

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Факультет програмної інженерії та бізнесу

Пояснювальна записка до дипломної роботи

магістра

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему «Удосконалення аудиту банківських ризиків у системі взаємодії із
зовнішнім середовищем»

Виконала: студент 6-го курсу групи №667 00

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
(код та найменування)

Освітня програма облік і оподаткування
(найменування)

Іванченко Є.О.

Керівник: Столярчук Г.В.

Рецензент: Михайленко Д.Г.

Харків –2020

ЗМІСТ

ВСТУП	9
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ АУДИТУ РИЗИКІВ У БАНКАХ	11
1.1 Суть та класифікаційні критерії ризиків у банківської діяльності	11
1.2 Принципи формування системи ризик менеджменту в банку	19
1.3 Роль і місце внутрішнього аудиту в системі ризик менеджменту банку	25
2 МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АУДИТУ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ	34
2.1 Облікове та нормативно-правове забезпечення регулювання діяльності банківської установи в умовах ризику	34
2.2 Методичні засади діагностики рівня ризику банківської діяльності в умовах зовнішнього середовища	45
2.3 Практичні аспекти організації системи ризик-менеджменту та внутрішнього аудиту в АТ «УкрСиббанк»	52
3 ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДИКИ АУДИТУ РИЗИКІВ АТ «УКРСИББАНК»	60
3.1 Загальна характеристика АТ «УкрСиббанк»	60
3.2 Аналіз фінансового стану та результатів діяльності АТ «УкрСиббанк»	69
3.3 Комплексні моделі оцінювання рівня фінансового ризику АТ «УкрСиббанк» на основі показників фінансової стійкості в умовах нестійкого середовища	78
4 УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АУДИТУ РИЗИКІВ В АТ «УКРСИББАНК»	85
4.1 Удосконалення роботи підрозділу внутрішнього аудиту банку на основі ризик-орієнтованого підходу	85

4.2 Оцінка ризиків АТ «Укрсиббанк» за запропонованою методикою при плануванні та виконанні аудиторського завдання	96
4.3 Оцінка ефективності запропонованої методики оцінки ризиків та шляхи вдосконалення роботи внутрішнього аудиту АТ «Укрсиббанк»	105
ВИСНОВКИ	114
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	117
ДОДАТОК А. Фінансові звіти АТ «УкрСиббанк» за 2014-2018 рр.	125

ВСТУП

Банки є основними учасниками фінансового ринку, від їхньої стабільного функціонування залежить загальний розвиток економіки України. В сучасних умовах посилення нестабільності національних та світових фінансових ринків винятково важливого значення набуває проблема забезпечення фінансової стійкості банківських установ України.

Метою роботи є вивчення теоретичних основ ідентифікації та аудиту ризиків банківської діяльності та вироблення практичних рекомендацій щодо покращення результативності відділу внутрішнього аудиту щодо управління банківськими ризиками в умовах негативного впливу зовнішнього середовища.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні завдання:

- проаналізувати сутність та види ризиків, які притаманні банківській діяльності;
- надати загальну характеристику фінансово-господарської діяльності АТ «УкрСиббанк»;
- проаналізувати фінансовий стан АТ «УкрСиббанк»;
- оцінити рівень фінансового ризику АТ «УкрСиббанк» за допомогою комплексних моделей оцінки;
- розглянути роль і місце внутрішнього аудиту в системі ризик менеджменту банку;
- вивчити процес організації системи ризик-менеджменту та внутрішнього аудиту в АТ «УкрСиббанк»;
- надати практичні рекомендації щодо удосконалення роботи підрозділу внутрішнього аудиту банку на основі ризик-орієнтованого підходу;
- визначити рівень ризику банку за запропонованою методикою для відділу внутрішнього аудиту та оцінити її ефективність.

Об'єктом дослідження є робота відділу внутрішнього аудита щодо якості оцінювання банківських ризиків в АТ «УкрСиббанк».

Предметом дослідження є теоретичні положення та практичні рекомендації щодо організації та функціонування системи ризик-менеджмента та внутрішнього аудиту у банківській установі.

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань використовувалися загальнонаукові та економічні методи пізнання, основними з яких були: економіко-статистичного аналізу, індукції, дедукції, порівняння.

Інформаційною базою роботи є законодавча база України, статистичні дані Національного банку України, статистична та фінансова звітність банку, матеріали праць вітчизняних та закордонних вчених, що займалися проблемами управління банківськими ризиками.

Наукової новизною є удосконалення методичних підходів щодо управління ризиками в банках України шляхом розробки інтегрального показника оцінки рівня взаємопроникнення цифрових технологій у діяльність банку, який містить дві складові: технологічну та інфраструктурну.

Оцінку ризиків запропоновано проводити на підставі аналізу факторів ефективності системи внутрішнього контролю та банківських ризиків: фінансових, операційних, комплаєнс-ризиків за такими напрямками: методологія, технології, персонал, фінанси, адекватність діяльності та дисципліни у дотриманні вимог контролю та внутрішній контроль.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ І АУДИТУ РИЗИКІВ У БАНКАХ

1.1 Суть та класифікаційні аспекти ризиків у банківської діяльності

При дослідженні поняття «банківський ризик» у більшості випадків вчені намагаються адаптувати визначення категорії «ризик» до специфічних умов його виникнення у банківській діяльності. З огляду на це не може існувати істотних відмінностей у підходах, які застосовуються в обох випадках. Так, наприклад, Л.А. Бондаренко у своєму дослідженні розрізняє шість підходів до визначення поняття «банківський ризик» [1]: як ймовірність відхилення від очікуваного результату; загроза втрат; ймовірність отримання як збитків, так і прибутку; невпевненість передбачення результату; ситуативна характеристика діяльності банку, що відображає невизначеність її результату; діяльність банку, пов'язана з подоланням невизначеності.

Аналіз наявних у літературних джерелах визначень поняття «банківський ризик» (табл. 1.1) вказує на те, що більшість з них є подібними, а відмінності полягають переважно в обраному підході до розуміння сутності ризику в цілому (відповідно до поданого вище огляду генезису трактувань даної економічної категорії). У розглянутих інтерпретаціях поняття «банківський ризик», як правило, акцентується увага на його фінансовому характері, що виявляється у формі можливих результатів ситуації ризику.

Класифікація банківських ризиків досить широко представлена в науковій літературі, проте окремі важливі моменти досліджуваної проблеми залишаються не до кінця розкритими. На сьогодні в економічній літературі відсутній єдиний підхід до систематизації та вибору критеріїв класифікації ризиків. Існує близько 40 класифікаційних ознак, на основі яких виділено понад 220 видів ризиків. Адже саме класифікація ризиків дозволить чітко визначити місце кожного ризику в системі як окремих банківських підрозділів так і банку в цілому.

Таблиця 1.1 – Огляд визначень поняття «банківський ризик»

Автор, джерело	Визначення
Т.А. Васильєва [2, с. 25]	Кількісно оцінена ймовірність невідповідності обсягових, просторових та часових параметрів фінансових потоків банку очікуваним; яка формується у результаті цілеспрямованої дії або бездіяльності зацікавлених суб'єктів економічних відносин, що відбивається на зміні його фінансового стану та динаміки розвитку
І.М. Парасій–Вергуненко [3, с. 178]	Під банківським ризиком розуміють можливість зазнати втрат у разі виникнення несприятливих для банку обставин
Л.О. Примостка [4, с. 17]	Ймовірність недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх чи внутрішніх чинників
В.Т. Севрук [5, с. 43]	Невизначеність результату банківської діяльності та можливі несприятливі наслідки у випадку невдачі
Національний банк України [24]	Банківський ризик – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, матимуть негативний вплив на капітал та (або) надходження банку
Л.А. Бондаренко [1]	Банківський ризик - ситуативна характеристика діяльності банку, що відображає невизначеність її результату

Примітка. Складено автором

Під класифікацією ризику розуміється система розподілу ризиків на конкретні групи за певними ознаками для досягнення поставленої мети [6].

Регулювання ризиків банківської діяльності здійснюється Постановою Національного банку України № 368 від 28.08.2001р. зі змінами і доповненнями «Про затвердження інструкцій про порядок регулювання діяльності банків в Україні» [7].

Відповідно до цієї Постанови забезпечується стабільність діяльності банків, своєчасне та повне виконання зобов'язань клієнтів, гарантування повернення вкладів, а також правильність розподілу капіталу власників у разі ліквідації або визнання банку банкрутом.

У науковій літературі вітчизняних та зарубіжних дослідників пропонується досить значна кількість класифікацій ризиків.

Найбільш точною класифікацією адаптованою до сучасних умов функціонування банківської системи в Україні є класифікація визначена у Методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків»

Національного банку України, де зазначено, що з метою здійснення банківського нагляду НБУ виділив дев'ять категорій ризику [7] (рис. 1.1).

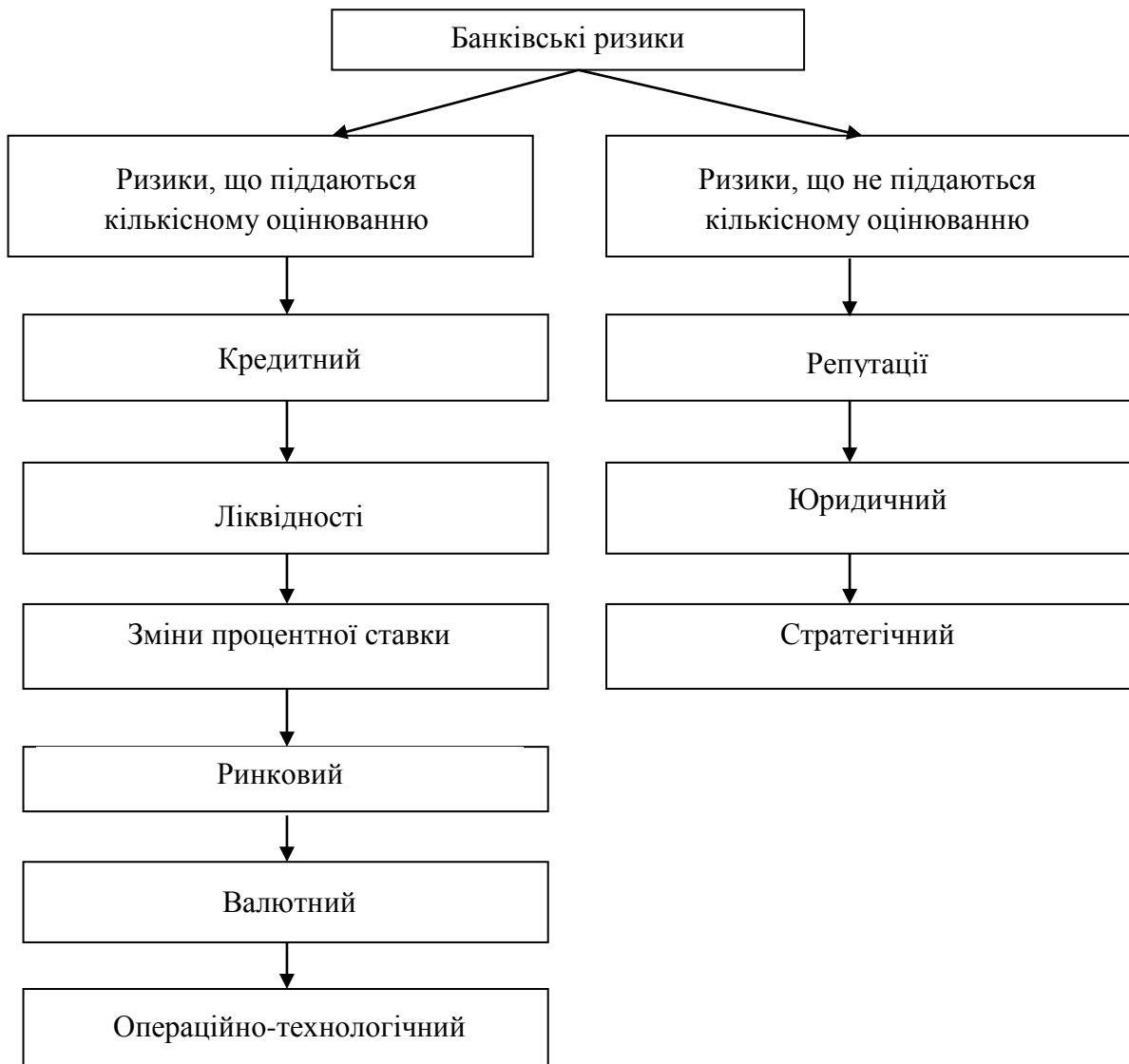

Рисунок 1.1 – Класифікація банківських ризиків за методикою НБУ [7]

Згідно з класифікацією, запропонованою Національним банком України, серед внутрішніх ризиків виокремлюють дев'ять категорій ризиків, які поділяються на ті, що піддаються і не піддаються кількісному оцінюванню.

Кредитний ризик – це наявний чи потенційний ризик для надходжень чи капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання [7]. Він супроводжує не лише операції прямого кредитування, а й здійснення лізингових, факторингових, гарантійних операцій, формування портфеля цінних паперів тощо.

Ризик ліквідності – це наявний чи потенційний ризик для надходжень чи капіталу, який виникає через неспроможність банку виконати свої зобов'язання в належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат.

Процентний ризик – це наявний чи потенційний ризик для надходжень чи капіталу, який виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок.

Ринковий ризик – наявний чи потенційний ризик для надходжень чи капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і курсів іноземних валют за тими інструментами, які є в торговельному портфелі банку.

Валютний ризик – це наявний чи потенційний ризик для надходжень чи капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали.

Основні типи валютного ризику:

- ризик трансакції;
- ризик перерахунку;
- економічний валютний ризик.

Операційно-технологічний ризик – потенційна загроза для існування банку, що виникає через недоліки корпоративного управління, недосконалість систем внутрішнього контролю, інформаційних технологій, процесів обробки інформації з погляду керованості, універсальності, надійності, контрольованості і безперервності роботи.

Ризик репутації – наявний чи потенційний ризик для надходжень чи капіталу, пов'язаний із несприятливим сприйняттям іміджу банку клієнтами, партнерами, контрагентами, акціонерами, органами нагляду [7].

Юридичний ризик – наявний чи потенційний ризик для надходжень чи капіталу, який виникає через порушення або недотримання банком вимог законів, нормативно-правових актів, угод, а також через двозначне тлумачення законів і правил.

Стратегічний ризик – наявний чи потенційний ризик для надходжень чи капіталу, який виникає через неправильні управлінські рішення, неналежну реалізацію рішень і неадекватне реагування на зміни в бізнес середовищі [7].

Як вже було зазначено різні вітчизняні та закордонні науковці виокремлюють різні принципи класифікації банківських ризиків, тому є доцільним розглянути основні критерії за якими і класифікуються ці ризики у різних вчених (табл.1.2). Але усі наведені класифікації мають свої недоліки. Так, наприклад у класифікації, наданої Л. Примосткою, недостатньо проаналізований вплив зовнішнього фактору, який може поєднувати у собі елементи внутрішнього. Класифікація видів ризиків запропонована О. Пернарівським також є неповною, бо ризик може бути спричинений не тільки активними операціями, а і пасивними, крім того, на нього впливають і багато інших суміжних ризиків і факторів.

У цілому дослідження існуючих підходів до класифікації банківських ризиків дозволяє виділити основні класифікаційні ознаки, що переважно використовуються у банківській практиці, узагальнення яких подано у таблиці 1.3. Слід зауважити, що використання такої класифікації ускладнюється її громіздкістю, наявністю декількох “ієрархічних дерев”, а також поверхневим розглядом прийнятного для банку рівня ризиків.

Проводячи систематизацію та узагальнення усього вище вказаного можна зробити висновки, що правильна ідентифікація і класифікація ризиків банківської діяльності є гарантом стабільного функціонування банку. Адже в

умовах постійної глобалізації економічних процесів не можна виключати факт виникнення нових ризиків, які досі не були досліджені.

Таблиця 1.2 – Наукові підходи до класифікації банківських ризиків

Автор	Види банківських ризиків
Л. Примостка[10]	Фінансові нецінові ризики: - ризик ліквідності; - кредитний ризик; - ризик неплатоспроможності; - ризик варіабельності
А. Суворов[11]	Види внутрішніх банківських ризиків: - кредитний ризик; - процентний ризик; - валютний ризик; - ринковий ризик; - ризик, що виникає при формуванні депозитів
Т. Осипенко[12]	Види ризиків: - кредитні ризики; - ринкові ризики; - ризик ліквідності; - операційні ризики; - правовий ризик; - управлінські ризики
С. Коновалов[8]	Розрізняється п'ять категорій ризиків: - ризик ліквідності; - процентний ризик; - ціновий ризик; - кредитний ризик; - операційний та інші ризики
Ю. Потийко[9]	Основні види банківських ризиків: - кредитний ризик; - процентний ризик; - ризик ринку цінних паперів; - валютний ризик; - ризик дострокової вимоги депозитів
О. Пернарівський[13]	Фінансові ризики банку: - кредитний ризик; - депозитний ризик; - валютний ризик; - інвестиційний ризик; - ризик ліквідності та інші

Примітка. Складено автором

Таблиця 1.3 – Основні класифікаційні ознаки групування банківських ризиків [14]

Класифікаційна ознака	Типове групування банківських ризиків за ознакою
Вид відношення до внутрішнього середовища (або за джерелами виникнення)	- внутрішні ризики -зовнішні ризики
Сфера впливу (або фактори виникнення банківських ризиків)	-політичні, -соціальні, -економічні -форс-мажорні
Характер об'єкта: вид діяльності, різновид операцій	-ризик основної та ризик допоміжної діяльності -ризик активних та ризик пасивних операцій -балансові та позабалансові ризики -кредитний -депозитний -операційний -валютний -відсотковий
Специфіка клієнтів банку	ризик, пов'язані з дрібними, середніми та великими клієнтами -ризик, пов'язані з галузевою структурою клієнтів
Характер впливу ризику на стійкість розвитку банку	-ризик ліквідності -ризик втрати платоспроможності -ризик капітальної стабільності.
Розподіл ризику в часі	-ретроспективні -поточні перспективні ризики
Метод оцінки ризику	-комплексні -індивідуальні ризики.
Рівень (обсяг) банківського ризику	-низькі, -помірні, - повні ризики.
Можливість управління банківськими ризиками	-відкриті (контрольовані) -закриті ризики.
За можливістю передбачення	-прогнозовані -непрогнозовані ризики
За можливістю страхування	-ризик, що можуть бути застраховані -ризик,які не можуть бути застраховані.

Ризик, присутній практично в будь-яких банківських операціях. Причинами його виникнення можуть бути [7, с. 179]:

– ризик обумовлений можливою, неплановою зміною умов діяльності, що визначають видатки банку на забезпечення власної діяльності;

- ризик, що обумовлений появою збитків;
- ризик, пов'язаний із втратами, які сприймаються як непередбачене зниження банківського прибутку.

Дослідження доводять, що у міжнародній практиці ефективнішим вважають двоступеневий аналіз зовнішніх ризиків. Спочатку оцінюють економічну ситуацію в країні, потім, обчислюють рівень сумарного ризику країни. Крім аналізу ризику країни, необхідно зважати на ризики, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю. Вони можуть бути зараховані як до зовнішніх, так і до внутрішніх ризиків банку – залежно від того, які рішення прийме менеджмент банку за конкретних обставин щодо його внутрішньої діяльності.

Необхідно констатувати, що внутрішні ризики виникають у результаті діяльності самого банку і залежать від операцій, які він проводить. Відповідно вони пов'язані з [11, с. 181–182]:

- активами банку (кредитні, валютні, ринкові, розрахункові, лізингові, факторингові, касові, інвестиційні ризики тощо);
- зобов'язаннями банку (ризики за вкладами та іншими депозитними операціями, за міжбанківськими кредитами, отриманими кредитами);
- якістю управління банком власними активами і пасивами (процентний ризик, ризик незбалансованої ліквідності, неплатоспроможності, ризик структури капіталу, недостатності капіталу);
- ризиком реалізації фінансових послуг (операційні, технологічні, стратегічні, адміністративні, бухгалтерські ризики, а також ризики, пов'язані з інноваціями, безпекою, зловживаннями).

Захиститися від кредитного ризику допомагає систематичний аналіз, у процесі якого з'ясовують, як банки встановлюють мінімальну питому вагу кредитних вкладень, що покриваються власними ресурсами; дотримуються нормативу максимального розміру ризику на одного позичальника та нормативу «великих» кредитних ризиків; формують резерви під збитки за позичками; диверсифікують кредитні вкладення за галузями,

позичальниками; чи отримують достатнє забезпечення за виданими кредитами тощо

Задля попередження ризику або його зниження повинна бути створена цілісна система відстеження, діагностики та подолання ризику, яка б допомогла ефективно функціонувати на всіх стадіях розвитку економіки країни. Для досягнення поставлених цілей раціональним є уніфікація основних правил щодо уникнення банківських ризиків. Правильний вибір класифікації ризиків дасть змогу мінімізувати ризики банку і призведе до подальшого підвищення рентабельності активів банку та піднесення економічної ситуації банківської установи.

1.2 Принципи формування системи ризик менеджменту в банку

Банк управляє своїми ризиками шляхом постійного процесу ідентифікації, оцінки та нагляду, а також встановлення лімітів ризику та інших внутрішніх контролів. Процес керування ризиками має важливе значення для підтримки стійкої прибутковості Банку. Кожен працівник банку несе відповідальність за ризики, пов'язані зі своїми обов'язками. Банку притаманні на такі ризики: кредитний, ліквідний, ринковий, операційний та інші.

Система керування ризиками – сукупність аналітичних, організаційних та фінансових заходів, що визначають, оцінюють, оптимізують рівні та контролюють ризики для зменшення чи запобігання негативних наслідків їх виникнення [15].

Основною метою управління ризиками є мінімізація втрат банку, збереження капіталу та активів та досягнення найкращих результатів бізнесу шляхом виявлення, підтримання та контролю рівня ризику банку.

Принципи управління ризиками українських банків слід розробляти відповідно до чинного законодавства України, а саме українського Закону «Про банки та банківську діяльність», Постанови Правління НБУ № 361 від

02.08.2004 р. «Методичні рекомендації щодо організації і функціонування систем управління ризиками в банках України» з урахуванням стандартів, правил, рекомендацій та інших подібних документів, встановлених міжнародними асоціаціями.

Щоб створити ефективні внутрішньобанківські системи уникнення банківських ризиків, банкам потрібно розробити сучасні методи керування ризиками, які залежать від характеру, складності та розміру ризику та відповідають процесу керування ризиками. Розглянемо систему керування ризиками, елементи якої представлені в табл. 1.4 [16].

Таблиця 1.4 – Елементи системи управління банківськими ризиками [16]

Елемент системи управління	Сутність
Виявлення ризиків	Аналіз умов діяльності банку з приводу наявності факторів ризику, а саме: аналіз змін у всіх сферах суспільства, що впливають на діяльність банку, аналіз здатності до ризику всіх напрямків діяльності банку з урахуванням його пріоритетів, аналіз окремих банківських операцій та інших угод, внутрішніх процедур.
Ідентифікація ризиків	Ідентифікація ризику для всіх систем та обладнання, бізнессекторів та продуктів. Використання внутрішніх комунікацій для передачі даних про операційні ризики. Оцінка потенціалу нових продуктів у групі ризику.
Оцінка виявлених ризиків	Стандартні та покращені підходи до вимірювання ризику. Забезпечення та обмеження. Побудова власних моделей.
Моніторинг ризиків	Впровадження елементів автоматизації в процес керування. Постійна перевірка бізнес-ліній на предмет впливу ризику. Розробка внутрішньої звітності щодо ризику
Контроль і мінімізація ризиків	Розробка організаційної структури, розробка внутрішніх документів, що регламентують здійснення банківських операцій і угод, відповідно до законодавчої та нормативної бази, автоматичне виконання рутинних повторюваних дій, організація поточного навчання та підвищення кваліфікації працівників.

Крок 1 – виявлення ризиків. Методи: SWOT-аналіз, PEST-аналіз.

Крок 2 – ідентифікація. Методи ідентифікації: метод експертизи (дельфійний метод, морфологічний аналіз, аналіз сценаріїв, метод дерева рішень, аналіз коефіцієнтів тощо), непараметричні статистичні методи.

Крок 3 – оцінювання наслідків виникнення ризиків. Методи оцінки: диференціальний, інтегральний, логарифмічний, індексний метод, основний метод, кореляція, регресійний аналіз, дисперсія, кластерний, факторний аналіз, лінійне програмування, стохастичний.

Крок 4 – вибір стратегії. Методи вибору стратегії: обмеження, бронювання, покриття (включаючи страхування), диверсифікація (включено розповсюдження), оптимізація.

Крок 5 – контроль. Методи контролю: делегування повноважень та розподіл обов'язків, моніторинг, створення системи звітності.

Існують також різні методи управління ризиками, залежно від типу. У той же час консультанти можуть проаналізувати ризики всієї компанії та її послуг та одну транзакцію. Такий підхід називають пасивним. У третьому випадку компанії застосовують активне управління ризиками, в якому спеціально створений підрозділ координує всю роботу зі зменшення ризиків

У сучасній банківській практиці основними методологічними документами для побудови системи управління ризиками є рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду «Система внутрішнього контролю в банках: основи організації». Слід підкреслити, що в процесі побудови системи управління фінансовими ризиками не лише банки та їх підрозділи, включаючи служби внутрішнього контролю, а й державні органи нагляду та контролю, а також інших учасників фінансового ринку, особливо акціонерів, зовнішніх аудиторів тощо. беруть участь.

Сучасна практика свідчить про наявність різних підходів до управління ризиками та організації управління ризиками. Ці відмінності певною мірою обумовлені рівнем розвитку банку в країні.

На думку ряду дослідників [14-15], найбільш типовими підходами до організації системи управління ризиками є:

- управління ризиками з чистими функціями бек-офісу, інтеграція з фронт-офісом відсутня;

- управління ризиками частково виконує функції заднього та середнього офісу; відносини з фронтовим офісом базуються на контролі поведінкових характеристик відкритих ризикових позицій;

- управління ризиками виконує функції середнього офісу та частково фронт-офісу, діяльність фронт-офісу інтегрована в управління ризиками банку на всіх етапах його діяльності.

Перший варіант є найбільш поширеним для «кишенькових» банків, другий, найпоширеніший, характерний для більшості українських банків, третім варіантом управління ризиками, найбільш оптимальним для конкурентного банку, може бути знайдено в найбільш прогресивних кредитних установах України.

Така ситуація зумовлена кількома причинами. По-перше, управління ризиками є одним з наймолодших напрямів фінансової науки. Протягом усього періоду становлення української банківської системи спостерігається серйозна нестача кваліфікованих менеджерів з ризику, здатних створити ефективну інтегровану систему управління ризиками [18].

Інші автори виділяють три типи підходів до організації управління ризиками. Зокрема, у першому підході служби компанії залучаються до управління ризиками своєї компетенції. Другий підхід полягає у залученні зовнішніх консультантів, які виконують оцінку ризику, готують аналітичний звіт із своїми висновками та пропозиціями, що надходять до ради директорів або ради директорів.

Банк повинен дотримуватися таких основних принципів системи керування ризиками:

- інтеграція системи керування ризиками в банківському секторі;
- безперервність керування ризиками;
- зведене керування ризиками;
- відповідальність за ризик;
- незалежність системи керування ризиками;
- кваліфікована оцінка ризику (вимірювання);

- регулярний моніторинг та вдосконалення системи керування ризиками;
- незалежна експертиза.

Для побудови системи ризик-менеджменту, доцільно використовувати наступний алгоритм.

Перший крок - створення центрального офісу, який здійснює нагляд за питаннями управління ризиками. Для належного виконання цього кроку замовник повинен вести діяльність з управління ризиками. Цю роль можуть зіграти акціонери або рада директорів банку. Якщо немає зацікавлених сторін, департамент припинить розвиватися на етапі його появи та продовжить існувати в структурі банку, щоб відповідати вимогам Національного банку.

Крім того, на першому етапі слід розробити політику управління ризиками. Політика може бути розроблена шляхом створення відповідної служби. Але відділення банку цього не знають і діють, покладаючись лише на встановлені вище обмеження.

Переходимо до другого кроку - створення карти банківських ризиків, яка є основою для розробки стратегії управління ризиками. Карта дозволяє ранжувати ризики, визначати пріоритети, на основі яких можна ідентифікувати групи ризику на основі ступеня здатності банку контролювати фактори їх виникнення. Зовнішні ризики включатимуть ризики операційного середовища. Прикладом такого ризику є витік інформації про банківські операції. Цю групу ризиків неможливо контролювати, тому, розробляючи стратегію управління ризиками, банк може лише врахувати можливий вплив цих факторів і спробувати їх мінімізувати. Ризики управління, ризики, пов'язані з наданням фінансових послуг, та прямі фінансові ризики є внутрішніми і більш-менш підлягають контролю.

Механізми управління цими ризиками мають бути застосовані на третьому етапі при розробці стратегії управління ризиками. На цьому етапі

розробляються принципи та механізми управління ризиками для хеджування фінансових втрат у разі ризикової події, вибираються методи управління ризиками для кожної групи ризику та визначаються показники ефективності.

Четвертий крок - створення механізмів управління ризиками. Як показує практика, у відділеннях великих банків управління ризиками будується за розподіленою моделлю, тобто працівник банку під його повноваження приймає рішення самостійно, на основі лімітів, встановлених материнським банком. Такий підхід, звичайно, знижує ризики, але в той же час захищає від можливості отримання прибутку.

В кожній філії можна створити підрозділ з управління ризиками у вигляді сконцентрованої моделі. Цей підрозділ має відповідні повноваження приймати рішення щодо потенційних лімітів транзакцій, контролювати загальний ризик та порівнювати його з максимальним порогом ризику, який філія готова взяти на себе, та сумою прибутку. потенціал.

Однією з функцій цього підрозділу буде також збір, обробка та подання статистичної інформації до штабів для розробки стратегічних рішень у сфері управління ризиками. Завдяки більш детальній обробці інформації в кожному агентстві відділ управління ризиками головного офісу матиме достатньо всебічну інформаційну базу та зможе більш ефективно керувати ресурсами та розробляти комплексні заходи щодо зменшення ризику.

Створення системи управління ризиками у кожному відділенні банку розподілить витрати на розробку дорогого програмного забезпечення та навчання спеціалістів серед усіх агентств.

Філіальний підрозділ управління ризиками може бути побудований за принципом програмно-орієнтованої структури, він повинен включати працівників служб прийняття ризиків (наприклад, кредитної служби) та менеджерів з ризику, які аналізують ризик кожна транзакція, що перевищує встановлені ліміти. Витрати, пов'язані з функціонуванням цього підрозділу, покриватимуться додатковими прибутками від операцій, які не відповідають

рівномірним лімітам материнського банку, але, якщо можливо, філія бере на себе більш відповідну оцінку ризику.

Розробка стратегії та впровадження системи внутрішнього аудиту залишається функцією головного офісу.

Крок 5 - Створення системи моніторингу процесу управління ризиками. На цьому етапі визначаються механізми оцінки ефективності контрольних рішень у системі. Для цього потрібен внутрішній аудит, який вивчить ефективність комунікацій всередині банку в цілому, взаємодії з зовнішніми наглядачами, фінансування витрат на діяльність, пов'язану з управлінням банком. ризику та наявність механізмів реагування на кризи.

В сучасних економічних умовах функціонування банківської системи будь-якої країни пов'язана з великою кількістю супутніх ризиків. Не зважати на них вплив не можна, так як від їх безпосередньо залежать результати діяльності кредитних організацій. Адекватне управління ризиками дозволить знизити негативні наслідки і максимізувати результати діяльності комерційного банку.

1.3 Роль і місце внутрішнього аудиту в системі ризик менеджменту банку

Довготривалий процес очищення банківської системи до 104 ліквідованих банків за період 2014-2019 рр., негативний досвід роботи клієнтів з банками зменшує рівень довіри до банків. Зневіра у клієнтів з'являється з урахуванням втрати надійності банків. Так, у динаміці з 2015 по 2019 роки було проведено дослідження щодо довіри населення банкам (табл. 3.1). Як бачимо, рівень недовіри домінує.

Деякі фахівці вважають, що до стрімкого скорочення банків у 2014-2019 рр. міг призвести і не якісно організований внутрішній аудит, який вчасно не виявляв порушення та не контролював дотримання запропонованих рекомендацій [45]. Тому правильно організована робота

підрозділу внутрішнього аудиту, а також її ефективне функціонування може прямо чи опосередковано впливати на рівень довіри існуючих та потенційних клієнтів, оскільки вчасно виявлені проблемні питання будуть запобігати зниженню репутації банку.

Таблиця 1.5 – Рівень довіри клієнтів до банків [43]

у відсотках

Рівень довіри	07 по 14 лютого 2019	01 по 06 червня 2018	21 по 26 квітня 2017	6 по 11 жовтня 2017	04 по 09 листопада 2016	21 по 26 квітня 2016	2015
Респонденти, осіб	2016	2018	2018	2018	2018	2017	2009
Зовсім не довіряю, %	36,7	44,6	48,4	46,0	49,5	51,9	50,7
Скоріше не довіряю, %	38,1	35,6	35,5	29,5	27,6	31,0	34,1
Скоріше довіряю, %	13,9	9,3	9,0	11,5	12,4	9,1	7,5
Цілком довіряю, %	1,6	1,3	1,4	2,4	0,9	1,0	0,8
Важко сказати, %	9,6	9,2	5,7	10,6	9,6	7,1	7

Саме функція внутрішнього аудиту забезпечує функцію управління банку через своєчасно виявлення недоліків та розроблення ефективних рекомендацій для управління банківською діяльністю. Вчасно надані консультації забезпечать фінансове оздоровлення банку.

Ліквідація 104 банків в Україні за період з 2014 до 2019 рр. показує, у тому числі, неефективний внутрішній аудит банку, що не забезпечував підтримку системи внутрішнього контролю у належному стані.

Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту (редакція 2017 року) 2100 – Сутність роботи внутрішнього аудиту [46]

трактують, що «цінність та довіра до внутрішнього аудиту збільшуються, коли внутрішні аудитори є проактивними, а їхні оцінки містять нові погляди та враховують майбутній вплив». Також, за стандартом, робота внутрішнього аудиту ґрунтується на ризик-орієнтованому підході. У Міжнародних стандартах професійної практики внутрішнього аудиту 1110 «Організаційна незалежність» затверджено складання ризик-орієнтованого річного аудиторського плану. Для розробки ризик-орієнтованого плану керівник орієнтується на стратегію банку, бізнес-цілі та ризиків, що з цим пов'язані. Стандарт 2010 «Планування» трактує, що керівник внутрішнього аудиту банку розробляє ризик-орієнтований план. Використовуючи ризик-орієнтований підхід, внутрішній аудит банку повинен оцінювати та сприяти удосконаленню процесів корпоративного управління, управління ризиками та контролю. Отже, внутрішні аудитори банку не враховували спрямованості у майбутнє при виконанні прогнозно-дорадчих функцій. Відбулася розбіжність між внутрішнім аудитом та відповідності стандартам, що зумовило зниження якості роботи внутрішніх аудиторів. Як наслідок, розриву очікувань в інформації зумовив неправильно прийняті управлінські рішення на основі внутрішнього аудиту банку, що призвели до ліквідації та зниження довіри до банківського сектора та банківської системи загалом.

Наочно на рисунку 1.2 подано взаємозв'язок підрозділу внутрішнього аудиту з внутрішнім та зовнішнім середовищем банку.

Криза банківської системи обумовила визначити довіру клієнтів, як один із ключових елементів зовнішнього середовища, що у поєднанні із внутрішнім зумовить підвищення ефективності банківського сектора. Довіра клієнтів для банку є основою. Оскільки банк працює для громадян і зворотній зв'язок, який він може отримати – це їх довіра, тобто одна із складових зовнішнього середовища. Сучасний банківський сектор існує в умовах зростаючої конкуренції та жорсткої боротьби за довіру клієнтів, що зумовлює підвищення якості автоматизації бізнеспроцесів. Правильно організована робота підрозділу внутрішнього аудиту банку, а також її

ефективне функціонування може прямо чи опосередковано впливати на рівень довіри населення, оскільки вчасно виявлені проблемні питання будуть запобігати зниженню репутації банку.

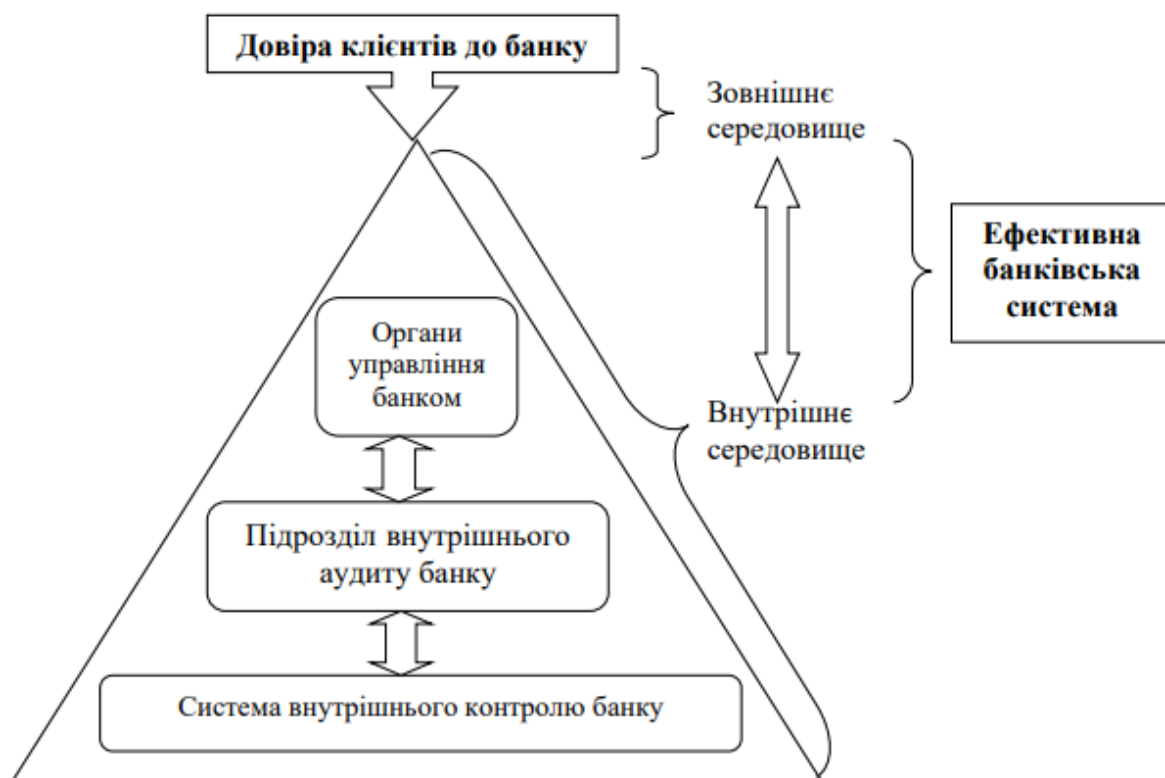

Рисунок 1.2 – Взаємозв’язок підрозділу внутрішнього аудиту з внутрішнім та зовнішнім середовищем банку [47]

Відповідальність за ефективну діяльність системи внутрішнього контролю несе керівництво банку. Для коректного складання фінансової звітності вони також мають ряд інших зобов’язань: час від часу перевіряти ефективність роботи існуючої системи внутрішнього контролю, формувати управлінські рішення на документально підтверджуваних фактах, що становлять аудиторські докази у аудиторських звітах. В результаті чого буде сформована та підтверджена думка про ефективність системи внутрішнього контролю та діяльність банку загалом.

Разом з тим, при співпраці з іноземними партнерами для залучення капіталу в банку має бути створена ефективна система внутрішнього контролю. Задля повноти, достовірності, об'єктивності, зрозумілості фінансових звітів, необхідно спланувати та створити дієву систему, проводити постійні перевірки та контроль систем, отримувати докази про виявлені та зафіксовані відхилення у її роботі, здійснювати аналіз індикаторів, в результаті яких, проводити заходи задля усунення виявлених недоліків. Такі міри застереження, в майбутньому, допоможуть запобігти негативних наслідків, зокрема таких, як: штрафні санкції, ризик втрати іміджу та репутації; шахрайства управлінського персоналу. Задля вищенаведених фактів, Комітет спонсорських організацій (COSO) [48] у США, розробив певні норми, за якими система внутрішнього контролю має включати в себе такі завдання: дотримання законодавчих норм, надання якісної, достовірної інформації користувачам, відображеної у фінансовій звітності, забезпечення ефективності діяльності. Банк повинен регулювати процес управління ризиками, оцінювати здатність здійснювати управління за необхідності здійснювати нагляд та дії щодо забезпечення ефективності.

Документ COSO містить логічну структуру компонентів визначає цілі банку, які повинні бути наступними:

- стратегічні, які реалізують місію банку;
- операційні, які слугують для ефективного використання ресурсів банку;
- цілі підготовки звітності, які повинні достовірно відображати показники фінансової звітності;
- цілі відповідності вимогам, які висуваються перед банком.

Ця класифікація концентрується на управлінні ризиками банку. Процес управління повинен бути реалізованим впевненістю щодо досяжності поставлених цілей. Досяжність цілей існує в межах контролю ефективного ведення діяльності.

Ці завдання допомагають визначити головні компоненти системи внутрішнього контролю:

- внутрішнє середовище, яка включає мету діяльності, стратегічні цілі для її реалізації, організаційну структуру, корпоративне управління, бізнес-процеси, управління ризиками та ризик-апетитом;

- постановка цілей – визначення цілей, до того як будуть ідентифіковані події, що загрожуватимуть їх досягненню. Тобто, щоб керівництво мало впевненість про правильно організований процес формування та вибору цілей для задоволення ризик-апетиту та визначення місії банку;

- визначення потенційних подій – виявлення заздалегідь подій, які можуть спричинити вплив на банківську діяльність. Виявлення подій, які ймовірно можуть загрожувати банку з числа внутрішнього та зовнішнього середовища та унеможливити досягнення визначених цілей;

- оцінка ризиків – здійснення ідентифікації притаманного та остаточного ризиків з урахуванням суттєвості їх впливу на діяльність для аналізу та розробки коригуючих дій для запобігання виникнення несприятливих умов;

- реагування на ризик – оцінюються можливі види реагування на ризики управлінським персоналом у напрямках: запобігання, прийняття, зменшення або перерозподілу. Безпосередньо керівництво вибирає конкретний напрям реагування та приймає рішення щодо приведення ризиків у відповідність допустимого рівня з урахуванням ризик-апетиту банку;

- контрольні процедури – розробка політик та процедур для ефективного забезпечення функціонування обраних дій щодо реагування на ризик;

- інформація і комунікації – при аналізі інформації беруть до уваги процеси: утворення, перетворення та застосування в сфері управління. Інформація створюється та використовується на всіх рівнях управління. Обмін інформацією здійснюється на усіх ієрархіях організаційної структури

банку. Кожен співробітник в рамках банку отримує інформацію у межах виконання своїх обов'язків;

– моніторинг – здійснення періодичних перевірок для коригування процесу управління ризиками. Моніторинг здійснюється у відповідності до безперервних контрольних функцій керівництва банку.

Внутрішній аудит є складовою внутрішнього контролю у системі управління банку (рис. 1.3). Органами управління банку регламентується створення підрозділу внутрішнього аудиту, призначається керівник та розробляються внутрішні документи.

До організаційних вимог відноситься виокремлення функцій та принципів підрозділу внутрішнього аудиту банку. Так, виділяють наступні функції внутрішнього аудиту: перевірка, оцінювання та моніторинг адекватності й ефективності функціонування систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю [49].

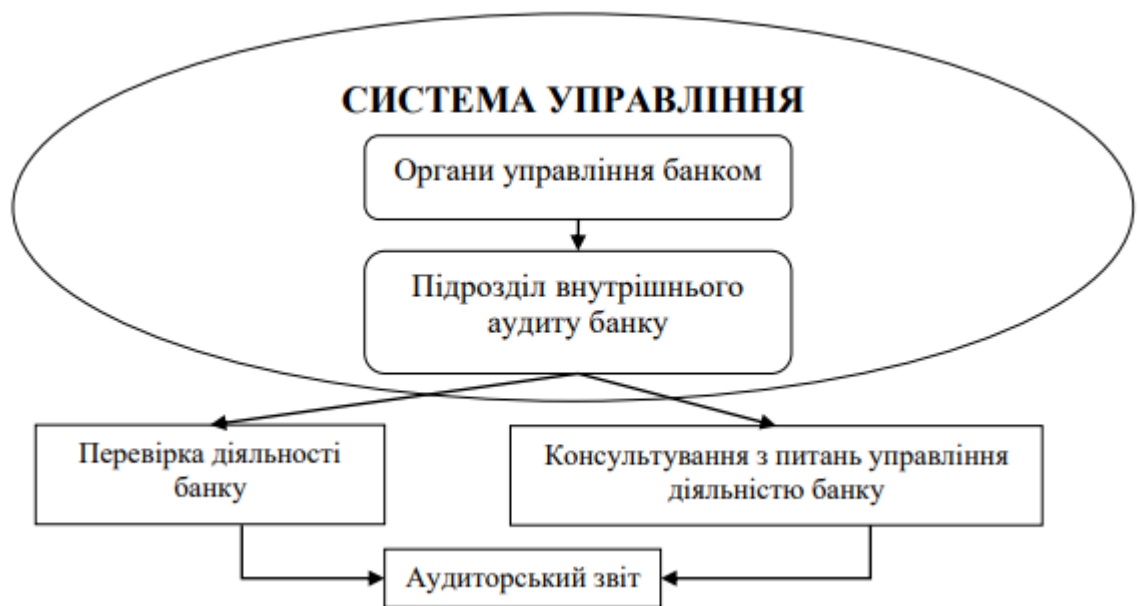

Рисунок 1.3 – Підрозділ внутрішнього аудиту в управлінні діяльністю банків [25]

За допомогою внутрішнього аудиту банку своєчасно виявляються помилки бізнеспроцесів, які підлягають негайному усуненню. Виконання

рекомендацій підрозділу внутрішнього аудиту банку дасть змогу прийняти правильні управлінські рішення, які впливатимуть на ефективність діяльності банку. Ефективність діяльності банку пов'язана з корисним ефектом, а саме результатом. Результат може прослідковуватись у прибутковості банку. Прибуток банку визначається як перевищення доходів над витратами. Внутрішній аудит є постійними витратами банку. Відношення доходу до постійних витрат здатне продукувати прибуток банку. Внутрішній аудит банку може призвести до позитивної динаміки результатів діяльності банку маючи при цьому такі постійні витрати, пов'язані з утриманням підрозділу внутрішнього аудиту банку. Рекомендації внутрішніх аудиторів дадуть змогу приймати правильні управлінські рішення, що дасть змогу залучати за допомогою даного фактору інвесторів та нарощувати капітал. Якщо буде зростати прибуток банку довіра населення до такого банку збільшиться, як наслідок буде підвищуватись і його репутація. Внутрішній аудит банку хоч і не помітний для користувача інформації, але дієвий для органів управління та для клієнтів як для користувачів прийнятих рішень. Репутаційна функція підрозділу внутрішнього аудиту банку впливає із збільшення прибутку за рахунок проведення внутрішнього аудиту при постійних витратах на утримання підрозділу внутрішнього аудиту банку.

При оцінці ефективної організації внутрішнього аудиту банку та контролю якості підрозділу, необхідно дотримуватись наступних рекомендацій:

- правильно побудована організація внутрішнього аудиту в системі управління банку;
- формування кадрової комісії з представників всіх підрозділів до процесу визначення кількісного та якісного складу внутрішніх аудиторів підрозділу внутрішнього аудиту банку;
- делегування працівників інших структурних підрозділів, подібних за своїми завданням, для перехресної оцінки їх діяльності;
- мотивація та підвищення кваліфікації працівників підрозділу.

Ефективність діяльності підрозділу внутрішнього аудиту банку досягається розробкою методики планування та здійснення аудиторського завдання. Загалом підрозділ має складатись з кваліфікованих спеціалістів, оскільки їхні рекомендації мають вплив на управлінські рішення керівництва банку. Дане твердження ще раз доводить необхідність правильної організації підрозділу для якісного здійснення внутрішнього аудиту банку.

Висновки до розділу. Розглянуто сутність та види ризиків з якими стикається банк у свої діяльності, виявлено, що правильна ідентифікація і класифікація ризиків банківської діяльності є гарантом стабільного функціонування банку. Також виявлено, що внутрішній аудит грає суттєву роль в системі ризик-менеджементу банку. За допомогою внутрішнього аудиту банку своєчасно виявляються помилки бізнеспроцесів, які підлягають негайному усуненню. Виконання рекомендацій підрозділу внутрішнього аудиту банку дасть змогу прийняти правильні управлінські рішення, які впливатимуть на ефективність діяльності банку.

2 МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АУДИТУ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

2.1 Облікове та нормативно-правове забезпечення регулювання діяльності банківської установи в умовах ризику

Банківська діяльність як напрям публічної фінансової діяльності має своє правове підґрунтя. На сьогодні можна вести мову про виключний характер банківської діяльності, що визначається високим рівнем ризику, який вона несе для споживачів банківських послуг. Це, у свою чергу, диктує необхідність її державного регулювання. При цьому саме фінансово-правовими нормами встановлюються принципи побудови банківської системи, правовий статус центрального банку, відносини між останнім та кредитними установами, правове положення цих установ як особливим фінансових інститутів [15, с. 14].

Необхідність державно-правового регулювання банківської діяльності як і всього фінансового ринку (ринку фінансових послуг) обумовлена, зокрема, такими причинами: на фінансовому ринку реалізуються національні інтереси держави (комплекс економічних пріоритетів розвитку країни); на фінансовому ринку переплітаються інтереси різних учасників, а саме – держави, суб'єктів господарювання, юридичних та фізичних осіб, домогосподарств; головною дійовою особою на фінансовому ринку є суб'єкти господарювання, що мають найбільшу частку в «чистих» заощадженнях серед інших інституційних секторів економіки. Населення в основному не володіє достатнім обсягом знань у сфері фінансових відносин, і відповідно виникає необхідність в правовому захисті інтересів інвесторів на фінансовому ринку, що може забезпечити лише держава [15, с. 51-52].

У процесі правового регулювання банківської діяльності держава виступає з одного боку регулятором відповідних відносин, а з іншого – суб'єктом банківських відносин, адже питаннями грошової емісії, державних

запозичень, державних позик займаються уповноважені органи – суб'єкти таких відносин (приміром, НБУ).

Варто підтримати думку про те, що у системі правового забезпечення та регулювання банківської діяльності головною метою є забезпечення умов сталого функціонування і динамічного розвитку банківського сектора. Особливістю спеціального юридичного режиму банківського законодавства є те, що роль і значення публічних (адміністративних і фінансово-правових) елементів в регулюванні банківської системи значно вище в порівнянні з іншими галузями підприємницької діяльності [16, с. 37].

Вважається, що регулювання банківської діяльності має правовий (прямий), економічний (непрямий) та організаційний прояв [17, с. 123]. Так, пряме регулювання виражається в створенні нормативно-правових актів, які безпосередньо регламентують відносини банківської діяльності. Економічне регулювання, яке передбачає реалізацію напрямів грошово-кредитної політики, здійснюється через Центральний банк держави з урахуванням економічних законів та застосуванням фінансових важелів і стимулів. Економічне державне регулювання банківської діяльності є індикативним регулюванням, що за ст. 66 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [18] передбачає: встановлення обов'язкових економічних нормативів; визначення норм обов'язкових резервів для банків; встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій; визначення процентної політики; рефінансування банків; кореспондентських відносин; управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції; операцій з цінними паперами на відкритому ринку; імпорту та експорту капіталу. Організаційний характер регулювання банківської діяльності полягає у тому, що НБУ та інші державні інституції шляхом застосування різних методів забезпечують організаційну єдність банківської системи держави, зокрема, шляхом адміністративного регулювання, що передбачає такі дії: реєстрація банків і ліцензування їх діяльності; встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;

застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру; нагляд за діяльністю банків; надання рекомендацій щодо діяльності банків.

Найважливіші положення стосовно необхідності врахування загальних норм європейського права у національному законодавстві, зокрема банківському, європейських держав було закладено у таких договорах ЄС, як Римський договір (1957 р.) і Маастрихтський договір (1992 р., набрав чинності у 1993 р.), Амстердамський договір (1997 р., набрав чинності 1999 р.) та Лісабонських договорів (2007 р., набрали чинності у 2009 р.), документи Базельського комітету, окремі Директиви ЄС (приміром, Директиви ЄС від 14 червня 2006 р. 2006/48/ЄС (про початок і здійснення діяльності кредитними інституціями) і 2006/49/ЄС (про капіталову відповідність інвестиційних товариств та кредитних інститутів) містять вимоги щодо достатності капіталу кредитних та фінансових інституцій в ЄС; від 28 червня 1973 р. 73/183/ЄЕС (про скасування обмежень щодо вільного заснування банків та інших фінансових установ та вільного надання ними незалежних послуг); від 12 грудня 1977 р. 77/780/ЄЕС та від 15 грудня 1989 р. 89/646/ЄЕС (про банківську діяльність); від 8 грудня 1986 р. 86/635/ЄЕС (щодо річних звітів та консолідованих звітів банків та інших фінансових установ); від 4 квітня 2001 р. 2001/24/ЄС (стосовно заходів щодо відновлення платоспроможності та ліквідації кредитних установ) тощо) [15].

Виникнення нових країн Європи на початку 90-х рр. ХХ ст. помітно відбилося на банківській сфері, банківській системі та діяльності (наприклад, у пострадянських державах соціалістичного табору стрімко створюються банки та інші фінансово-кредитні установи, діяльність яких була пов'язана із залучення коштів від населення та не мала суттєвих гарантій від держави), що, відповідно, потребувало перекладу. Отже, документ Базель II прийнято в червні 2004 р., а у листопаді 2005 р. оприлюднена виправлена та доповнена версія угоди «Міжнародне наближення оцінки капіталу і стандартів капіталу: переглянута концептуальна основа», в якій розрахунок капіталу є більш складнішим і вносить нові елементи в цей процес, перетворює оцінку

капіталу на більш чутливий до ризиків процес, сприяє кращій практиці управління ризиками в банках і спрямований на підвищення прозорості їх діяльності. Для країн ЄС було визначено термін переходу до застосування вимог Базеля II у 2007 р., в Україні цей термін відстрочено до 2016 р. [16, с.10]. У 2010 р. прийнято нові стандарти капіталу – Базель III. Тобто Україна, не встигла ще впровадити Базель II, як має адаптуватися до вимог, що містяться у Базель III. Як наголошують М.В. Сідак та Б.Ю. Кинів, угоди Базель-I і Базель-II «часто критикують за те, що основна увага в них приділяється питанням достатності капіталу та ризикам, пов'язаним з кредитним портфелем банку. Проте, Угоди не розглядають ризики стосовно обмеження доступу до кредитних ресурсів чи зниження ліквідності фінустанови, відтак, українському законодавцю слід приділити більше уваги цим питанням» [15, с.200]. Очевидно, що Україна має зараз приділяти більше уваги адаптації банківського законодавства до вимог Базель-III.

Також важливе значення у процесі регулювання банківської діяльності мають рекомендації Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), документи Міжнародної торгової палати (уніфікована правила з інкасо, документальних акредитивів), міжнародні конвенції та договори в сфері банківського права (приміром, Оттавська конвенція УНІДРУА 1988 р. про міжнародний факторинг, Женевська конвенція 1930 р. про Єдиний вексельний закон, Женевська чекова конвенція 1931 р. про Єдиний закон про чеки).

Основу внутрішнього (національного) правового регулювання банківських відносин становлять положення Конституції України. Так, за п. 1 ч. 2 ст. 92, Конституції України виключно законами України встановлюються «засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України».

За ст. 99 Конституції України основною функцією НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці. Ця функція реалізується у межах

грошовокредитної політики НБУ. Відповідно до ст. 1 і 24 Закону «Про Національний банк України» грошово-кредитна політика – це комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання законодавчо визначених засобів та методів. Основні засади грошово-кредитної політики визначають показники діяльності НБУ у середньостроковій перспективі для досягнення цілей НБУ. При розробленні Основних засад грошово-кредитної політики використовуються макроекономічні показники, розраховані Кабінетом Міністрів України. НБУ інформує Верховну Раду України про Основні засади грошово-кредитної політики та стан грошово-кредитного ринку в державі [22].

Окрему групу актів, які становлять правове підґрунтя для сучасної банківської діяльності, є кодекси, зокрема, ЦК України, ГК України, ПК України, БК України; в окремих європейських державах, наприклад, Німеччині, Франції, Швейцарії прийнято комерційні (торгові) кодекси, норми яких також регулюють окремі питання банківської діяльності. Таке різногалузеве регулювання відносин у сфері банківської діяльності пояснюється тим, що комерційні банки є суб'єктами господарювання, діяльність яких має на меті отримання прибутку; є суб'єктами розрахункових відносин, що регулюється на договірних засадах; є суб'єктами податкових відносин (в якості платників податків, податкових агентів); є учасниками відносин з управління бюджетними коштами (у випадках функціонування в державі банківської чи змішаної системи виконання бюджетів).

Також можна виокремити закони загального регулятивного спрямування, наприклад, Закони України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. [106], «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. [99].

Наступна група – спеціальні закони, що стосуються безпосереднього регулювання банківської діяльності. До цієї групи актів відносимо «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 5 квітня 2001 р. [23], «Про

запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» від 28 листопада 2002 р. у редакції Закону від 18 травня 2010 р. [18], «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23 лютого 2012 р. [15], «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 20 липня 2014 р. [15].

Наприклад, у ст. 21 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 20 липня 2014 р. [24] передбачено, що державне регулювання ринків фінансових послуг щодо ринку банківських послуг та діяльності з переказу коштів здійснюється НБУ. У цьому процесі НБУ, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, зобов'язані співпрацювати згідно з положеннями цього Закону. Дані установи за допомогою засобів зв'язку, що дозволяють фіксувати інформацію, своєчасно повідомляють один одному про будь-які спостереження та висновки, які є необхідними для виконання покладених на них обов'язків; мають право на доступ до інформаційних баз даних одне одного, які ведуться з метою регулювання ринків фінансових послуг; зобов'язані проводити оперативні наради не рідше одного разу в місяць або частіше на вимогу одного з керівників цих органів; зобов'язані обмінюватись інформацією щодо учасників цих груп у визначеному ними порядку; мають право ініціювати один перед одним проведення перевірки фінансової установи, яка є учасником фінансової групи; мають право ініціювати один перед одним застосування заходів впливу до фінансової установи, яка є учасником фінансової групи; на підставі укладених договорів, меморандумів чи в інших формах співпрацюють з органами нагляду іноземних держав з метою здійснення нагляду на консолідованій основі (ст. 22 Закону).

Акти спеціального законодавства становлять основу не просто правового регулювання банківської діяльності, а саме державного банківського регулювання, яке необхідне для захисту інтересів усіх сторін-

суб'єктів банківської діяльності, банківських правовідносин, підтримки стабільності банківської системи держави в цілому.

Так, відповідно до Закону «Про Національний банк України» банківське регулювання є однією з функцій НБУ, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства (ст. 1 Закону).

Значну групу актів, що забезпечують правове і державне регулювання банківської діяльності (банківське регулювання), є акти НБУ (Центрального банку держави). Взагалі, нормативні акти Центрального банку держави можна поділяти на такі види: регулюючі організаційно-правове становище Центрального банку держави (верхньої ланки вітчизняної банківської системи); забезпечують стабільність національної валюти; забезпечують безперервні розрахунки, функціонування національної платіжної системи; регулюють взаємовідносини Центробанку і кредитних організацій (верхнього і нижнього рівнів банківської системи); регулюючі організаційно-правове становище кредитних організацій (нижньої ланки вітчизняної банківської системи); забезпечують фінансову стійкість кредитних організацій; гарантують права вкладників і кредиторів кредитних організацій; орієнтовані на імплементацію міжнародноправових норм і рекомендацій міжнародних фінансових організацій у вітчизняне банківське законодавство [25, с. 11].

Методологічне керівництво бухгалтерським обліком у банках здійснює Національний банк України, який з урахуванням загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів та стандартів, чинного законодавства України встановлює єдині правила бухгалтерського обліку в банках на базі комплексної автоматизації та комп'ютеризації. Нормативні документи з питань обліку і звітності, що використовуються в державній статистиці, погоджуються з Державним комітетом статистики України.

Метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та

неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства [24].

Нормативно-правові акти мають певну ієрархічну підпорядкованість, яка представлена на рис. 2.1.

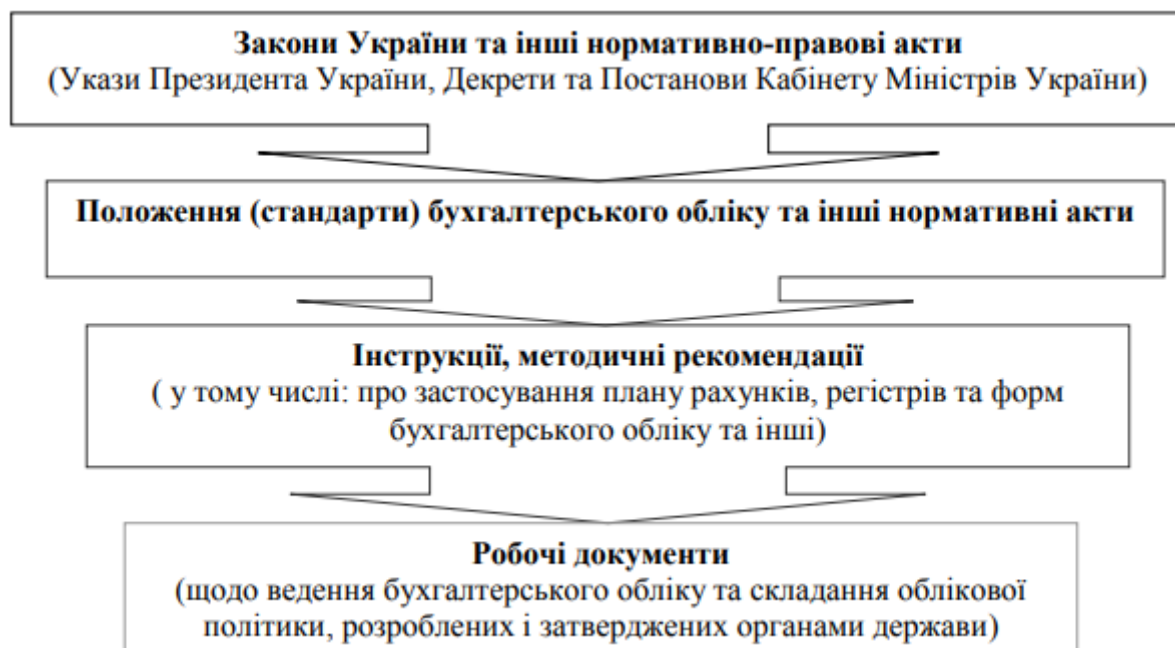

Рисунок 2.1 – Нормативно-правове забезпечення бухгалтерського обліку банківської установи [27]

Система нормативного регулювання бухгалтерського обліку в Україні може бути представлена такими рівнями:

- закони, що регламентують основи здійснення господарської діяльності банківських установ;
- закони, що регламентують безпосередньо порядок ведення обліку та складання звітності в Україні;
- нормативні документи, що регламентують особливості та аспекти ведення обліку та складання звітності – положення (стандарти) бухгалтерського обліку, плани рахунків бухгалтерського обліку та інші нормативні акти (накази, інструкції та ін.), що приймаються центральними

органами спеціальної компетенції (Міністерством фінансів України, НБУ, Держкомстатом України та іншими відомствами);

- методичні рекомендації з ведення бухгалтерського обліку, що розробляються і затверджуються для роз'яснення певних аспектів ведення обліку та складання звітності, або з врахуванням особливостей та потреб певних видів діяльності;

- робочі документи щодо організації та ведення бухгалтерського обліку та застосування облікової політики, що приймаються власником підприємства на підставі нормативних документів, розроблених і затверджених органами держави;

- нормативні документи щодо морально-етичного регулювання бухгалтерської діяльності, що розробляються професійними організаціями бухгалтерів та аудиторів.

До нормативних актів першого рівня належать: Закони України, укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, які закріплюють обов'язковість одноманітного ведення бухгалтерського обліку всіма суб'єктами господарювання, основні вимоги щодо його організації, правила та процедури ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Отже, головним нормативним актом, якому повинні відповідати усі інші, є Конституція України, потім Закони України і підзаконні акти центральних органів державної влади (міністерств і відомств), що діють на всій території держави. Окрім того, регіональні органи державної влади і місцевого самоврядування, видають нормативні акти (рішення місцевих рад), що діють лише в межах адміністративно-територіальних одиниць (село, місто, район, область). В Україні до банків ставляться жорсткі вимоги щодо ведення бухгалтерського обліку, розкриття інформації про їх діяльність та доведення її до громадськості. Ці питання врегульовані такими законами: «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», «Про

аудиторську діяльність в Україні», «Про цінні папери та фондовий ринок» [15].

Правові засади регулювання фінансового обліку і складання фінансової звітності визначені законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Державне регулювання фінансового обліку спрямовано на створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств, гарантують і захищають інтереси користувачів.

Найбільші повноваження у сфері державного регулювання фінансового обліку належать Міністерству фінансів України. До його повноважень слід віднести розроблення методології фінансового обліку, яка втілює визначення принципів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Міністерство фінансів реалізує покладену на нього функцію щодо регулювання фінансового обліку через механізм регулювання процесом розроблення та затвердження національних стандартів бухгалтерського обліку. Мета цих стандартів – запобігти застосуванню підприємствами, зокрема банками, різних підходів щодо розрахунку важливих економічних показників, забезпечити єдність підходу до формування фінансової звітності.

Для регулювання фінансового обліку в Україні запроваджено 25 національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Упровадження національних положень бухгалтерського обліку дало змогу привести національну систему бухгалтерського обліку і звітності у відповідність до реалій ринкової економіки та Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і фінансової звітності (МСБО).

Цей процес був забезпечений тим, що розроблення національних положень відбувалося з використанням МСБО як базисної основи, а також урахувались економіко-правовий стан країни і традиції, що склалися у сфері бухгалтерського обліку.

Національні П(С)БО охоплюють майже усі діючі МСБО, крім 30, 40 і 41. Деякі національні стандарти (наприклад, П(С)БО-12 “Фінансові

інвестиції”, П(С)БО-16 “Витрати” тощо) об’єднують положення кількох МСБО, а в деяких випадках передбачаються національні стандарти, які не мають аналогічного міжнародного стандарту.

Введення бухгалтерського обліку та звітності в банках здійснюються згідно нормативними актами, затвердженими НБУ, а саме [26-28]:

- інструкцією про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку банку;
- положенням про організацію бухгалтерського обліку і звітності в банках України;
- правилами організації фінансової і статистичної звітності банків України;
- планом рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Таким чином, у сучасних умовах господарювання бухгалтерський облік має усі передумови, щоб держава використовувала його як організаційно-економічну систему регулювання (а не управління) економікою. Для цього слід добитися виконання основного призначення бухгалтерського обліку – надання достовірної інформації користувачам. Теперішній статус бухгалтерського обліку вимагає належного визнання, як соціально-економічного інституту. Це створить передумови для використання бухгалтерського обліку як організаційно-економічної системи регулювання економіки.

2.2 Методичні засади діагностики рівня ризику банківської діяльності в умовах зовнішнього середовища

На сьогодні нагляд за діяльністю банків, що ґрунтується на оцінках ризиків діяльності банків здійснюється за рейтинговою системою CAMELSO, за «Системою оцінки ризиків», дотриманням банками вимог Національного банку України щодо економічних нормативів, а також положень Базельських угод про капітал, законодавства України та внутрішніх положень банку.

Нагляд за рейтинговою системою CAMELSO полягає у визначенні загального стану банку на підставі єдиних критеріїв, які охоплюють діяльність банку за всіма напрямками. Метою оцінки діяльності банків за рейтинговою системою є визначення банків, у яких незадовільний фінансовий стан, операції або менеджмент мають недоліки, що можуть призвести до банкрутства банку та вимагають посиленого контролю з боку служби банківського нагляду Національного банку України і вжиття відповідних заходів для виправлення цих недоліків у діяльності банку та стабілізації його фінансового стану.

Основні компоненти рейтингової системи CAMELSO [30]:

– достатність капіталу (capital adequacy) – оцінка розміру капіталу банку щодо його достатності для захисту інтересів вкладників та підтримки платоспроможності;

– якість активів (asset quality) – спроможність забезпечення повернення активів, вплив проблемних активів на загальний фінансовий стан банку;

– менеджмент (management) – оцінка методів управління банком щодо ефективності діяльності, встановленого порядку праці, методів контролю;

– надходження (earnings) – достатність доходів банку для його перспективного розвитку;

– ліквідність (liquidity) – здатність банку забезпечити своєчасне та повне поєднання джерел надходження та використання коштів;

– чутливість до ринкового ризику (sensitivity) – ступінь реагування банку на зміну ситуації на ринку.

– операційний ризик – Operational Risk (O) – здатність банку ефективно управляти операційним та інформаційним ризиком з метою недопущення/мінімізації фінансових втрат внаслідок реалізації ризиків.

Рейтингова оцінка, що присвоюється банку в результаті перевірки коливається від «1» до «5» і, починаючи з оцінки «3», органи банківського

нагляду здійснюють безпосередній контроль та можуть застосовувати заходи впливу до банків.

Нагляд за діяльністю банків на основі оцінки ризиків за «Системою оцінки ризиків» є поглибленим продовженням наглядової функції, що ґрунтується на ризиках та використовується Національним банком України. Нагляд на основі оцінки ризиків дозволяє Національному банку здійснювати превентивний нагляд, зосереджуючись на ризиках окремих банків та системних ризиках. Система оцінки ризиків містить визначення ризиків, які дають можливість уникнути суперечностей під час виявлення ризиків та перелік факторів оцінки, які наглядовці враховують під час визначення оцінок ризиків. До основних компонент визначення параметрів ризику банку згідно із «Системою оцінки ризиків» віднесено такі:

- кількість ризику, тобто рівень або обсяг ризику, на який наражається банк; характеризується як незначна, помірна або значна;
- якість управління ризиком, тобто наскільки добре здійснюється виявлення, вимірювання, контроль і моніторинг ризиків; характеризується як висока, така, що потребує вдосконалення, або низька;
- сукупний ризик, тобто узагальнений висновок, який відображає рівень занепокоєння органів нагляду, зважаючи як на кількість ризику, так і на якість управління ризиком, з урахуванням відносного значення кожного з цих аспектів. Сукупний ризик оцінюється як високий, помірний або низький. Оцінка сукупного ризику визначає стратегію нагляду, тобто які конкретні заходи щодо цього банку будуть вжиті банківським наглядом і які ресурси будуть для цього виділені;
- напрям зміни ризику, тобто ймовірна зміна сукупного рівня ризику протягом наступних 12 місяців. Характеризується як такий, що зростає, стабільний або такий, що зменшується. Напрямок ризику впливає на стратегію нагляду, зокрема на те, які додаткові наглядові заходи можуть бути вжиті. Якщо напрям ризику такий, що зменшується, це вказує на те, що можна очікувати зменшення сукупного ризику. Стабільний напрям вказує на те, що

сукупний ризик, ймовірно, залишиться незмінним. Якщо напрям ризику такий, що зростає, це свідчить про те, що, за очікуваннями, сукупний ризик збільшиться.

Оскільки банки мають право розробляти і застосовувати власні методики оцінки банківських ризиків, спробуємо проаналізувати наявний апарат показників для оцінювання ризиковості вітчизняних банків. Методи оцінювання ризику, які формалізують процес вимірювання та розрахунків, мають визначати три основні компоненти ризику:

- розмір (величина) – сума можливих втрат;
- імовірність настання негативної події;
- тривалість періоду впливу ризику.

Для оцінювання величини фінансових ризиків банку використовуються різні групи показників (рис. 2.2).

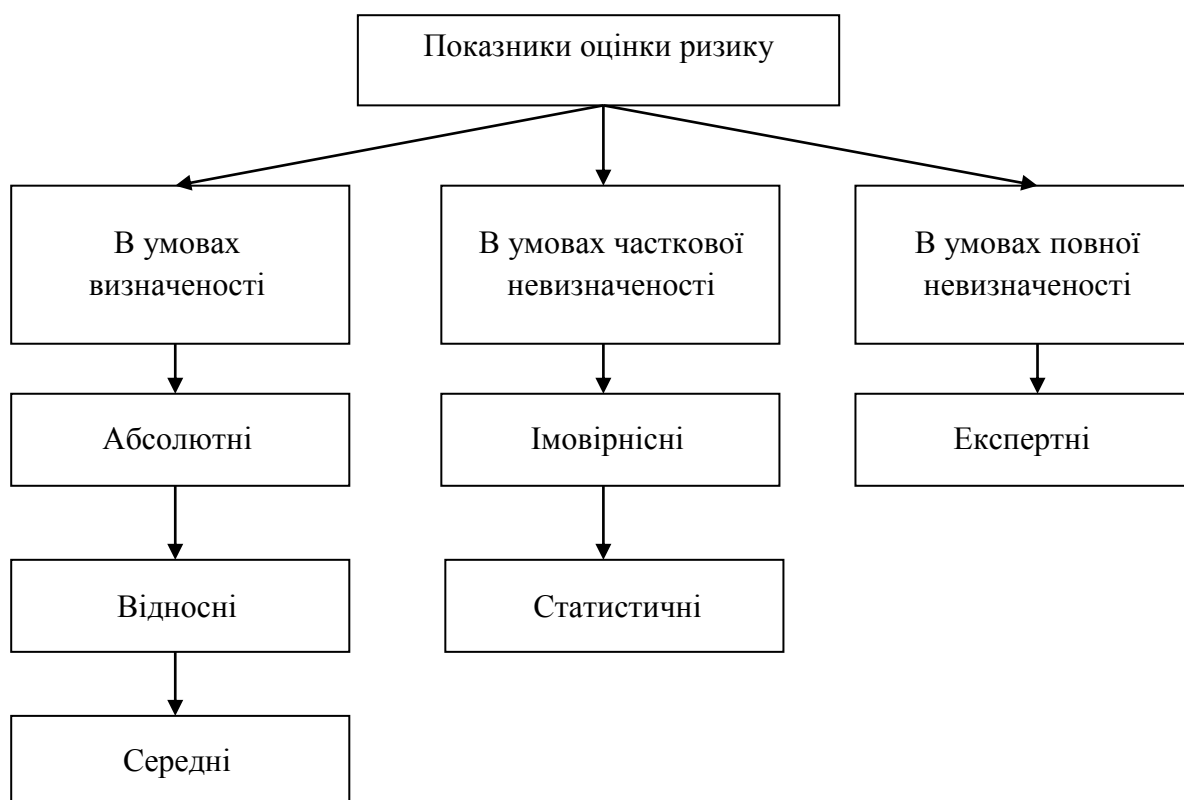

Рисунок 2.2 – Система показників оцінювання ризику [31]

Методи, зазначені на рис. 2.2, активно застосовуються у вітчизняній банківській практиці, та все ж одним із найпоширеніших підходів залишається оцінювання фінансових ризиків за допомогою методів статистичного аналізу. В контексті зазначеного, хочеться підкреслити, що сучасна ситуація на світовому ринку банківських послуг та в Україні, зокрема вимагає від банків застосування кількісних методик оцінки і для не фінансових ризиків, тому це питання також виявляється актуальним щодо ефективного розвитку банківського сектора в цілому.

За економічним змістом та ступенем відображення у показниках специфіки банківських ризиків можна виокремити:

- непрямі показники ризиковості діяльності, обчислені, як правило, у формі фінансових коефіцієнтів за даними публічної звітності банку;

- аналітичні показники (індикатори), призначені для оцінювання конкретного виду ризику (валютного, процентного, кредитного, інвестиційного, незбалансованої ліквідності та ін.) у процесі внутрішнього аналізу діяльності банку;

- статистичні величини (стандартне відхилення, варіація, дисперсія, коефіцієнт бета).

У процесі оцінювання ризиків вітчизняних банків найбільш вживаними та доступними для зовнішніх аналітиків залишаються непрямі показники ризиковості банку. Такими показниками можуть бути:

- мультиплікатор капіталу;
- рівень капіталізації;
- співвідношення власних і залучених коштів банку;
- питома вага отриманих міжбанківських кредитів в обсязі ресурсів банку;
- питома вага резервів на покриття кредитних ризиків в обсязі кредитного портфеля;
- питома вага резервів під знецінення цінних паперів в обсязі портфеля цінних паперів банку.

Основним методичним прийомом у процесі оцінювання ризиків банку за допомогою непрямих показників є метод коефіцієнтів, а інформаційна база складається із даних фінансової звітності банків, статистичних даних та інших публічних (загальнодоступних) джерел інформації. Однак цей підхід має певні обмеження і не гарантує об'єктивного оцінювання всіх ризиків, на які наражається той чи інший банк у своїй діяльності, до того ж він заснований на ретроспективних даних. Зовнішні щодо банку суб'єкти ринку за браком об'єктивних даних вимушені задовольнятися непрямыми показниками ризиковості. Менеджмент банку має можливість скористатися значно ширшою інформаційною базою та застосувати удосконалені підходи до оцінювання різних видів ризиків та прогнозування їхнього впливу на прибутковість банку [32]. Існують такі основні принципи системи оцінки ризиків окремого банку:

- однотипність ризиків – означає, що для будь-якого учасника діяльності уявлення про ризик збігаються;

- непропорційність — зростання ризику непропорційно збільшенню інтенсивності діяльності;

- транзитивність. Її сутність полягає в тому, що якщо перша ситуація менше ризикова, ніж друга, а друга менше, ніж третя, то це означає, що перша ситуація менш ризикована, ніж третя;

- аддитивність — якщо ризик першого виду діяльності дорівнює $R(1)$, а другого $R(2)$, і обидва види діяльності відбуваються одночасно, то загальний ризик дорівнює сумі цих ризиків: $R = R(1) + R(2)$.

Всі вони можуть і повинні використовуватися менеджментом вітчизняних банків для ефективності оцінювання та управління ризиковістю їх діяльності. У світовій практиці найбільше поширення одержали такі методи оцінки та аналізу ризиків: статистичний; експертних оцінок; аналітичний; оцінки доцільності витрат; метод аналогій; комбінований метод (рис. 2.3).

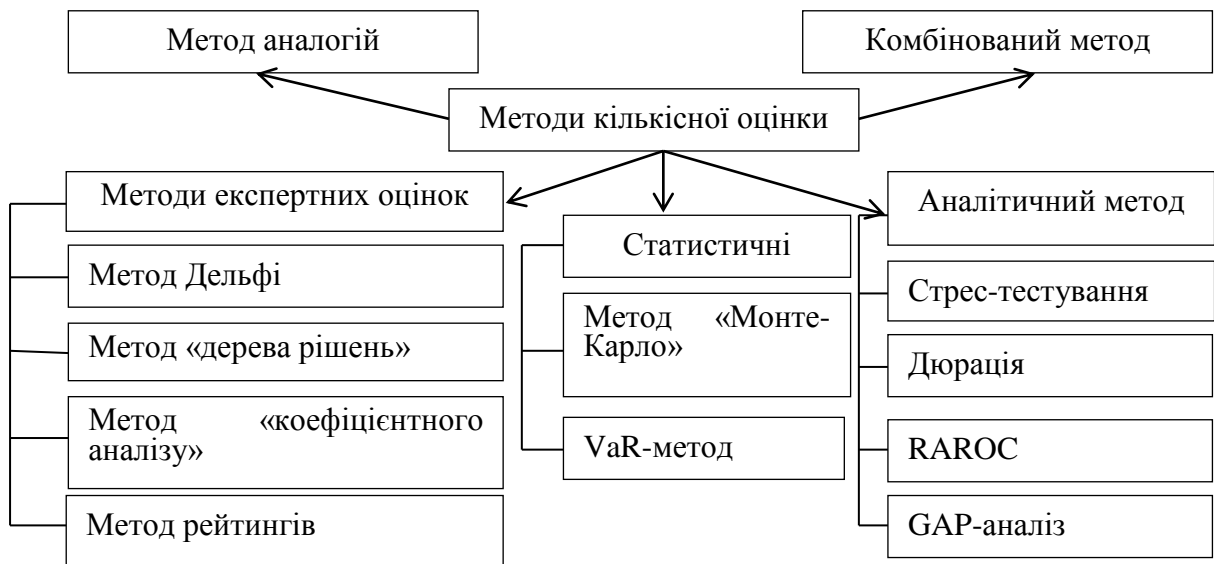

Рисунок 2.3 – Методи кількісної оцінки ризиків [33]

Якщо проаналізувати аналітичні показники та коефіцієнти ризиковості, то треба зазначити, що їх вибір визначається економічною сутністю та специфікою того чи іншого виду ризику. Сформуємо таблицю показників оцінки за видами ризику (табл. 2.1).

Методи, зазначені в табл. 2.1, є загальновідомими і можуть використовуватися вітчизняними банками при формуванні власних методик розрахунку.

Вище нами зазначалося, про необхідність формування кількісних методик оцінки для функціональних ризиків банку. Незважаючи на те, що таких на сьогодні не застосовують, спробуємо визначити основні заходи, що допомагають в управлінні цими ризиками і можуть стати базою для розробки нових методик (табл. 2.2).

Таблиця 2.1 – Методи оцінювання різних видів фінансових ризиків банку

Вид ризику	Методи оцінки

Кредитний	Модель CART, Z-модель Альтмана, Модель нагляду за кредитами Чессера, статистичні показники: дисперсія, середньоквадратичне відхилення, семіваріація, семіквадратичне відхилення, відносні величини, методи непараметричної статистики, бек-тестування
Ліквідності	Побудова таблиці розривів активів і пасивів, методи непараметричної статистики – модель динамічного індикатора, метод єдиного фондового пулу, метод симуляції грошових потоків
Зміни процентної ставки	Геп-аналіз (методика динамічного розриву активів і зобов'язань, чутливих до змін процентної ставки), моделі розрахунку динамічного розриву, аналізу дюрацій, бек-тестування, стрес-тестування
Ринковий	Моделі теорії гри: критерії Вальда, домінуючого результату, Севіджа, Гурвіца; коефіцієнти альфа і бета, методика порівняння очікуваного доходу від ринкової операції із її потенційним ризиком, VaR-метод, бек-тестування, стрес-тестування
Валютний	Параметричний (варіаційно-коваріаційний) VaR-метод, бек-тестінг, аналіз валютної позиції на індивідуальній та сукупній основі, у тому числі, аналіз відкритої валютної позиції за допомогою ризик-моделі “вартість-надходження для вимірювання чутливості до змін валютних курсів
Операційно-технологічний	Метод ключового індикатора, стандартизований метод, метод внутрішнього виміру

Примітка. Складено автором за даними [34]; [35]; [36]

Отже дані, що зазначені в табл. 2.2 і сформовані на основі методичних рекомендацій Національного банку щодо систем ризик-менеджменту та інших літературних джерелах, можна використовувати для подальших досліджень і розробок щодо оцінки не фінансових ризиків банків. Потрібно пам'ятати, що функціональні ризики мають значний вплив на капітал і надходження банку, але їх важко точно виміряти кількісно, тому на сьогодні за ними оцінюється два параметри – сукупний ризик і напрям зміни ризику (відповідно до Системи оцінки ризиків Національного банку України).

Таблиця 2.2 – Основні аспекти управління нефінансовими ризиками банку [37]

Вид ризику	Заходи (відправні точки) оцінки та управління ризиком

Репутації	Вжиття заходів, спрямованих на підтримання та відновлення позитивної репутації банку та його іміджу
Юридичний	Оцінка дотримання банком вимог законодавства, методика оцінки легітимності, оцінка ймовірного ризику збитків, пов'язаних із судовими справами, а також тестування точності оцінок цього ризику
Стратегічний	Оцінка нових стратегічних ініціатив порівняно з діючим стратегічним планом, аналітичний процес (SWOT) для визначення економічних загроз для банку

Підводячи загальний підсумок цього підрозділу роботи, треба сказати, що аналіз показників, методик ще раз підтверджує значимість кількісної оцінки банківських ризиків, що має значний вплив на управлінську діяльність і як результат впливає на ринкову вартість акцій банку.

2.3 Практичні аспекти організації системи ризик-менеджменту та внутрішнього аудиту в АТ «УкрСиббанк»

Функція управління ризиками у банку здійснюється стосовно фінансових ризиків, а також операційних та юридичних ризиків. Фінансові ризики складаються з ринкового ризику (який включає валютний ризик, ризик процентної ставки та інший ціновий ризик), кредитного ризику та ризику ліквідності. Основними цілями управління фінансовими ризиками є визначення лімітів ризику й нагляд за тим, щоб ці ліміти не перевищувались. Управління операційними та юридичними ризиками має на меті забезпечення належного функціонування внутрішніх процедур та політики, що спрямовані на мінімізацію цих ризиків. У 2018 році внесені зміни у організаційну структуру управління ризиками, зокрема, створено Комітет з питань ризиків Наглядової ради, забезпечено безпосереднє підпорядкування Члену Правління (з питань управління ризиками) безпосередньо Наглядовій раді, функції з оцінки ризиків передано до Блоку підрозділів з питань управління ризиків, що безпосередньо підпорядкований Члену Правління (з питань

управління ризиками). Таким чином забезпечено незалежність функції з оцінки ризиків.

З метою ефективного управління ризиками у Банку створена та діє система управління ризиками, що передбачає розподіл прав, обов'язків, відповідальності між органами управління, структурними підрозділами Банку, відокремлення процесів виявлення та оцінки ризиків, оцінки ефективності функціонування системи управління ризиками від процесу прийняття ризиків.

Суб'єктами системи управління ризиками в АТ «УкрСиббанк» є:

- Наглядова рада;
- Комітет з питань аудиту Наглядової ради;
- Комітет з питань ризиків Наглядової ради;
- Правління Банку;
- Комітет з управління ризиками;
- Кредитний комітет;
- Комітет з питань управління активами та пасивами;
- Внутрішній аудит;
- Блок підрозділів з питань управління ризиками;
- Підрозділ Compliance;
- Напрямок Казначейство;
- Департамент аналізу активів, зобов'язань та інвестицій;
- Інші підрозділи підтримки (Бек-та Мідл-офіс);
  - Бізнес-підрозділи, що безпосередньо приймають ризики.

Структура та завдання системи ризик-менеджменту АТ «УкрСиббанк» наведено на рис. 2.4. Ризик-Менеджмент є повністю інтегрованою і незалежною контрольною функцією. Ризик-Менеджмент є другою лінією захисту діяльності УкрСиббанку з управління ризиками.

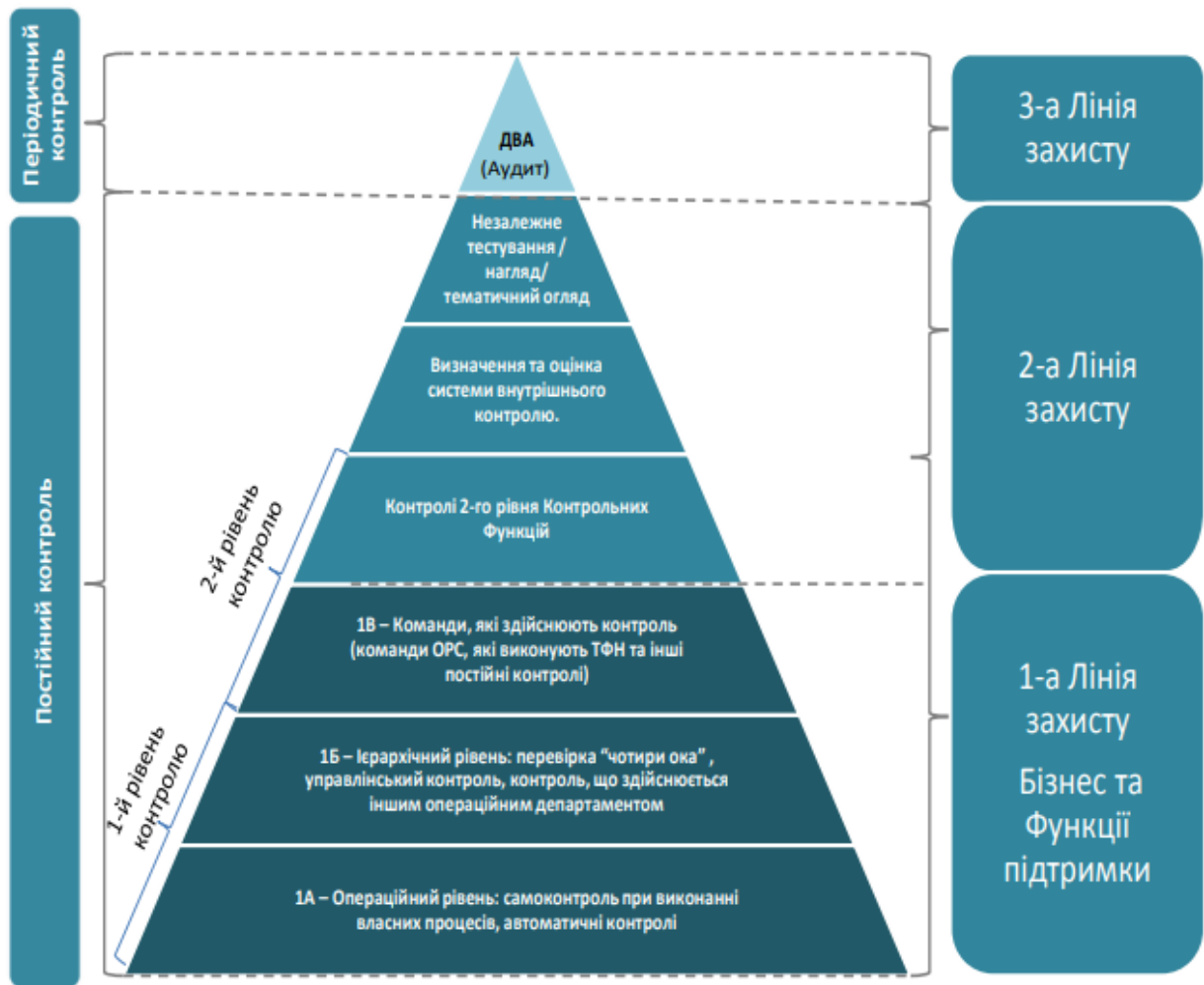

Рисунок 2.4 – Структура та завдання системи ризик-менеджменту
АТ «УкрСиббанк» [32]

Керівник Ризик-Менеджменту звітує перед Наглядовою радою Банку. Керівник Ризик-Менеджменту має прямий і незалежний доступ до Наглядової ради.

Ризик-менеджмент є ключовою частиною системи внутрішнього контролю УкрСиббанку.

Ризик-менеджмент супроводжує розвиток банку з думкою про бізнес, надає швидко, повну та достовірну інформацію про профіль ризику Банку. Пропонує висококваліфіковану експертизу щодо управління ризиками для зацікавлених сторін банку. Сприяє прогнозуванню ризиків та

позиціонуванню ризик-менеджменту як перспективної спостережної вежі. Готує банк до найвищих очікувань регуляторів.

Фахівці ризик-менеджменту консультують банк щодо визначення апетиту до ризиків. Ризик-менеджмент звітує та попереджає Правління Банку щодо статусу ризиків, яким підвергається банк.

Ризик-Менеджмент в якості об'єктивної «другої пари очей» сприяє тому, що ризики, прийняті банком, узгоджуються з його політикою. Він сприяє розвитку та зростанню культури управління ризиками в Банку.

Периметр ризик-Менеджменту охоплює: кредитний ризик та ризик контрагентів, ринковий ризик, ризик фінансування та ліквідності, процентний ризик та валютний ризик банківської книги, а також операційний ризик.

Для надання цілісного уявлення щодо профілю ризику Правлінню Банку та Наглядовій раді Банку, ризик-менеджмент координує відповідні контрольні функції для забезпечення відповідної оцінки ризиків, агрегування та звітності.

Для задоволення цих очікувань, система управління ризиками сьогодні має такі пріоритети:

- зосередитися на критичному перегляді системи кредитування, щоб зробити її міцною та ефективною;
- оновити та повністю формалізувати декларацію схильності до ризику та систему визначення ризик-апетиту, які будуть охоплювати всі головні ризики, яким підвергається банк;
- бути інноваційною та цифровою у всіх напрямках управління ризиками, щоб зробити процеси (як ІТ, так і операційні) чіткими, ефективними та адаптованими до мінливого середовища;
- завершити та посилити адаптацію відносно нових сфер управління ризиками, таких як: захист даних, корпоративна та соціальна відповідальність, контролі операційного ризику у ще не охоплених сферах банку, комплаєнсризик та інші. Активно поширювати культуру ризиків по

банку та підвищувати рівень обізнаності всіх працівників на всіх рівнях діяльності банку.

Банк створює підрозділ внутрішнього аудиту, який є складовою системи внутрішнього контролю та здійснює перевірки діяльності Банку (його структурних підрозділів). Внутрішній аудит є частиною Генеральної Інспекції, відповідає за періодичний контроль і сприяє захисту діяльності і репутації Банку, виконуючи роль третьої лінії захисту.

Внутрішній Аудит, відповідно до визначення Міжнародних Стандартів Професійної Практики ІВА (Інституту Внутрішніх Аудиторів), “це незалежна, об’єктивна діяльність з надання впевненості і консультування, що має додавати вартості організації та покращувати її діяльність”.

Підрозділ внутрішнього аудиту здійснює такі функції:

- перевіряє наявність та оцінює ефективність роботи систем управління ризиками, відповідність цих систем видам та обсягам здійснюваних Банком операцій, і внутрішнього контролю Банку;

- перевіряє процес оцінки достатності капіталу з урахуванням ризиків Банку;

- здійснює моніторинг дотримання керівниками та працівниками Банку вимог законодавства і внутрішніх положень Банку, затверджених Наглядовою радою Банку;

- оцінює інформаційно-технічне забезпечення управління та проведення операцій;

- перевіряє правильність ведення і достовірність бухгалтерського обліку та фінансової звітності;

- перевіряє фінансово-господарську діяльність банку;

- перевіряє відповідність кваліфікаційним вимогам та виконання професійних обов'язків працівниками Банку;

- виявляє та перевіряє випадки перевищення повноважень посадовими особами Банку і виникнення конфлікту інтересів у банку;

- перевіряє достовірність та вчасність надання інформації органам державної влади та управління, які в межах компетенції здійснюють нагляд за діяльністю Банку;

- готує та подає Наглядовій раді Банку звіти і пропозиції щодо усунення виявлених порушень;

- інші функції, пов'язані із здійсненням нагляду за діяльністю Банку

Внутрішній Аудит постійно співпрацює з іншими Функціями Контролю (Комплаєнс, Ризик–менеджмент і Юридичний Департамент) з метою забезпечення координації їх діяльності. Також Внутрішній Аудит постійно контактує з регуляторами та зовнішніми аудиторами з професійних питань.

Внутрішній Аудит здійснює аудиторські перевірки відповідно до багаторічного плану, який покриває всі сфери діяльності банку. Внутрішній Аудит може взяти до розгляду будь–який аспект діяльності і має вільний доступ до всієї інформації Групи.

План Аудиту на 2018 рік було визначено на основі результатів Оцінки Ризиків і з врахуванням аудиторського циклу і наявних ресурсів. Процес Оцінки Ризиків здійснюється на щорічній основі для кожної з Організаційних Одиниць і комбінує оцінку притаманних ризиків і якості GRC (Управління, Ризик Менеджмент, Внутрішній Контроль) для визначення залишкового ризику.

Начальник Департаменту Внутрішнього Аудиту безпосередньо звітує Наглядовій Раді Банку.

Розподіл функцій між органами управління Банку забезпечує ефективну систему управління та внутрішнього контролю. Така система внутрішнього контролю включає діяльність:

- органів управління Банку (Загальні збори акціонерів; Наглядова рада; Правління);

- ревізійної комісії;

- підрозділу внутрішнього аудиту;

- головного бухгалтера і його заступників;
- керівників відокремлених структурних підрозділів (філій, відділень) банку;
- підрозділу з управління ризиками;
- підрозділу, що забезпечує комплаєнс–контроль;
- керівників підрозділів і працівників, які здійснюють внутрішній контроль відповідно до повноважень, визначених внутрішніми документами Банку включаючи відповідальну особу Банку з протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

Система внутрішнього контролю охоплює всі етапи діяльності банку та включає:

- попередній контроль, який проводиться до фактичного здійснення операцій Банку та забезпечується в частині підбору персоналу, залучення і розміщення грошових коштів, матеріальних ресурсів, вибору постачальників товарів, робіт та послуг, розроблення та запровадження нових продуктів;

- поточний контроль, який проводиться під час здійснення операцій Банку і включає контроль за дотриманням законодавчих актів та актів внутрішнього регулювання Банку щодо здійснення цих операцій, порядку прийняття рішень про їх здійснення, контроль за повним, своєчасним і достовірним відображенням операцій у бухгалтерському обліку та звітності, контроль за збереженням майна Банку;

- подальший контроль, який проводиться після здійснення операцій банку та полягає в перевірці обґрунтованості і правильності здійснення операцій, відповідності документів установленим формам і вимогам щодо їх оформлення, відповідності виконуваних працівниками обов'язків їх посадовим інструкціям, виявленні причин порушень і недоліків та визначенні заходів щодо їх усунення, контролі за виконанням планових показників діяльності, визначених у стратегії розвитку банку, його бізнес–планах та бюджеті, перевірці повноти і достовірності даних фінансової, статистичної,

управлінської, податкової та іншої звітності, сформованої банком. Банк забезпечує функціонування системи внутрішнього контролю шляхом:

- контролю керівників Банку за дотриманням законодавства України та актів внутрішнього регулювання Банку;
- розподілу обов'язків під час здійснення діяльності Банку; – контролю за функціонуванням системи управління ризиками;
- контролю за інформаційною безпекою та обміном інформацією; – впровадження процедур внутрішнього контролю;
- проведення моніторингу системи внутрішнього контролю;
- впровадження процедур внутрішнього аудиту.

Але, у процесі своєї роботи, аудитори можуть висловити невідповідну аудиторську думку в разі, якщо фінансова звітність суттєво викривлена, тому виникає потреба в розробці методики щодо оцінювання якості роботи аудитора.

Висновки до розділу. Регулювання банківської діяльності має правовий, економічний та організаційний прояв. Так, пряме регулювання виражається в створенні нормативно-правових актів, які безпосередньо регламентують відносини банківської діяльності. Економічне державне регулювання банківської діяльності є індикативним регулюванням, а організаційне – полягає в адміністративному регулюванні з боку НБУ.

Визначено, що для оцінювання величини фінансових ризиків банку використовуються різні методи та групи показників, а кількісна оцінка має значний вплив на управлінську діяльність і ринкову вартість акцій банку. Тому дуже важливим є обґрунтований вибір методів оцінювання та показників, які охоплюють усі види діяльності банку.

З метою ефективного управління ризиками у АТ «Укрсиббанк» створена та діє система управління ризиками, що передбачає розподіл прав, обов'язків, відповідальності між органами управління, структурними підрозділами банку, оцінки ефективності функціонування системи управління ризиками від процесу прийняття ризиків.

3 ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДИКИ АУДИТУ РИЗИКІВ

АТ «УКРСИББАНК»

3.1 Загальна характеристика АТ «УкрСиббанк»

УКРСИББАНК працює на ринку України з 1990 року. Банк пропонує своїм клієнтам якісне фінансове обслуговування у найкращих європейських фінансових традиціях.

УкрСиббанк був заснований у 1990 році під назвою «Комерційний інноваційний банк «Харківінкомбанк» і зареєстрований Держбанком СРСР. У 1991 році Банк був перетворений на відкрите акціонерне товариство і зареєстрований НБУ. У 1992 році Банк був перейменований на УкрСиббанк. Акціонерний комерційний інноваційний банк “УкрСиббанк” у зв’язку з приведенням своєї діяльності у відповідність до норм Закону України “Про акціонерні товариства” змінив своє найменування на Публічне акціонерне товариство “УкрСиббанк” 18.12.2009р. на підставі Рішення Загальних Зборів Акціонерів від 27 жовтня 2009 р.

У серпні 2011 р. завершилася процедура придбання 15% акцій UKRSIBBANK Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР), після чого частка BNP Paribas склала 84,99%. В лютому 2016 року розмір частки ЄБРР збільшився до 40%, таким чином, частка BNP Paribas склала 59,99%. В лютому 2018 року BNP Paribas викупив у міноритаріїв акції UKRSIBBANK, збільшивши частку до 60%. Таким чином, 60% акцій банку належать одній з найбільших у світі фінансових Груп BNP Paribas, 40% – ЄБРР.

УкрСиббанк здійснює свою діяльність на основі ліцензії, виданої Національним банком України (НБУ). Основним видом діяльності УкрСиббанку є надання банківських послуг юридичним та фізичним особам на території України.

УКРСИББАНК є невід'ємною частиною концепції «Єдиного банку» в рамках Групи BNP Paribas, що відображає нашу здатність супроводжувати діяльність корпоративних клієнтів за кордоном, використовуючи міжнародний досвід Групи BNP Paribas (присутність у 73 країнах). Платформа «Єдиного банку» надає міжнародним корпораціям бездоганні транскордонні рішення та можливості провідного клієнтського досвіду. «Єдиний банк» підтримується спільнотою відданих менеджерів по роботі з клієнтами, які забезпечують високий стандарт обслуговування наших клієнтів [38].

Стратегія розвитку мережі спрямована на трансформацію роздрібного бізнесу на найбільш привабливий банк на ринку з гарною якістю послуг. Менш розрізнена та краще керована мережа (присутність у 84 містах порівняно зі 137 у 2015 році) з акцентом на ключові великі міста. Покриття мережі у містах присутності буде посилено. Ця трансформація забезпечує найефективніші відділення та дозволяє розвивати бізнес з гарним співвідношенням витрати/доходи, зосереджуючись на верхніх сегментах малого та середнього бізнесу та приватних осіб.

Банк докладает багато зусиль для розробки цифрових рішень для клієнтів. У вересні 2017 р. запущено новий онлайн-банкінг для фізичних осіб (нова функціональність та краща зручність використання: онлайн-чат, месенджери, віддалені менеджери по роботі з клієнтами). Банку вдалося збільшити кількість зареєстрованих користувачів зі 150 станом на вересень 2017 р. до 530 тис. у грудні 2018 р. Банк запустив новий Інтернет-банкінг для малих та середніх підприємств у грудні 2018 р. Також планує розробити функціональність та вивести з експлуатації стару платформу до кінця 2019 року. Постійно ведеться робота по вдосконаленню обробки даних у інструменті CRM та його поповненню більшою кількістю даних про клієнтів. Нашою особливою гордістю в інноваційній сфері став корпоративний акселератор POPCORP, проведений у 2018 р. Співпраця банку зі стартапами дала великі результати у підвищенні цінності для клієнтів та якості послуг.

Банк поставив перед собою мету досягти 50% продажів у цифровому і віддаленому форматі до кінця 2020 р. у порівнянні з 27% на сьогодні.

Кредитна діяльність орієнтована на існуючих клієнтів банку та краще обраних зовнішніх клієнтів. Банк розширює кредитний портфель, переважно фінансуючи клієнтів малого та середнього бізнесу в національній валюті (гривнях), а також потреби фізичних осіб в продуктах споживчого кредитування. Малі пілотні проекти, такі як проекти фінансування СМБ агробізнесу, — це практика розвитку відносин з надійними клієнтами в аграрному секторі. Оптимізація кредитних процесів досягається за рахунок розробки автоматизованих інструментів прийняття кредитних рішень. Ми також поліпшуємо нашу кредитну політику, щоб зберегти хорошу якість при наданні нових кредитів.

Наприкінці 2018 року банк обслуговував 1,8 млн. активних карток. Завдяки поживленню споживчої спроможності користувачів карт і розвитку ринків коефіцієнт закупівель до загального обсягу збільшився до 27,5% у 2018 році в порівнянні з 24,0% у 2017 році і продовжить зростати до 38% у 2021 році. Банк планує замінити старі банкомати та програмне забезпечення, впровадити нові рециркуляційні (recycling) банкомати, які покращують досвід клієнтів, знижують вартість транспортування та фінансування.

Залишки депозитів Банку з кінця 2017 року до 2018 року зросли на 14,5%, при цьому стабільна частка національної валюти становила 65%. Розвинений транзакційний бізнес дозволяє мати високу частку депозитів на вимогу – 92%. Ринкова частка банку за депозитами на вимогу дещо знизилася з 6,9% у грудні 2017 р. до 6,5% у грудні 2018 р. [38].

На кінець 2018 року Банк обслуговував 1,9 млн. клієнтів. Основними сегментами клієнтів залишаються «Преміум» і середнього та малого бізнесу, які досягли 195 тис. активних клієнтів «Преміум» та СМБ (з них 125 тис. з сегмента «Преміум»). Частка активних клієнтів цих двох цільових сегментів (за винятком зростання клієнтів споживчого кредитування) продовжує зростати з 12% у 2016 році до 15% у 2018 році, і ми ставимо за ціль досягти

20% у 2020 році. Завдання на 2020 рік — досягти показника 154 тис. Преміум-клієнтів. Скорочення кількості активних клієнтів пов'язане з закриттям відділень у містах малого та середнього розміру, а також впровадження нових правил Комплаєнс.

Станом на кінець дня 31 грудня 2018 року УкрСиббанк має 300 безбалансових відділень в Україні (на відповідну дату в 2010 році – 731 відділення).

Характер операцій та основної діяльності банку викладені у Загальній інформації про діяльність Банку у розділі „Характеристика банківської діяльності”.

Основи облікової політики та складання звітності

Облікова політика банку – сукупність визначених у межах чинного законодавства принципів, методів і процедур, які використовує банк для ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності.

Свою облікову політику кожен банк визначає самостійно на основі «Положення про облікову політику банку», відповідно до якого розробляє систему та форми управлінського обліку, внутрішньої звітності та контролю операцій, визначає права працівників на підписання документів, затверджує правила документообігу та технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку.

Річна фінансова звітність складена згідно з вимогами нормативно-правових актів Національного банку України, міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) та облікової політики Банку на підставі даних бухгалтерського обліку з урахуванням коригуючих проводок.

Основні принципи облікової політики Банку на 2011 рік затверджені наказом по Банку № 968 від 31.12.2010 року. Форми звітів складені у відповідності до вимог «Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України», затвердженої постановою Правління НБУ № 480 від 27 грудня 2007 року (із змінами і доповненнями) , та складових облікової політики банку.

Валютою річної фінансової звітності банку є українська гривня.

У межах чинного законодавства, нормативних актів Національного банку України та міжнародних стандартів Положення про облікову політику Банку визначає:

- основні принципи ведення фінансового обліку, формування статей звітності,
- єдині методи оцінки активів, зобов'язань та інших статей балансу Банку,
- порядок нарахування доходів банку за кожним фінансовим інструментом, віднесення їх на рахунки прострочених, критерії визнання активів проблемними,
- порядок створення та використання спеціальних резервів,
- вимоги та вказівки щодо обліку і контролю окремих операцій.

Прийняття МСФЗ 9 докорінно змінює порядок обліку збитків від зменшення корисності за позиками, в результаті чого модель понесених збитків, передбачена МСБО 39, замінюється на модель прогнозованих очікуваних кредитних збитків (ОКЗ). МСФЗ 9 вимагає, щоб банк створював резерв під ОКЗ щодо всіх позик та інших боргових фінансових активів, які не оцінюються по СВПЗ, а також зобов'язань з надання позик і договорів фінансової гарантії. Такий резерв під зменшення корисності заснований на величині ОКЗ, пов'язаних з ймовірністю дефолту протягом наступних 12 місяців, якщо не відбулося значного збільшення кредитного ризику з моменту первісного визнання. Якщо фінансовий актив відповідає визначенню придбаного або створеного кредитно-знеціненого фінансового активу (ПСКЗ), то резерв під зменшення корисності заснований на зміні ОКЗ протягом усього терміну дії даного активу.

Згідно з МСФЗ 9 всі боргові фінансові активи, які не відповідають критерію «виключно виплата основної суми боргу та процентів на непогашену суму основного боргу» (SPPI), класифікуються при первісному визнанні як фінансові активи, які оцінюються за справедливою вартістю

через прибуток або збиток (СВПЗ). Згідно з даним критерієм, боргові інструменти, які не відповідають визначенню «базової кредитної угоди», такі як інструменти, що містять вбудовану можливість конвертації, або кредити без права регресу, оцінюються за СВПЗ.

Класифікація боргових фінансових активів, що відповідають критеріям SPPI, визначається на основі бізнес-моделі, згідно з якою управляються дані інструменти:

- інструменти, які утримуються з метою отримання передбачених договором грошових потоків, оцінюються за амортизованою собівартістю (АС);

- інструменти, які утримуються з метою отримання передбачених договором грошових потоків та продажу, оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід (СВІСД);

- інструменти, які утримуються для інших цілей, оцінюються за СВПЗ.

Бізнес-моделі для управління фінансовими активами визначаються управлінським персоналом з урахуванням бізнес – стратегії Банку, цілей та прогнозів показників ліквідності, показників ефективності управління портфелями і притаманного їм ризику.

Дольові фінансові активи при первісному визнанні класифікуються як оцінювані за СВПЗ, крім випадків, коли на власний розсуд прийнято рішення, без права наступної відміни, класифікувати дольовий фінансовий актив як оцінюваний за СВІСД. Для дольових фінансових інструментів, класифікованих як оцінювані за СВІСД, всі реалізовані та нереалізовані доходи і витрати, крім дивідендних доходів, визнаються в складі іншого сукупного доходу, без права подальшої рекласифікації в чистий прибуток або збиток.

Класифікація та оцінка фінансових зобов'язань залишилися незмінними. Похідні фінансові інструменти продовжують оцінюватися за СВПЗ. Вбудовані похідні фінансові інструменти більше не відокремлюються від основного фінансового активу.

Фінансові інструменти відображаються за справедливою вартістю або амортизованою вартістю залежно від їх класифікації.

Справедлива вартість – це ціна, яка була б отримана від продажу активу або сплачена за зобов'язанням при звичайній операції між учасниками ринку на дату оцінки. Найкращим свідченням справедливої вартості є ціна на активному ринку. Активний ринок – це ринок, на якому операції щодо активів і зобов'язань мають місце із достатньою частотою та в достатніх обсягах для того, щоб забезпечити інформацію щодо ціноутворення на поточній основі.

Справедлива вартість фінансових інструментів, що торгуються на активному ринку, вимірюється як добуток ціни котирування на ринку за окремим активом або зобов'язанням та їх кількості, що утримується організацією.

Портфель похідних фінансових інструментів або інших фінансових активів і фінансових зобов'язань, які не торгуються на активному ринку, оцінюється за справедливою вартістю групи фінансових активів і фінансових зобов'язань на основі ціни, яка буде отримана від продажу чистої довгої позиції (активу) за певною групою ризику або від продажу чистої короткої позиції (зобов'язання) за певною групою ризику при звичайній операції між учасниками ринку на дату оцінки. Це стосується активів, які обліковуються за справедливою вартістю на періодичній основі, якщо Банк: а) управляє групою фінансових активів та фінансових зобов'язань на основі чистої позиції за певним ринковим ризиком або кредитним ризиком певного контрагента, відповідно до внутрішньої стратегії інвестування та управління ризиками; б) надає інформацію за групами активів та зобов'язань ключовому управлінському персоналу; та в) ринкові ризики, включаючи тривалість схильності до конкретного ринкового ризику (або ризиків), що виникає у зв'язку з фінансовими активами і фінансовими зобов'язаннями, по суті є рівнозначними.

Методи оцінки, зокрема, моделі дисконтованих грошових потоків або моделі, що ґрунтуються на нещодавніх операціях на ринку на загальних умовах або на фінансових даних об'єктів інвестицій, застосовуються для оцінки справедливої вартості для певних фінансових інструментів, щодо яких відсутня зовнішня ринкова інформація щодо ціноутворення. Оцінки справедливої вартості аналізуються за рівнями ієрархії справедливої вартості наступним чином:

– рівень 1 – це оцінки за цінами котирування (без застосування коригувань) на активних ринках для ідентичних активів та зобов'язань;

– рівень 2 – це методики оцінки з усіма суттєвими параметрами, наявними для спостереження за активами та зобов'язаннями, безпосередньо (тобто, ціни) або опосередковано (тобто, визначені на основі цін);

– рівень 3 – це оцінки, які не базуються виключно на наявних на ринку даних (тобто, оцінка вимагає значного застосування параметрів, за якими відсутні спостереження). Перехід з рівня на рівень ієрархії справедливої вартості вважається таким, що мав місце станом на кінець звітного періоду.

Амортизована собівартість - це вартість, за якою оцінюються фінансовий актив або фінансове зобов'язання та яка складається із собівартості придбання, зменшеної на суму погашення основної суми боргу, збільшеної (зменшеної) на суму накопиченої амортизації будь-якої різниці між первісною вартістю та вартістю погашення, розрахованої з використанням ефективної ставки відсотка, відкоригованої, у випадку фінансових активів, із урахуванням резерву під очікувані кредитні збитки (до 1 січня 2018 року - зменшеної на суму зменшення корисності). Нараховані проценти включають амортизацію витрат за угодою при первісному визнанні та будь-яких премій або дисконту від суми погашення із використанням методу ефективної ставки відсотка. Нараховані процентні доходи та нараховані процентні витрати, в тому числі нарахований купонний дохід та амортизований дисконт або премія (у тому числі комісії, які переносяться на наступні періоди при первісному визнанні, якщо такі є), не відображаються

окремо, а включаються до балансової вартості відповідних статей у звіті про фінансовий стан.

Метод ефективної ставки відсотка – це метод обчислення амортизованої собівартості фінансового активу або фінансового зобов'язання (або групи фінансових активів чи фінансових зобов'язань) та розподілу доходу чи витрат від відсотків на відповідний період. Ефективна ставка відсотка – ставка, яка дисконтує очікуваний потік майбутніх грошових платежів або надходжень упродовж очікуваного терміну дії фінансового інструменту до валової балансової вартості фінансового активу або до валової амортизованої собівартості фінансового зобов'язання (до 1 січня 2018 року – до чистої балансової вартості (амортизованої собівартості) фінансового інструменту). Ефективна ставка відсотка використовується для дисконтування грошових потоків по інструментах із плаваючою ставкою до наступної дати зміни процентної ставки, за винятком премії чи дисконту, які відображають кредитний спред понад плаваючу ставку, встановлену для даного інструмента, або інших змінних факторів, які не змінюються залежно від ринкових ставок. Такі премії або дисконти амортизуються протягом всього очікуваного терміну дії інструмента. Розрахунок поточної вартості включає всі комісійні та виплати, сплачені або отримані сторонами договору, що є невід'ємною частиною ефективної ставки відсотка.

Витрати на операції – додаткові витрати, що безпосередньо пов'язані з придбанням, випуском або вибуттям фінансового активу чи зобов'язання і які не могли виникнути, якщо суб'єкт господарювання не випустив, не придбав або не реалізував фінансовий інструмент. Витрати на операції включають гонорари і комісії, сплачені агентам (включно з працівниками, які діють як агенти з продажу), радникам, брокерам і дилерам, збори, що стягуються регулюючими органами і біржами, а також податки і мита. Витрати на операцію не включають премії або дисконти, фінансування витрат або внутрішні адміністративні витрати або витрати холдингу [38].

3.2 Аналіз фінансового стану та результатів діяльності АТ «УкрСиббанк»

Протягом останніх двох років банківська система України пройшла одну з найглибших криз за роки незалежності, наслідком чого стало посилення регуляторних вимог до банків, поступове впровадження ризикорієнтованого нагляду та стрімке зменшення кількості фінансових посередників, які в більшості випадків виконували фіктивні операції з метою обслуговування інтересів пов'язаного бізнесу акціонерів (станом на 1 березня 2017 р. в Україні функціонувало 93 банки, тоді як станом на аналогічну дату в 2016 р. – 113 од., а 2015 р. – 151 од.).

Крім деструктивного впливу факторів внутрішнього фінансового середовища, стабільне функціонування банківської системи суттєвим чином залежить від низки зовнішніх подій та процесів: військовий конфлікт на сході України та анексія Криму, втрата основного торговельного партнера України, волатильність цін на експортні товари, рецесія у реальному секторі економіки, а також соціальна напруженість в суспільстві. Дані процеси призвели до зменшення обсягів кредитування юридичних та фізичних осіб, зниження якості активів, масового відтоку вкладників та зниження довіри населення до фінансових інститутів. Зокрема, станом на 2007 р. частка накопичених заощаджень, залучених на депозитні рахунки банків, становила близько 73%, тоді як на кінець 2016 р. – 45%.

Дестабілізація в банківському секторі ще більше загострила конкурентну боротьбу між учасниками за залучення потенційного споживача банківських послуг або утримання вже існуючого. І тому першочерговим кроком при визначенні стратегічних векторів розвитку банківської установи є моніторинг існуючого стану кон'юнктури на ринку банківських послуг та ретроспективний та перспективний аналіз динаміки його зміни. Дослідження середовища, в якому функціонує банк, дозволяє оцінити бар'єри входу та

виходу з ринку або окремого його сегменту, рівень насиченості банківськими послугами.

Для аналізу фінансових даних акціонерного товариства «УкрСиббанк» використовувався метод вертикального та горизонтального фінансового аналізу. Головним джерелом інформації для проведення фінансового аналізу банку є його баланс, у якому відображено всю інформацію про наявність фінансового й нерухомого майна, власником якого є банк, обсяг і склад зобов'язань контрагентів перед банком і банку перед контрагентами.

Нижче, у таблицях 3.1 – 3.2 представлено аналіз та структуру активів АТ «УкрСиббанк» за 2014 – 2018 роки.

За результатами аналізу табл. 3.1, можна зробити висновки що активи АТ «УКРСИББАНК» у 2015 році зросли на 17017515 тис. грн. і склали 43418210 тис. грн. (+64%), а у 2016 році активи збільшились на 1949214 тис. грн. або на 4,5%.

Ключові зміни у структурі активів банку відбувалися за такими статтями: грошові кошти та їх еквіваленти, цінні папери на продаж та кредити клієнтів. Питома вага статті «Грошові кошти, їх еквіваленти» в активах скоротилась з 22,99 % у 2014 році до 4,8% у 2016 році.

Питома вага цінних паперів на продаж, навпаки збільшилась до 30,57% у 2016 році проти 9,34% у 2014 році.

Частка кредитного портфеля в активах банку у 2014-2016 роках, зменшилась з 56,46 % у порівнянні з 2014 р. до 45,58% у 2016 році, що було обумовлено скороченням обсягів кредитування у зв'язку з кризою та зменшенням кредитоспроможності позичальників.

У банку був суттєвий кредитний ризик за кредитами фізичних осіб, та за кредитами юридичних осіб.

Таблиця 3.1 – Аналіз динаміки активів АТ «УКРСИБАНК» у 2014-2016 рр.

Стаття	Значення за роками						Відхилення 2015 р. від 2014 р.			Відхилення 2016р. від 2015 р.		
	2014		2015		2016		абсолютне, тис. грн.	темп приросту, %	питома вага, п.п.	абсолютне, тис.грн.	темп приросту, %	питома вага, п.п.
	абсолютне, тис. грн.	питома вага,%	абсолютне, тис. грн.	питома вага,%	абсолютне, тис. грн.	питома вага,%						
Грошові кошти та їхні еквіваленти	6070762	22,99	12457466	28,69	1943461	4,28	6386704	5,70	105,20	399326	0,73	25,86
Кошти в банках	53373	0,20	229013	0,53	2064415	4,55	175640	0,33	329,08	1638977	3,57	385,24
Цінні папери на продаж	2466811	9,34	6607628	15,22	13868310	30,57	4140817	5,87	167,86	3151404	5,89	29,41
Деривативи	0	0,00	433	0,00	972	0,00	433	100,00	0,00	539	0,00	124,48
Кредити клієнтів	14904777	56,46	20958975	48,27	20678612	45,58	6054198	-8,18	40,62	-280363	-2,69	-1,34
Цінні папери та інвестиції в асоційовані і дочірні компанії	346658	1,31	346658	0,80	3853729	8,49	0	-0,51	0,00	-3100557	-7,52	-44,58
Дебіторська заборгованість щодо податку на прибуток	826	0,00	8235	0,02	0	0	7409	0,02	896,97	-8235	-	-0,02
Майно та обладнання	1074902	4,07	1006864	2,32	1057729	2,33	0	0,00	0,00	50865	0,01	5,05
Інвестиційна нерухомість	0	0,00	36697	0,08	32379	0,07	36697	0,08	100,00	-4318	-0,01	-11,77
Нематеріальні активи	1127371	4,27	177442	0,41	230029	0,51	109404	-1,34	10,18	52587	0,10	29,64
Відстрочений податковий актив	355215	1,35	1135837	2,62	1080514	2,38	30	1,67	0,00	-55323	-0,23	-4,87
Усього активів	26400695	100	43418210	100,00	45367424	100,00	17017515	0,00	64,46	1949214	0,00	4,49

Примітка. Розраховано автором на підставі додатка [А]

Таблиця 3.2 – Аналіз динаміки активів АТ «УКРСИБАНК» у 2016-2018 рр.

Стаття	Значення за роками						Відхилення 2017 р. від 2016 р.			Відхилення 2018р. від 2017 р.		
	2016		2017		2018		абсолютне, тис. грн.	темп приросту, %	питома вага, п.п.	абсолютне, тис.грн.	темп приросту, %	питома вага, п.п.
	абсолютне, тис. грн.	питома вага,%	абсолютне, тис. грн.	питома вага,%	абсолютне, тис. грн.	питома вага,%						
Грошові кошти	1 943 461	4,28	1 951 918	4,23	2 332 174	4,49	8 457	0,44	0,05	380 256	19,48	0,26
Кошти в НБУ	2 064 415	4,55	2 224 482	4,82	2 458 291	4,74	160 067	7,75	0,27	233 809	10,51	-0,09
Кошти в інших фін. установах	13 868 310	30,57	13 225 042	28,68	12312124	23,73	643 268	4,64	-1,89	912 918	6,90	-4,95
Деривативи	972	0	2 601	0,01	12 402	0,02	1 629	167,59	0	9 801	376,8	0,01
Кредити та заборгов. клієнтів	20 678 612	45,58	22 221 404	48,19	26137 962	50,38	1 542 792	7,46	2,61	3 916 558	17,63	2,19
ЦП в портфелі банку, інвестиції	3 853 729	8,49	3 555 308	7,71	5 506 794	10,61	298 421	7,74	-0,78	1 951 486	54,89	2,90
Майно та обладнання	1 057 729	2,33	1 108 493	2,40	1 218 782	2,35	50 764	4,80	0,07	110 289	9,95	-0,05
Інвестиційна нерухомість	32 379	0,07	16 654	0,04	172	0,00	15 725	48,57	-0,04	16 482	98,97	0,04
Нематеріальні активи	230 029	0,51	257 068	0,56	475 095	0,92	27 039	11,75	0,05	218 027	84,81	0,36
Відстрочений податковий актив	1 080 514	2,38	745 409	1,62	445 227	0,86	335 105	31,01	0,77	300 182	40,27	-0,76
Інші фін. та не фін. активи	557 274	1,23	803 518	1,74	984 784	1,90	246 244	44,19	0,51	181 266	22,56	0,16
Всього активів	45 367 424	100	46 111 897	100	51883 807	100	744 473	1,64	-	5 771 910	12,52	-

Примітка. Розраховано автором на підставі додатка [А]

За результатами аналізу табл. 3.2, можна зробити висновки що активи АТ «УКРСИББАНК» у 2017 році зросли лише на 1,6% та становили 46 111 897 тис. грн., а у 2018 році активи збільшились на 12,5% і склали 51 883 807 тис. грн. Зростання активів у 2018 році відбулось в основному за рахунок збільшення кредитного портфеля на 17,63% та цінних паперів на інвестиції на 54%.

У структурі активів найбільшу частку у 206-2018 роках займав кредитний портфель – 45%, 48% та 50%, відповідно. Частка кредитного портфеля у 2018 році у порівнянні з 2014 роком збільшилась на 5 п.п.

Питома вага статті «Грошові кошти, їх еквіваленти» в активах залишались не перевищувала 5% у період 2016-2018 рр.

Питома вага цінних паперів, навпаки збільшилась до 10,6 % у 2018 році проти 8,5% у 2016 році.

Частка коштів в інших банках у 2016-2018 роках, зменшилась з 30,57% у порівнянні з 2016 р. до 23,73 % у 2018 році, що було обумовлено збільшенням обсягів кредитування.

Проаналізуємо зобов'язання АТ «УкрСиббанк».

Сукупні зобов'язання починаючи із 2014 року щорічно зростали (за виключенням 2016 р.), так у 2015 році вони збільшились на 65%, а у 2016 році зменшились на 0,85% . У 2017 р. зобов'язання скоротились на 1,75%, а у 2018 році зросли на 11, 7% и становили 45 287 759 тис.грн. (табл. 2.3.-2.4).

Зростання зобов'язань банку на 69% у 2015 році було обумовлено збільшенням депозитів клієнтів на 77,1% до 33300433 тис. грн. та субординованого боргу на 52%, який становив 7624701 тис. грн.

Скорочення зобов'язань банку на 0,85% у 2016 році відбулось за рахунок зменшення субординованого боргу на 49%.

Скорочення зобов'язань банку на 1,75% у 2017 році відбулось за рахунок зменшення субординованого боргу на 83,7%.

Таблиця 3.3 – Аналіз динаміки зобов'язань АТ «УкрСиббанк» у 2014-2016 рр.

Стаття	Значення за роками						Відхилення 2015 р. від 2014 р.			Відхилення 2016р. від 2015 р.		
	2014		2015		2016		абсолютне, тис. грн.	питома вага, п.п.	темп приросту, %	абсолютне, тис.грн.	питом а вага, п.п.	темп приросту, %
	абсолютне, тис. грн.	питома вага,%	абсолютне, тис. грн.	питома вага,%	абсолютне, тис. грн.	питома вага,%						
Заборгованість перед іншими фінансовими установами за амортизованою вартістю	160551	1	3084	0,05	22091	0,07	-157467	-0,01	-98,08	8102	0,02	57,92
Деривативи (цінні папери)	0	0	0	0	60527	0,03	0	0,00	0,00	55707	0,14	1155,75
Кошти клієнтів	18802016	76	33300433	80	36424104	88	14498417	0,04	77,11	3123671	8,25	9,38
Власні боргові цінні папери, випущені на внутрішньому ринку	2280	0	0	0	0	0	-2280	0,00	-100,00	0	0	0
Інші залучені кошти	14406	0	10905	0	0	0	-3501	0,00	-24,30	-10905	0	0
Резерви за зобов'язаннями та інші зобов'язання	637817	3	675960	2	926060	2	38143	-0,01	5,98	254920	0,63	37,98
Субординований борг	5003069	20	7624701	18	3830585	9	2621632	-0,02	52,40	-3794116	-9,04	-49,76
Усього зобов'язань	24620139	100	41615083	100	41263367	100	16994944	0,00	69,03	-351716	0,00	-0,85

Примітка. Розраховано автором на підставі додатка [А]

Таблиця 3.4– Аналіз динаміки зобов'язань АТ «УкрСиббанк» у 2016-2018 рр.

Стаття	Значення за роками						Відхилення 2017 р. від 2016 р.			Відхилення 2018р. від 2017 р.		
	2016		2017		2018		абсолютне, тис. грн.	питома вага, п.п.	темп приросту, %	абсолютне, тис.грн.	питом а вага, п.п.	темп приросту, %
	абсолютне, тис. грн.	питома вага,%	абсолютне, тис. грн.	питома вага,%	абсолютне, тис. грн.	питома вага,%						
Заборг. перед іншими фін. установами за аморти. вартістю	22091	0	67 098	0,17	5 927	0,01	45 007	0,11	203,73	61 171	0,15	-91,17
Деривативи	60527	0	7 196	0,02	7 387	0,02	53 331	0,13	-88,11	191	0	2,65
Кошти клієнтів	36424104	88	36 406 199	89,8	41115 607	90,79	17 905	1,53	0,05	4 709 408	0,99	12,94
Резерви за зобов'язаннями та інші зобов'язання	926060	2	951 038	2,35	1 091 945	2,41	24 978	0,10	2,70	140 907	0,07	14,82
Субординований борг	3830585	9	3 108 868	7,67	3 066 893	6,77	16 018 199	38,69	-83,75	41 975	0,90	1,35
Всього зобов'язань	41263367	100	40 540 399	100	45287 759	100	722 968	-	-1,75	4 747 360	-	11,71

Примітка. Розраховано автором на підставі додатка [А]

Збільшення зобов'язань у 2018 р. було пов'язано зі зростанням коштів клієнтів, які зросли на 12,8 % та резервів на 14,8%.

У структурі зобов'язань банку найбільшу долю складав депозитний портфель, а саме: в 2014 році – 76%, в 2015 році – 80%, в 2016 році – 88%, в 2017 році – 89 %, в 2018 році - 90%.

Частка субординованого боргу скорочувалась. Так, якщо у 2014 році вона становила 20%, то у 2015 р. – 18%, у 2016 р. – 9%, у 2017% - 7,6%, у 2018 – 6,7%.

Власний капітал банку щорічно зростав, що було обумовлено вимогами НБУ щодо підвищення капіталізації банків. Так, у 2015 р. власний капітал збільшився на 1,27%, у 2016 р. на 312,7%, у 2017 р.на 36% та у 2018 р. на 27%. Станом на 2018 рік його сума становила 6725 329 тис. грн. проти 1780556 тис. грн. у 2014 р. (табл. 3.5-3.6).

Таблиця 3.5 – Аналіз власного капіталу АТ «УКРСИББАНК» за 2014-2016р.

Власний капітал	Значення за роками, у тис. грн			Відхилення 2015 р. від 2014 р.		Відхилення 2016р. від 2015 р.	
	2014	2015	2016	абсолютне, тис. грн.	темп приросту, %	абсолютне, тис. грн.	темп приросту, %
Статутний капітал	1774333	1774333	5 069 262	0	0,00	3294929	185,7
Емісійні різниці	811260	811260	811 229	0	0,00	-31	0,00
Накопичений прибуток (непокритий збиток)	-805175	-782466	-1 776434	22709	-2,82	-993968	127,0
Всього капіталу	1780556	1803127	4104 057	22571	1,27	2300930	312,7

Примітка. Розраховано автором на підставі додатка [А]

У 2015 році власний капітал збільшився за рахунок скорочення непокритого збитку, у 2016 р. за рахунок збільшення статутного фонду, у 2017-2018 рр. за рахунок зростання нерозподіленого прибутку.

Таблиця 3.6 – Аналіз власного капіталу АТ «УКРСИББАНК» за 2016-2018р.

Власний капітал	Значення за роками, у тис. грн			Відхилення 2017 р. від 2016 р.		Відхилення 2018р. від 2017 р.	
	2016	2017	2018	абсолютне, тис. грн.	темп приросту, %	абсолютне, тис. грн.	темп приросту, %
Статутний капітал	5069 262	5069 262	5069 262	0	0	0	0
Емісійні різниці	811 229	811 229	811 229	0	0	0	0
Накопичений прибуток (непокритий збиток)	-1776 434	308 993	844 838	1467 441	-83	1153 831	373,42
Всього капіталу	4104 057	5571 498	6725 329	1467 441	36	1153 831	20,71

Примітка. Розраховано автором на підставі додатка [А]

Прибуткова діяльність за 2017 і 2018 роки дозволила виплатити дивіденди у розмірі 1 200 млн. гривень у 2018 році і мати значний надлишок капіталу на кінець року (рис. 3.1).

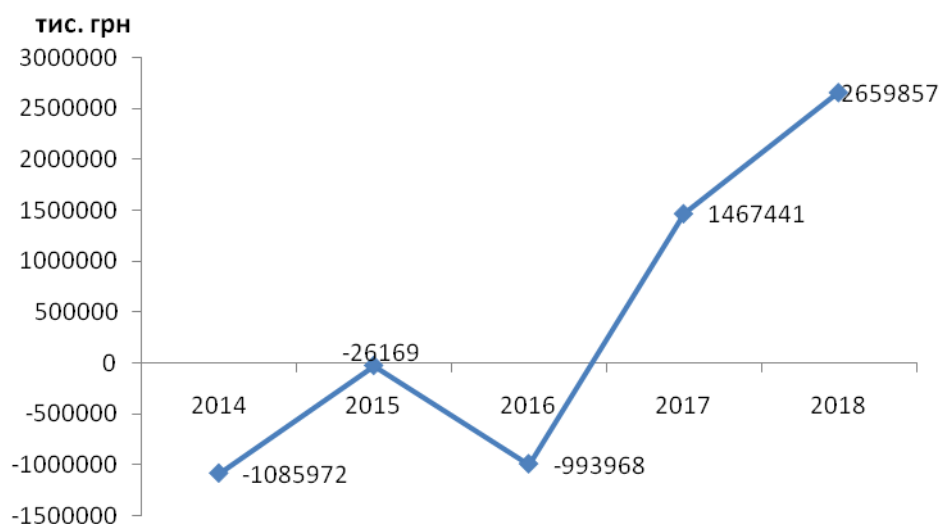

Рисунок 3.1 – Динаміка прибутків (збитків) банку у 2014-2018 рр.

Примітка. Рисунок 3.1 розроблено автором на підставі додатка [Б]

Таким чином, можна зробити висновки про покращення фінансового стану банку у 2018 році проти 2014 року, але частково зростання активів,

власного капіталу та зобов'язань було обумовлено різкою зміною валютного курсу по відношенню до національної валюти.

3.3 Комплексні моделі оцінювання рівня фінансового ризику АТ «УкрСиббанк» на основі показників фінансової стійкості в умовах нестійкого середовища

В Україні методика оцінки фінансової стабільності банків базується на основі обчислення індикаторів фінансової стабільності, запропонованих Міжнародним валютним фондом [39]. Вони характеризують фінансове здоров'я та міцність фінансових установ країни та їх контрагентів – корпорацій і домогосподарств. Основний набір містить показники, що характеризують стан банківського сектора: достатність капіталу, якість активів, прибуток і рентабельність, ліквідність, чутливість до ринкового ризику. Дані групи показників являють собою коефіцієнти, що розраховуються на основі даних балансу комерційного банку та звіту про прибутки і збитки.

До першої групи показники фінансової стійкості належать наступні коефіцієнти: надійності; фінансового важеля; участі власного капіталу у формуванні активів; захищеності дохідних активів власним капіталом; мультиплікатора капіталу.

Коефіцієнти ділової активності банку ділять на дві групи, перша група розкриває досягнутий рівень активності використання пасивів, а друга активів. У групі пасивів це показники: активності залучення позичених і залучених коштів; активності залучених строкових депозитів; залучення міжбанківських кредитів; активності використання залучених коштів у дохідні активи; активності використання залучених коштів у кредитний портфель. У групі активів коефіцієнти наступні: рівня дохідних активів; кредитної активності; загальної інвестиційної активності в цінні папери,

асоційовані і дочірні підприємства; інвестицій у цінні папери і пайову участь у дохідні активи; проблемних кредитів.

Групу ліквідності банку представляють наступні коефіцієнти: миттєвої ліквідності; загальної ліквідності зобов'язань; відношення високоліквідних до робочих активів; ресурсної ліквідності зобов'язань банку; ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів; генеральної ліквідності зобов'язань.

Ефективність управління банком аналізується за допомогою показників, які розраховують рентабельність за доходом та рентабельність по чистому прибутку. Коефіцієнти рентабельності за доходом наступні: загальний рівень рентабельності; окупність витрат доходами; чиста процентна маржа; чистий спред; інший операційний дохід; «мертва точка» прибутковості банку; продуктивність праці. Коефіцієнти рентабельності по чистому прибутку такі: рентабельність активів; рентабельність дохідних активів; рентабельність загального капіталу; рентабельність статутного фонду(акціонерного капіталу); рентабельність діяльності за витратами; продуктивність праці середньорічного працівника.

Нижче наведено оцінку рівня фінансового ризику АТ «УкрСиббанк» за декількома методиками.

У таблиці 3.7 представлені результати експрес-оцінки рівня фінансової стійкості банку за методикою В.О. Лесик, яка містить чотири показника: коефіцієнт захищеності власного капіталу; коефіцієнт генеральної ліквідності; рівень робочих активів; рентабельність активів.

Співставлення кількісних значень розрахованих синтетичних показників з якісними рівнями здійснено з використанням шкали, яка розроблена з урахуванням закону Фібоначчі або на основі методу «золотого перетину». Розподіл інтегральних показників визначається таким чином:

– 0-0,382 – низький рівень фінансової стійкості банку;

– 0,382-0,618 – середній рівень фінансової стійкості банку;

– 0,618-1,0 – високий рівень фінансової стійкості банку.

Таблиця 3.7 – Рівень фінансової стійкості АТ «УкрСиббанк» за методикою експрес-оцінки В.О. Лесик [40]

Показник	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,454	0,604	0,657	0,314	0,517
коефіцієнт генеральної ліквідності	0,267	0,290	0,333	0,464	0,279
рівень робочих активів	0,861	0,903	0,935	0,935	0,808
рентабельність активів	0,001	-0,033	0,001	-0,022	0,003
інтегральний показник	0,725	0,863	0,632	0,808	0,58

Таким чином, високий рівень фінансової стійкості банку спостерігався у 2014, 2015 та 2017 роках, тобто фінансові ризики в банку були мінімальні. Але у 2018 році ситуація погіршилась, та рівень фінансової стійкості становив 0,58 – тобто середній рівень. Це свідчить про підвищення рівня фінансового ризику у банку.

Інтегральний показник оцінки рівня фінансового стану з використанням таксономічного аналізу (за групою показників запропонованих А. В. Адамець та Аверкиної М.Ф.) [41] розглянуто нижче (табл. 3.8-3.10).

Аналіз фінансової надійності банку проводився за такими показниками:

- коефіцієнт надійності (x1);
- показник захищеності дохідних активів власним капіталом (x2);
- показник активності залучених строкових депозитів (x3);
- коефіцієнт проблемних кредитів (x4);
- показник миттєвої ліквідності (x5);
- показник генеральної ліквідності зобов'язань (x6);

- коефіцієнт окупності витрат доходами (x7);
- рентабельність активів (x8).

Таблиця 3.8 – Значення показників АТ «УкрСиббанк» за 2014 – 2018 рр.

Рік	x1	x2	x3	x4	x5	x6	x7	x8
2014	0,1275	0,1461	0,5423	0,2871	0,1846	0,1558	1,0453	0,0058
2015	0,1151	0,1301	0,4812	0,3591	0,1169	0,0927	1,0013	0,0002
2016	0,1064	0,1190	0,4833	0,4349	0,1875	0,1386	1,0052	0,0010
2017	-0,0043	-0,0043	0,6540	0,9119	0,1818	0,1656	-0,6902	0,2126
2018	0,0973	0,1078	0,5191	0,8626	0,1372	0,1244	-0,0995	0,6468

Примітка. Розраховано автором на підставі додатка [А]

Значення таксономічного показника зображені на рис. 3.2.

Інтерпретується даний показник наступним способом: фінансова стійкість краще, чим ближче значення показника до одиниці. Протягом 2014 – 2018 років наявна тенденція до погіршення фінансового стану АТ «УкрСиббанк». У 2014 році таксономічний показник становив найкраще значення протягом аналізованого періоду 0,73. Даний показник свідчить про відмінні значення усіх груп показників для аналізу, а отже банк перебуває у чудовому фінансовому стані, тобто наявність фінансових ризиків мінімальна. Наступного року показник значно впав і дорівнював 0,31, що говорить про підвищення рівня фінансових ризиків і необхідність покращення фінансової стійкості. Падіння показника відбулося за рахунок погіршення ділової активності та ліквідності банку. У 2016 році фінансовий стан банку став задовільним, таксономічний показник становив 0,55. Проте є ще проблеми з діловою активністю та ліквідністю. Таксономічний показник у 2017 році прийняв значення за аналізований період 0,48, що говорить про підвищення рівня фінансових ризиків у банку. У 2018 році банк покращив свій фінансовий стан, але він потребує удосконалення. Таксономічний показник за 2018 рік становив 0,53.

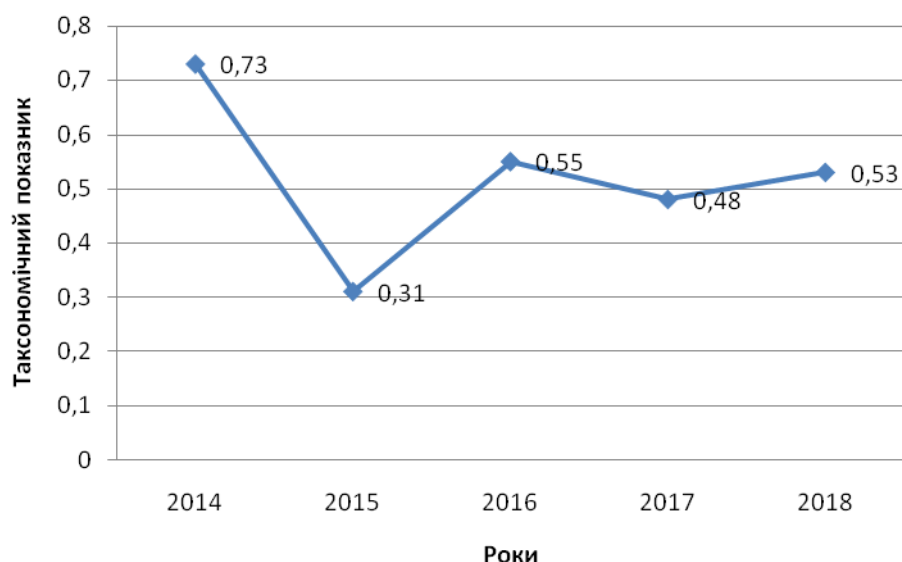

Рисунок 3.2 – Рівень таксономічного показника фінансової стійкості АТ «УкрСиббанк» у 2014-2018 рр.

Примітка. Рисунок 3.2 розроблено автором

Рейтинг рівня ризикованості банку за методикою Міністерства Фінансів України наведено у таблиці 3.9.

Міністерство Фінансів з метою формування рейтингу фінансової стійкості и визначення рівні ризикованості діяльності банку використовує такі показники як:

- стресостійкість банку - здатність банку протистояти внутрішнім і зовнішнім ризикам, на яку впливають показники: залежність від вкладів фізосіб; якість фондування; прибутковість; ліквідність; достатність капіталу; масштаб діяльності.

- лояльність вкладників - прихильність клієнтів банку до його депозитними продуктами і успішність діяльності банку на роздрібному сегменті депозитного ринку, яку визначають: частка банку на ринку роздрібних депозитів; абсолютне зростання роздрібною портфеля вкладів за квартал; відносне зростання роздрібною портфеля вкладів за квартал; досвід роботи на ринку; платіжна репутація банку.

- оцінка аналітиків - середня оцінка надійності банку з точки зору пулу експертів.

Таблиця 3.9 – Рівень фінансової надійності АТ «УкрСиббанк» за методикою Міністерства Фінансів України [42]

Показник	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
стресостійкість	3,58	3,5	3,4	4,1	4,5
лояльність вкладників	4,4	4,3	4,2	4,6	4,3
оцінка аналітиків	0,33	0,5	4,29	4,73	4,78
місце в реєстрі за депозитами фізичних осіб	14	9	9	8	8
інтегральний показник	4,32	4,4	3,88	4,38	4,49

По кожному з трьох чинників (стресостійкість банку, лояльність вкладників, оцінка аналітиків) банк може набрати від 1 до 5 проміжних балів.

Проміжний бал кожного фактора (стресостійкість, лояльність) залежить від зваженої суми первинних балів їх складових.

Первинні бали за складовими (від 1 до 5) залежать від діапазону значень в які потрапляє відповідний показник.

Отримані результати свідчать про те, що рівень фінансової стійкості банку у 2018 році був максимальний, тобто банк мав низькі фінансові ризики. Найнижчий рейтинг банку був у 2016 році – 3,88, що свідчить про високі фінансові ризики у банку.

Таким чином, різні методики мають різні результати, що не дає можливості отримати точну оцінку щодо реального фінансового стану у банку та потребує їх удосконалення.

Висновки до розділу. У розділі розглянуто основні напрями діяльності АТ «УкрСиббанк» та за допомогою методу фінансового аналізу проаналізовано фінансовий стан банку. Виявлено, що банк у 2017-2018 рр. покращив результати своєї діяльності, що позитивно відобразилось на

збільшенні його активів, власного капіталу та отриманні прибутків. Також розглянуто комплексні методики оцінки рівня ризикованості діяльності банку, та визначено, що отримані результати мають відмінності та охоплюють не усі аспекти діяльності банку, що не дозволяє точно оцінити рівень ризику у банку.

4 УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АУДИТУ РИЗИКІВ В АТ «УКРСИББАНК»

4.1 Удосконалення роботи підрозділу внутрішнього аудиту банку на основі ризик–орієнтованого підходу

Інтеграція банків у міжнародний фінансовий простір потребує адаптації управлінських систем банку до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів і стандартів банківської діяльності. Для забезпечення банківської стабільності підрозділом внутрішнього аудиту здійснюється постійний контроль банківських процесів, аналізується вплив ризиків на досягнення цілей діяльності банку та надається оцінка управлінню ризиками. В умовах фінансової нестабільності, що спричинена кризою банківської системи у 2014-2019 роках, банки продемонстрували неефективність діючих систем управління ризиками, внутрішнього контролю та недостатній рівень корпоративного управління банків. Масова ліквідація вітчизняних банків та загострення недовіри до банків залишають актуальним розгляд питання оцінки ризиків внутрішнім аудитом для надання рекомендацій щодо їх управління.

Основним об'єктом системи внутрішнього контролю банківської діяльності є ризики.

Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту 2120. A1 [51] зазначають, що підрозділ внутрішнього аудиту банку оцінює ризики за критеріями:

- дотримання законів, нормативних актів;
- достовірності і повноти інформації;
- ефективності і результативності операцій;
- збереженню активів і дотримання зобов'язань.

Відповідно до Міжнародних стандартів контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, аудиторський ризик

– це ризик того, що аудитор висловить невідповідну аудиторську думку в разі, якщо фінансова звітність суттєво викривлена. Аудиторський ризик є функцією ризиків суттєвого викривлення та ризику невиявлення [48].

Ризики внутрішнього аудиту можна поділити на три основні категорії. Аудиторський ризик як ризик формування невірної думки – це ризик, результатом якого є складання неправильної аудиторської думки за результатами аудиторського завдання [51, с. 29].

Аудиторський ризик як ризик невиявлення – ймовірність того, що бухгалтерська (фінансова) звітність господарського суб'єкта може містити невиявлені суттєві помилки чи перекручення дійсності після підтвердження її достовірності аудитором [52, с. 43].

Аудиторський ризик як ризик суттєвих викривлень на рівні тверджень – ризик того, що аудитор висловить невідповідну аудиторську думку в разі суттєвого викривлення фінансової звітності [53].

Необхідність розвитку та вдосконалення підходів, методики внутрішнього аудиту як вагової складової системи внутрішнього контролю банку обумовлена потребами зниження ризиків банківської діяльності [54, с. 188-189].

Невід'ємним у роботі внутрішнього аудиту є управління власним аудиторським ризиком. Таким чином виконуються стратегічні цілі підрозділу внутрішнього аудиту банку [55, с. 43].

Аудиторська діяльність характеризується наявністю специфічних ризиків. Здійснюючи управління такими ризиками, варто зосереджуватись на виборі найбільш оптимальної методики їх оцінки та подальшого аналізу. На сучасному етапі розвитку аудиторської діяльності існує недостатній ступінь розробки теоретико-методологічних підходів щодо управління та оцінювання ризиків [56, с. 43].

Управління ризиками включає в себе такі завдання: оцінити об'єктивні результати, що підтверджують досягнення мети та цілей об'єкта внутрішнього аудиту, збір інформації про найбільш ризиковані сфери

діяльності, процеси та основні операції з огляду на стан управління ризиками організації, а також формування об'єктивних, незалежних та обґрунтованих рекомендацій щодо шляхів вдосконалення системи управління ризиками банку.

Таким чином можна проводити внутрішній аудит управління ризиками банку за наступними напрямками:

- внутрішній аудит відповідності – при оцінці відповідності дотримання норм чинного законодавства, виконання вказівок та планів управління на рівні імплементації Міжнародних стандартів професійної практики внутрішнього аудиту, Стандартів внутрішнього контролю та інших документів та регламентів;

- фінансовий внутрішній аудит – насамперед, коли йдеться про управління питаннями організації фінансових ризиків;

- внутрішній аудит ефективності – у випадках, коли буде вивчена ефективність системи управління ризиками.

Недоліки, які можна виявити:

- негативні наслідки, які можуть виникнути.

- відсутність карт ризику.

- зловживання службовим становищем, яке може призвести до фінансових втрат та репутації.

- управління ризиками та внутрішнього контролю щодо порушення вимог законодавства, що тягне за собою фінансові та нефінансові ризики.

Оцінка ризику – це процес професійних суджень про можливі несприятливі умови та/або події з негативним наслідком на діяльність банку. Процес оцінки ризику представляє собою інструмент організації і об'єднання професійних суджень для розробки плану аудиторського завдання. Результати оцінки ризиків, які здійснюються підрозділом внутрішнього аудиту банку при виконанні аудиторського завдання мають обов'язково міститись в аудиторському звіті. Результати є висловлення професійного судження та власної думки внутрішнього аудитора про стан об'єктів. За

результатами проведеної оцінки ризику підрозділ внутрішнього аудиту рекомендує прийняття необхідних рішень для управління ризиками банку.

Оцінку ризиків запропоновано проводити на підставі аналізу факторів ефективності системи внутрішнього контролю та банківських ризиків: фінансових, операційних, комплаєнс-ризиків за такими напрямками: методологія, технології, персонал, фінанси, адекватність діяльності та дисципліни у дотриманні вимог контролю та внутрішній контроль.

Розрахунок-оцінка ризику за факторами здійснюється у бальній шкалі від 1 до 5. За кожною позицією «Фактор ризику» робиться висновок про реальний стан об'єкта внутрішнього аудиту банку. Рейтинг можна одержати за наступними складовими:

- «1» – «професійне судження про те, що можливо, без проблем»;
- «2» – «професійне судження не відповідає визначеним критеріям рейтингової оцінки «1» та не може бути наближеним до рейтингу «3»»;
- «3» – «професійне судження про те, що можливо, проблеми існують»;
- «4» – «професійне судження не відповідає визначеним критеріям рейтингової оцінки «3» та не може бути наближеним до рейтингу «5»»;
- «5» – «професійне судження про те, що напевно, проблеми існують».

Наведемо характеристику факторів ризику за напрямами для встановлення рейтингу:

1. Оцінка фактора за напрямом «Методологія»:

– Наявність внутрішніх політик та регламентів діяльності суб'єкта внутрішнього аудиту. Цей фактор визначає та оцінює внутрішньобанківські регламенти діяльності (політики, положення, інструкції, процедури) за сутністю, повнотою висвітлення, та зрозумілістю і доступністю працівникам структурним підрозділом за їх необхідністю. За рейтингом «1» доцільно оцінювати нові внутрішньобанківські регламенти діяльності, які відповідають сучасному стану діяльності банку та не є застарілими. Застарілі нормативні документи підвищують рівень ризику регламентації до рейтингу

«3». Рейтинг «5» проставляється у випадку неповного формування внутрішньої регламентації, не відповідність нормативній базі та/або не висвітлення окремих питань.

2. Оцінка фактора за напрямом «Технології»:

– наявність операційної та ІТ підтримки. За цим фактором оцінюються ІТ можливості при виконання банківських послуг, використання банківських продуктів, взаємозв'язки між структурними підрозділами усіх ланок управління для ефективної економії часу. За рейтингом «1» визначається повна відповідність підтримки, рейтинг «5» показує відсутність ефективної взаємодії.

– організація робочих процесів банку за ІТ напрямом. Фактор, який визначає вплив ІТ технологій на процеси у банківській діяльності та необхідність постійного їх удосконалення. Покращення, оновлення та удосконалення до умов сучасності здійснення процесів дає можливість оцінити напрям за рейтингом «1». Погіршення, старіння ІТ технологій щодо виконання процесів банку визначає напрям за рейтингом «5». Сталість таких процесів оцінюється за рейтингом «3», оскільки не має напрями розвитку.

– ризик сучасних технологій та інформаційного забезпечення. Доцільно відзначати за таким фактором витрати понесені на застосування сучасних технологій, проведення навчання та ознайомлення персоналу з новітніми технологіями. За рейтингом «1» оцінюється забезпечення безпеки інформації та оптимального рівня понесених витрати на взаємодію персоналу з новими технологічними впровадженнями. Відсутність можливості у забезпеченні таких дій підвищують рівень ризику до відмітки високий та визначають його за рейтингом «5».

3. Оцінка фактора за напрямом «Персонал»:

– якість роботи. Фактор, що означає поставлені цілі керівником структурного підрозділу, які повинні приводити до результату. Здатність чітко визначати завдання для їх досягнення та ефективно використовувати час, а де це можливо, його мінімізувати. Досягнення максимального

результати при мінімізації витрат оцінюється за цим напрямом за рейтингом «1». За рейтингом «5» оцінюється відсутність результату у працівника, низька продуктивність праці, неефективне використання робочого часу, неможливість визначення пріоритетних напрямів роботи, низька організація роботи та взаємодія з структурними підрозділами.

– плинність кадрів. Показник, що характеризує вмотивованість працівників на виконання функцій, зміна та/або передача повноважень у процесі виконання завдання, відсутність кар'єрного зростання. Негативний вплив оцінюється за рейтингом «5». Рейтинг «1» проставляється, коли плинність кадрів без проблем дозволяє в нормальному режимі передавати обов'язки.

– рівень навчання кадрів. Проведені внутрішні навчання щодо нових систем, банківських продуктів, тощо, участь у зовнішніх навчаннях за останній рік. Достатній рівень взаємозв'язку та взаємозалежністю отриманих знань та їх застосування. Якщо більше 50 % працівників пройшли навчання та застосовують набуті вміння на практиці за останній рік, то рейтинг приймається за «1», якщо ж менше 20 % - «5», 20-50% - рейтинг «3».

– ефективність керівництва. Фактор визначає ступінь довіри підрозділу внутрішнього аудиту банку до керівників структурних підрозділів, суб'єктів внутрішнього аудиту, досвід роботи на керівній посаді; судження внутрішнього аудитора про рівень компетенції керівника, працівників заснованому на співробітництві з виконання попередніх аудиторських завдань. Достатнє судження про рівень компетенції керівництва оцінюється в «1», недостатнє – «5», необхідність внесення коректив – «3».

4. Оцінка фактора за напрямом «Фінанси»:

– операційні витрати. Фактор, що показує рівень витрат та погіршення стану за невиявленої помилки, а також потенційно можливих витрат оцінюється у «5», коли він призвів до витрат понад 80 000 грн., від 80 000 до 30 000 – «3» та менше 30 000 грн. – рейтинг «1» .

– недотримання вимог чинного законодавства з фінансовими наслідками. Оцінюється ризик через призму застосованих штрафних санкцій через недотримання норм законодавства, вплив фінансових наслідків та майбутніх витрат (судовий процес). Оцінка «1» надається, коли фінансовий вплив до 30 000 грн., діапазон 30 000 – 80 000 грн. – «3» та рейтинг «5» проставляється, коли ймовірні витрат складатиме більше 80 000 грн.

– операції в балансі. Оцінюються статті операцій суб'єкта внутрішнього аудиту в балансі банку, а саме їх питома вага. Рейтинг «1» визначають відповідно до рівня питомої ваги балансу у 5 %, а також, якщо операції суб'єкта внутрішнього аудиту взагалі не відображаються в балансі, якщо ж вона складає від 5 % до 10 %, то рейтинг “3” і оцінку «5» слід встановити при питомій вазі більше 25 %.

–рівень доходів та витрат. Рейтинг даного фактора визначається згідно рівня, який займають операції суб'єкта внутрішнього аудиту у доходах чи витратах банку. Дохідні операції банку вважаються ризиковими, тому рейтинг «1» слід встановити, коли питома вага таких операцій 5 % або якщо операції суб'єкта внутрішнього аудиту взагалі не відображаються, 5-10 % – рейтинг «3» та більше 10 % – «5».

– зовнішні чинники впливу на операції. Вплив зміни економічних умов, політичного, юридичного, ринкового ризику на здійснення операцій та прийняття управлінських рішень оцінюється за рейтингом «5», коли фактор значний і «1» - незначний.

5. Оцінка фактора за напрямом «Адекватність»:

– результати попередніх аудиторських завдань контролюючих органів і зовнішнього аудиту. За цим фактором оцінюються зауваження щодо ризикових моментів та їх суттєвості в результаті аудиторських завдань контролюючих органів і зовнішнього аудиту. У випадку суттєвих порушень чи проведення перевірок контролюючими органами або зовнішніми аудиторами вперше, результат рейтингу буде «5». Несуттєві недоліки чи їх повна відсутність визначається за рейтингом «1».

– моніторинг рекомендацій підрозділу внутрішнього аудиту банку. У разі виконання рекомендацій наданих за результатом виконаного аудиторського завдання, фактор оцінюється за рейтингом «1». Рейтингом «5» позначається фактор з характеристикою невиконання рекомендацій та відсутністю реакції керівника на ці дії, що призвело до наслідків.

– періодичність внутрішнього аудиту банку. За цим фактором рейтинг «1» – визначається час, що минув після останнього аудиторського завдання до одного року, за фактором «3» – до двох років і «5» – більше двох років.

– зовнішні та внутрішні скарги. Фактор визначає наслідки на банківську діяльність спричинені внутрішніми та зовнішніми скаргами щодо діяльності, банківського продукту, наданих послуг чи процесів. Суттєвість може бути визначена, для прикладу, фінансовими витратами, а також спричинені конфлікти, ризик втрати репутації, комунікацій із клієнтами або зовнішнім середовищем. Відсутність скарг має оцінку фактора за рейтингом «1», суттєві скарги зі значними наслідками для банківської діяльності – «5».

6. Оцінка фактора за напрямом «Внутрішній контроль»:

– рівень внутрішнього контролю. Фактор, що характеризує межі внутрішнього контролю та охоплення всіх суттєвих аспектів діяльності. Якщо контролем охоплюється всі суттєві аспекти та статті, рейтинг «1», якщо контроль не здійснюється взагалі або часте виявлення помилок підрозділом внутрішнього аудиту банку чи контролюючих органів, що свідчить про низьку якість роботи – «5». Якщо існують можливі проблеми не включення до обсягів внутрішнього контролю суттєвих аспектів діяльності, найбільших операцій, статей доходів, витрат, проставляється рейтинг «3».

– ефективність внутрішнього контролю. Оцінка залежить від системи внутрішнього контролю в структурних підрозділах чи в цілому банку, внутрішньої регламентації. Якщо контроль недієвий – рейтинг «5», якщо контроль вчасно виявляє суттєві відхилення за рахунок чого виправляються та попереджаються помилки – рейтинг «1».

Оцінка проводиться при плануванні та виконанні аудиторського завдання підрозділом внутрішнього аудиту банку, результати якої оформлюються за формою (табл. 4.1).

Таблиця 4.1 – Показники оцінки ризику підрозділом внутрішнього аудиту при плануванні та виконанні аудиторського завдання

Напрямок оцінки	Фактор ризику
Методологія	наявність внутрішніх політик та регламентів діяльності
Технології	наявність операційної та ІТ підтримки організація робочих процесів банку за ІТ напрямом ризик сучасних технологій та інформаційного забезпечення
Персонал	якість роботи плинність кадрів рівень навчання кадрів ефективність керівництва
Фінанси	операційні витрати недотримання вимог чинного законодавства з фінансовими наслідками операції в балансі рівень доходів та витрат зовнішні чинники впливу на операції
Адекватність	результати попередніх аудиторських завдань контролюючих органів і зовнішнього аудиту моніторинг рекомендацій підрозділу внутрішнього аудиту банку періодичність внутрішнього аудиту банку зовнішні та внутрішні скарги
Внутрішній контроль	рівень внутрішнього контролю ефективність внутрішнього контролю

Примітка. Складено автором на підставі даних [58]; [59]; [60]

Працівники підрозділу внутрішнього аудиту за кожним фактором визначають рейтинг, загальний підсумок та рівня ризику. Питома вага факторів за напрямом залежить від суттєвості його впливу на ризик, тому підрозділ внутрішнього аудиту встановлює її самостійно та може її

змінювати. Розрахунок ризику проводиться по кожному суб'єкту внутрішнього аудиту та передається керівнику підрозділу внутрішнього аудиту, що визначає рівень ризику об'єкту внутрішнього аудиту при плануванні та виконанні аудиторських завдань. Керівник підрозділу внутрішнього аудиту банку отримує та співставляє заповнені розрахунки із результати власної оцінки, що дає можливість порівняти різницю у судженнях щодо об'єкту внутрішнього аудиту. Критичні області оцінки акцентують увагу аудиту у необхідному напрямі, виходячи з можливості настання негативних наслідків. Обчислення результатів розрахунку за факторами відбувається за формулою:

$$P_n = \frac{P_n \cdot ПВ_n}{100\%} \quad (4.1)$$

де P_n – підсумок фактора за напрямом;

n – кількість факторів;

P_n – оцінка рейтингу фактора за напрямом;

$ПВ_n$ – питома вага фактора за напрямом.

Інтегрований рівень ризику визначається за формулою:

$$PP = \sum P_n \quad (4.2)$$

де PP – рівень ризику

Підрозділ внутрішнього аудиту ознайомлюють суб'єктів внутрішнього аудиту з результатами визначення рівня ризику. Отриманий кількісний показник рівня ризику об'єкту внутрішнього аудиту банку приводимо у відповідність групі якісної характеристики за представленою шкалою (табл. 4.2).

Таблиця 4.2 – Шкала оцінки рівня ризику підрозділом внутрішнього аудиту при плануванні та виконанні аудиторського завдання

Рівень ризику	Група	Критерії	Загрози після настання	Пріоритет рекомендацій
від 4 до 5 балів	Високий ризик	Неналежне провадження діяльності. Неналежне організаційне та методичного забезпечення бізнеспроцесів, корпоративного управління. Неналежне забезпечення кваліфікованими кадрами.	Ризик штрафних санкцій та заходів впливу з боку НБУ, фінансових втрат, ризик репутації, стратегічний ризик.	Вимагає негайного реагування та впровадження змін у внутрішньобанківських документах з питань управління. Перегляд та координація контрольних функцій із забезпечення адміністративноорганізаційних заходів та процедур ефективної роботою.
від 3 до 3,9 балів	Підвищений ризик	Ефективність системи внутрішнього контролю та корпоративне управління – не достатні. Операції, які не відображені або несанкціоновані дії стосовно них. Існує ймовірність критичних наслідків для банківської діяльності.	Операційний ризик, високий ризик неефективної системи внутрішнього контролю, недоотримання доходів, фінансові втрати банку, ризик не відповідних і не вчасних рішень	Розробити план заходів щодо оперативного усунення всіх недоліків та порушень. Забезпечити адміністративно – організаційні та процедурні заходи з питань унеможливлення виникнення в подальшому.
від 2 до 2,9 балів	Прийнятний ризик	Порушення безпеки інформаційних систем, норм законодавства України або внутрішньобанківських документів, фіксації інформації, що не спричиняють фінансових втрат банку	Порушення ведення документообороту.	Оперативне реагування та вирішення адміністративноорганізаційних заходів, можливих швидко понизити вказаний ризик
від 0 до 1,9 балів	Низький ризик	Результати перевірки встановлених недоліків незначні. Виникнення ризику спричинене оновленням та удосконаленням до умов сучасності здійснення процесів та проходить період адаптації.	Ефективна система внутрішнього контролю та корпоративного управління здатна швидко реагувати на можливі загрози та не викликати фінансових втрат	Здійснювати контроль для запобігання підвищення рівня ризику

Примітка. Складено автором

Запропоновану методику розрахунку оцінки ризику за напрямками фактору рекомендовано застосовувати при плануванні та виконанні аудиторського завдання роботи підрозділу внутрішнього аудиту банку. Фактори використовуються для визначення ймовірності негативного впливу на діяльність банку, суб'єкт чи об'єкт аудиту. Внутрішні аудитори ідентифікують, оцінюють за визначеними критеріями факторів ризику для потреб управління та контролю потенційні події або ситуації з метою забезпечення достатньої впевненості щодо досягнення цілей банку. Встановлений метод розрахунку рейтингу напрямків дає змогу оцінити рівень ризику банку та ефективніше управляти ними.

4.2 Оцінка ризиків АТ «Укрсиббанк» за запропонованою методикою при плануванні та виконанні аудиторського завдання

Розрахуємо рівень ризиків в АТ «Укрсиббанк» за запропонованим підходом на підставі аналізу факторів ефективності системи внутрішнього контролю та банківських ризиків: фінансових, операційних, комплаєнс-ризиків за такими напрямками: методологія, технології, персонал, фінанси, адекватність діяльності та дисципліни у дотриманні вимог контролю та внутрішній контроль.

З метою високого рівня репрезентативності експертної вибірки в роботі було сформовано групу експертів, які займають різні посади та кваліфікації в банку з урахуванням наявності творчої праці, відсутністю регулярно повторюваних елементів роботи, нерівномірністю завантаження протягом робочого дня і т.п. Крім того, враховуючи той факт, що управлінський сектор розробляє норми праці та здійснює безпосередньо оперативне управління підрозділом внутрішнього аудиту, до експертної групи також увійшли керівні посади. Таким чином вибірку експертів з виявлення та оцінки чинників впливу на ефективність роботи внутрішнього аудиту в банку сформована у кількості 10 осіб. Зазначимо, що основним параметром оцінки

якості опитування при колективному обговоренні, є компетентність експертів. Кількісним показником, який відображає доцільність включення експерта в робочу групу, є коефіцієнт компетентності, який розраховується на основі матриці взаємних оцінок експертів [56]:

$$\begin{array}{c}
 \left| \begin{array}{cccccc}
 - & e_{12} & e_{13} & e_{14} & \dots & e_{1j} \\
 e_{21} & - & e_{23} & e_{24} & \dots & e_{2j} \\
 e_{31} & e_{32} & - & e_{34} & \dots & e_{3j} \\
 e_{41} & e_{42} & e_{43} & - & \dots & e_{4j} \\
 \dots & \dots & \dots & \dots & - & \dots \\
 e_{i1} & e_{i2} & e_{i3} & e_{i4} & \dots & -
 \end{array} \right.
 \end{array}$$

$$e_{ij} = \begin{cases} 1, \text{ якщо } i - \text{й експерт включив } j - \text{го експерта в групу,} \\ 0, \text{ якщо } i - \text{й експерт не включив } j - \text{го експерта в групу} \end{cases}$$

Коефіцієнт компетентності експерта розраховується за формулою [56]:

$$K_i = \frac{\sum_{j=1}^m e_{ij}}{m}, \quad (4.3)$$

де K_i – коефіцієнт компетентності i -го експерта;

e_{ij} – взаємні оцінки експертів;

m – кількість експертів.

Коефіцієнт компетентності (K_i) вимірюється в діапазоні $[0, 1]$. Чим вище значення коефіцієнта, тем вища компетентність експерта і тим більша доцільність його включення в експертну групу. Порогове значення

коефіцієнта компетентності, достатнє для включення експерта в групу, складає 0,5 [56].

Матриця визначення рівня компетентності експертів для визначення системи факторів ризиків, які входять в методику оцінювання для відділу внутрішнього контролю представлена табл. 4.3.

Таблиця 4.3 – Матриця визначення рівня компетентності експертів з детермінації факторів ризику для методики оцінювання для відділу внутрішнього контролю АТ «Укрсиббанк»

Експерти	Е 1	Е 2	Е 3	Е 4	Е 5	Е 6	Е 7	Е 8	Е 9	Е 10
Е 1	-	1	1	1	1	0	1	1	1	0
Е 2	1	-	1	1	1	1	1	0	1	0
Е 3	1	1	-	1	1	1	0	1	1	1
Е 4	1	1	1	-	0	1	1	1	1	1
Е 5	1	1	1	1	-	1	1	0	0	1
Е 6	1	1	0	1	1	-	0	1	1	0
Е 7	1	1	1	1	1	1	-	1	1	1
Е 8	1	1	1	1	1	1	1	-	1	1
Е 9	1	1	1	1	0	1	1	1	-	1
Е 10	1	1	1	1	1	1	1	1	0	-
Сума оцінок	9	9	8	9	7	8	7	7	7	6
Коефіцієнт компетентності	1,0	1,0	0,9	1,0	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8	0,7

Примітка. Складено автором

У представленій матриці (табл. 1) Е 1 – Е 10 – експерти; 0, 1 – взаємні оцінки експертів, які виражають доцільність їх включення в робочу групу. Для всіх 10-ти експертів коефіцієнт компетентності перевищує 0,5, що свідчить про високий рівень компетентності та необхідність їх включення в робочу групу. При цьому найвищу компетентність мають експерти Е 1, Е 2 та Е 4, включення яких до робочої групи є необхідним на думку всіх учасників обговорення.

Оскільки колективне обговорення триває до тих пір, поки не буде досягнуто консенсусу, оцінювати ступінь узгодженості думок експертів

немає потреби. Результати колективного обговорення є узгодженими, а показники впливу на ефективність системи внутрішнього контролю у банку – інформативними та значимими.

На основі суджень експертів було визначено, що основними показниками комплементарного та деструктивного характеру впливу на ефективність системи внутрішнього контролю у банку стали наступні: наявність внутрішніх політик та регламентів діяльності; наявність операційної та ІТ підтримки; організація робочих процесів банку за ІТ напрямом; ризик сучасних технологій та інформаційного забезпечення; якість роботи; плінність кадрів; рівень навчання кадрів; ефективність керівництва; операційні витрати; недотримання вимог чинного законодавства з фінансовими наслідками; операції в балансі суб'єкта внутрішнього аудиту; рівень доходів та витрат; зовнішні чинники впливу на операції; результати попередніх аудиторських завдань контролюючих органів і зовнішнього аудиту; моніторинг рекомендацій підрозділу внутрішнього аудиту банку; періодичність внутрішнього аудиту банку; зовнішні та внутрішні скарги; рівень внутрішнього контролю; ефективність внутрішнього контролю.

Оцінки виставлялись від 1 до 6 (1 – найважливіший показник, 6 – найменш важливий). Матриця рангів важливості показників для оцінки ефективності системи внутрішнього контролю АТ «Укрсиббанк» наведена в табл. 4.4.

Узгодженість думок експертів з приводу важливості показників для оцінки ефективності системи внутрішнього контролю банку підтверджується коефіцієнтом конкордації Кендала, значення якого складає 0,8, що вище допустимого рівня 0,7 [51]. Узгодженість думок експертів та включення в експертну групу провідних працівників банку дає змогу стверджувати про достовірність результатів експертного оцінювання та значимість обраних показників для оцінки фінансових ризиків та ефективності системи внутрішнього контролю банку.

На основі експертних оцінок розраховано вагові коефіцієнти – коефіцієнти значущості показників для оцінки фінансових ризиків згідно правилом Фішберна (1) [10].

$$\alpha_i = \frac{2(n-i+1)}{n(n+1)} \quad (4.4)$$

де n – кількість факторів;

i – експертна оцінка.

Таблиця 4.4 – Значення рангів важливості показників для оцінки ефективності системи оцінки ризиків для відділу внутрішнього контролю АТ «Укрсиббанк»

Експерти	Показники																		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Е 1	1	3	1	3	5	2	5	6	2	5	3	5	3	2	3	3	5	3	4
Е 2	3	4	2	2	3	2	6	6	2	5	3	5	4	2	2	4	3	2	2
Е 3	2	5	1	4	3	1	6	4	2	4	3	6	4	3	4	5	4	1	4
Е 4	1	4	3	3	2	1	6	6	3	6	4	5	4	2	3	3	2	1	4
Е 5	2	4	1	5	3	2	4	6	4	6	5	5	3	1	5	5	3	3	3
Е 6	3	3	2	2	4	2	4	5	4	4	4	6	2	2	2	4	4	2	2
Е 7	1	5	2	5	3	3	4	6	2	5	4	4	5	3	5	5	3	2	5
Е 8	2	3	1	4	4	3	4	6	2	5	3	5	3	1	4	4	4	3	2
Е 9	1	2	3	4	5	2	5	6	2	4	3	4	2	3	4	4	5	2	3
Е10	1	4	3	5	2	2	5	6	2	5	4	4	4	3	5	5	2	2	4

Примітка. Складено автором

Результуючий ваговий коефіцієнт розраховано як середню арифметичну оцінку, визначену кожним з експертів.

Працівники підрозділу внутрішнього аудиту за кожним фактором визначають рейтинг, загальний підсумок та рівень ризику (табл. 4.5-4.6).

Таблиця 4.5 – Схема оцінювання рівня факторів ризику за напрямками методологія, технології та персонал за п'яти бальною шкалою

Напрямок оцінки	Фактор ризику	Схема рейтингів				
		1	2	3	4	5
Методологія	наявність внутрішніх політик та регламентів діяльності суб'єктів аудиту	нові внутрішньо банківські регламенти діяльності, які відповідають сучасному стану діяльності банку та не є застарілими		потребують удосконалення застарілі нормативні документи підвищують рівень ризику регламентації до рейтингу		неповне формування внутрішньої регламентації, не відповідність нормативній базі та/або не висвітлення окремих питань
Технології	наявність операційної та ІТ підтримки.	визначається повна відповідність підтримки		операційна та ІТ підтримка потребує удосконалення		відсутність ефективної взаємодії/відсутність ефективної взаємодії
	організація робочих процесів банку за ІТ напрямом	покращення, оновлення та удосконалення до умов сучасності здійснення процесів		сталість процесів		погіршення, старіння іт технологій щодо виконання процесів банк
	ризик сучасних технологій та інформаційного забезпечення	низький		середній		високий
Персонал	якість роботи	досягнення максимального результату при мінімізації витрат		середня якість зайнятості		відсутність результату у працівника
	плинність кадрів	плинність кадрів дозволяє в нормальному режимі передавати обов'язки		розриви в діяльності через плинність кадрів		негативний вплив плинності кадрів, відсутність вмотивованності, відсутність кар'єрного зростання
	рівень навчання кадрів	більше 50 % працівників пройшли навчання та застосовують вміння на практиці за останній рік		20 -50% працівників пройшли навчання та застосовують вміння на практиці за останній рік		менше 20 % працівників пройшли навчання та застосовують вміння на практиці за останній рік
	ефективність керівництва	достатнє судження про рівень компетенції		судження про рівень компетенції належне з необхідним внесенням коректив		недостатнє судження про рівень компетенції

Примітка. Складено автором

Таблиця 4.6 – Схема оцінювання рівня факторів ризику за напрямками фінанси, адекватність та внутрішній контроль за п'яти бальною шкалою

Напрямок оцінки	Фактор ризику	Схема рейтингів				
		1	2	3	4	5
Фінанси	операційні витрати	ймовірність виникнення витрат до 30 000 тис. грн. (низька)		ймовірність виникнення витрат від 30 000 тис. грн. до 80 000 тис. грн. (середня)		ймовірність виникнення витрат від 80 000 тис. грн. (висока)
	недотримання вимог чинного законодавства з фінансовими наслідками	ймовірність виникнення витрат до 30 000 тис. грн. (низька)		ймовірність виникнення витрат від 30 000 тис. грн. до 80 000 тис. грн. (середня)		ймовірність виникнення витрат від 80 000 тис. грн. (висока)
	операції в балансі суб'єкта внутрішнього аудита	питома вага операцій до 5%		питома вага операцій від 5% до 25%		питома вага операцій 25% та більше
	рівень доходів та витрат	питома вага операції у доходах чи витратах банку до 5 % або, якщо операції взагалі не відображаються в доходах/витратах		питома вага операції суб'єкта аудиту у доходах чи витратах банку 5 - 25 %		25% та більше
	зовнішні чинники впливу на операції	незначний		підрозділи, що проводять середню кількість операцій		значний
	Внутрішній контроль	рівень внутрішнього контролю	контролем охоплюється всі суттєві аспекти та статті		контролем охоплюється більшість суттєвих аспектів та статей	
ефективність внутрішнього контролю		контроль виявляє суттєві відхилення		контроль виявляє відхилення		контроль не здійснюється

Продовження табл.4.6

Напрямок оцінки	Фактор ризику	Схема рейтингів				
		1	2	3	4	5
Адекватність	результати попередніх аудиторських завдань контролюючих органів і зовнішнього аудиту	несуттєві недоліки чи їх повна відсутність		наявність недоліків, що потребують коректив		суттєві недоліки у значній кількості
	моніторинг рекомендацій підрозділу внутрішнього аудиту банку	повне та своєчасне виконання		виконання у невідповідності термінам та/або обсягам		відсутність виконання та реакції керівництва
	періодичність внутрішнього аудиту банку	періодичність тестування систем внутрішнього контролю до 12 місяців		періодичність тестування систем внутрішнього контролю від 13 до 24 місяців		періодичність тестування систем внутрішнього контролю більше 25 місяців
	зовнішні та внутрішні скарги	відсутність суттєвих скарг зі значними наслідками для банківської діяльності		незначні суттєві скарги з можливими наслідками для банківської діяльності		суттєві скарги зі значними наслідками для банківської діяльності

Примітка. Складено автором

У таблиці 4.7 наведено результати оцінки ризику за запропонованою методикою експертами підрозділу внутрішнього аудиту АТ «Укрсиббанк».

Отримані результати свідчать про те, що банк має підвищений ризик. Тобто ефективність системи внутрішнього контролю та корпоративне управління – не достатні. Є операції, які не відображені у балансі та є несанкціоновані дії стосовно них. Тому у банку існує ймовірність критичних наслідків для банківської діяльності, а саме недоотримання доходів, ризик фінансових втрат банку, ризик не відповідних і не вчасних рішень.

Таблиця 4.7 – Оцінка ризику за запропонованою методикою підрозділом внутрішнього аудиту при плануванні та виконанні аудиторського завдання

Напрямок оцінки	Фактор ризику	Питома вага	Рейтинг, бал	Підсумковий показник
Методологія	наявність внутрішніх політик та регламентів діяльності	10,6	3	0,318
Технології	наявність операційної та ІТ підтримки	8,2	3	0,246
	організація робочих процесів банку за ІТ напрямом	6,9	4	0,276
	ризик сучасних технологій та інформаційного забезпечення	5,7	4	0,228
Персонал	якість роботи	4,2	2	0,084
	плинність кадрів	4,2	4	0,168
	рівень навчання кадрів	5,7	2	0,114
	ефективність керівництва	3,5	3	0,105
Фінанси	операційні витрати	7,2	4	0,288
	недотримання вимог чинного законодавства з фінансовими наслідками	4,7	3	0,141
	операції в балансі суб'єкта внутрішнього аудиту	4,5	4	0,18
	рівень доходів та витрат	4,5	3	0,135
	зовнішні чинники впливу на операції	4,2	4	0,168
Адекватність	результати попередніх аудиторських завдань контролюючих органів і зовнішнього аудиту	4,7	2	0,094
	моніторинг рекомендацій підрозділу внутрішнього аудиту банку	4,7	3	0,141
	періодичність внутрішнього аудиту банку	2,2	4	0,088
	зовнішні та внутрішні скарги	1,2	4	0,048
Внутрішній контроль	рівень внутрішнього контролю	7,2	3	0,216
	ефективність внутрішнього контролю	5,9	4	0,236
Усього		100	-	3,274

Примітка. Складено автором

Задля недопущення підвищення рівня ризику банку необхідно розробити план заходів щодо оперативного усунення всіх недоліків та порушень. Також банку необхідно забезпечити адміністративно – організаційні та процедурні заходи з питань унеможливлення виникнення в подальшому.

4.3 Оцінка ефективності запропонованої методики оцінки ризиків та шляхи вдосконалення роботи внутрішнього аудиту АТ «Укрсиббанк»

Головною метою внутрішнього аудиту є пошук шляхів підвищення ефективності діяльності суб'єкта господарювання та його структурних підрозділів [63]. Організація служби внутрішнього аудиту та практичне забезпечення її діяльності потребує певних затрат, тому результативність такої діяльності має перевищувати ці затрати, досягаючи при цьому певного ефекту. Слід зазначити, що розкриття сутності поняття «ефективність» потребує розмежування та роз'яснення таких категорій, як ефект, результат, ефективність та критерій ефективності. І ефект, і ефективність відображають зростання і розвиток, тобто здібність до прогресивних кількісних змін, відбитих в об'ємних показниках, і до прогресивних якісних змін, що доповнюють кількісні і пов'язані, як правило, зі структурною динамікою об'єкта дослідження. Причому найбільш сильний взаємозв'язок цих категорій з поняттям розвитку. Разом із тим між категоріями «ефект» і «ефективність» спостерігаються істотні відмінності. Ефект є віддзеркаленням результату діяльності, тобто того стану, до якого прагне об'єкт дослідження. Тому поняття «ефект» і «результат» можна сприймати як тотожні і використовувати як орієнтир при побудові моделі будь-якої управлінської системи. Таке управління, що отримало в міжнародній практиці найменування «управління за результатами», направлене на кількісний приріст результуючих показників, хоча і має на увазі зміну якісних характеристик.

Цільова орієнтація відношення результату до витрат є прагненням до максимізації. При цьому ставиться завдання максимізувати результат, що доводиться на одиницю витрат. Можливо і зворотне співвідношення, коли показник витрат відносять до показника результату. У цьому випадку порівняльний показник мінімізується. Тобто центральним поняттям категорії «ефективність» стає критерій ефективності (ознака успішності), за яким розкривається суть досліджуваного об'єкта, визначаються головні, вирішальні зв'язки і шляхи вдосконалення об'єкта. Критерій ефективності – це головна відмітна ознака і визначальна міра пізнання суті ефективності, відповідно до якого здійснюється кількісна оцінка рівня цієї ефективності. Правильно сформульований критерій повинен характеризувати суть ефективності як економічної категорії. Критерій ефективності господарчої системи був запропонований італійським економістом В. Парето, який стверджував, що лише тоді слід вважати ефективно використаними ресурси, коли немає можливості використати їх іншим шляхом, щоб підвищити добробут одного учасника ринкової системи, не погіршивши добробут іншого [62].

Ефективність роботи служби внутрішнього аудиту банку визначається рівнем виконання поставлених цілей і завдань спрямованих на досягнення таких результатів: запобігання можливим порушенням і зловживанням; кількості і якості виявлених порушень; зменшення вартості зовнішнього аудиту і витрат на інші види аудиторських робіт [64].

Слід зазначити, що важливе значення має не лише ефективність роботи окремого внутрішнього аудитора, а всієї служби внутрішнього аудиту (СВА). Ефективність роботи служби внутрішнього аудиту може бути оцінена за допомогою певних показників та критеріїв.

Ефективність роботи служби внутрішнього аудиту тим вища, чим менші її функціональні зв'язки з іншими підрозділами. Обмеження відносин із різними службами та їх мінімізація мають позитивний вплив на вирішення окресленого кола питань. У протилежному разі, їх діяльність розширюється

настільки, що результатом роботи стає не вирішення проблем, а їх констатація або фіксування. Якщо визначати оцінку ефективності роботи внутрішніх аудиторів, то витрати на утримання служби внутрішнього аудиту не йдуть у жодне порівняння із тим позитивним ефектом, який є наслідком її роботи. Існують випадки, коли позитивний ефект лише від однієї консультації суттєво перевищує витрати на утримання служби внутрішнього аудиту. Функціонування служби внутрішнього аудиту в банку, за умови додержання вимог до її організації, є надійною гарантією недопущення в майбутньому необґрунтованих і незаконних дій працівників банківської установи, неправильних та неефективних управлінських рішень [67].

Економічна ефективність роботи відділу внутрішнього аудиту досягається постійним вдосконаленням технологічної та методологічної бази. Саме технологія, в якості її наповненості необхідними прийомами і способами роботи з інформацією полягають в основі якісного внутрішнього аудиту.

Завдяки запропонованій методикі оцінювання рівня ризиків у банку, яка містить такі компоненти як: методологія, технології, персонал, фінанси, адекватність, внутрішній контроль, було виявлено слабкі місця в АТ «УкрСиббанк». Перш за все банку необхідно удосконалити організацію робочих процесів банку за ІТ напрямом та скоротити ризик сучасних технологій та інформаційного забезпечення. Також в банку високий рівень плинності кадрів, операційних витрат, низька періодичність внутрішнього аудиту банку та велика кількість зовнішніх та внутрішніх скарг. Усе це негативно впливає на прибутковість банку, та збільшує кількість зовнішніх перевірок.

Усунення виявлених недоліків у роботі банка дозволить отримати такий ефект як: скорочення кількості позапланових перевірок банка; зниження витрат на проведення зовнішнього аудиту; підвищення рентабельності операційної діяльності банку.

У 2017-2018 рр. у зв'язку з великою кількістю скарг від клієнтів та плінністю кадрів банк мав щорічно щонайменше 3 позапланові перевірки його діяльності, що дає основу прогнозувати таку саму кількість перевірок і в майбутньому. Запровадження в банку запропонованої методики дає можливість скоротити кількість позапланових перевірок до 1 на третій рік її використання (рис. 4.1).

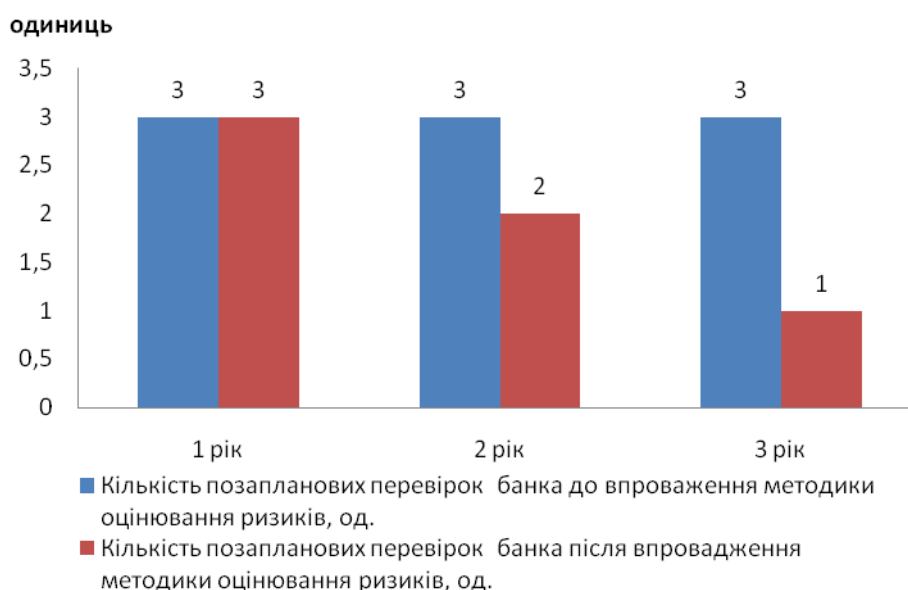

Рисунок 4.1 – Прогнозний ефект щодо зміни кількості позапланових перевірок у разі впровадження запропонованої методики оцінки ризиків для внутрішнього аудиту банку

Примітка. Рисунок 4.1 розроблено автором

У відповідності до діючого законодавства зовнішня оцінка має проводитися не рідше ніж один раз на п'ять років кваліфікованим незалежним експертом, який не є працівником банку, але АТ «Укрсиббанк» щорічно залучає зовнішніх аудиторів. Тому у разі використання діючої методики оцінювання ризиків, можна припустити, що банк й продовжит залучати зовнішніх аудиторів і далі раз на рік. Але, запровадження в банку

запропонованої методики дозволить скоротити кількість перевірок з боку зовнішніх аудиторів, до 1-3 на 5 років, що суттєво зменшить витрати банку. Так, на сьогодні така одна перевірка обходиться банку щонайменше 45 тис. грн., а з урахуванням 8,5% інфляції за три роки ця сума досягне 144 тис. грн (рис. 4.2). Запровадження в банку запропонованої методики дає можливість скоротити витрати на залучення зовнішніх аудиторів до 51 тис. грн. при умовах проведення перевірки один раз на 3 роки.

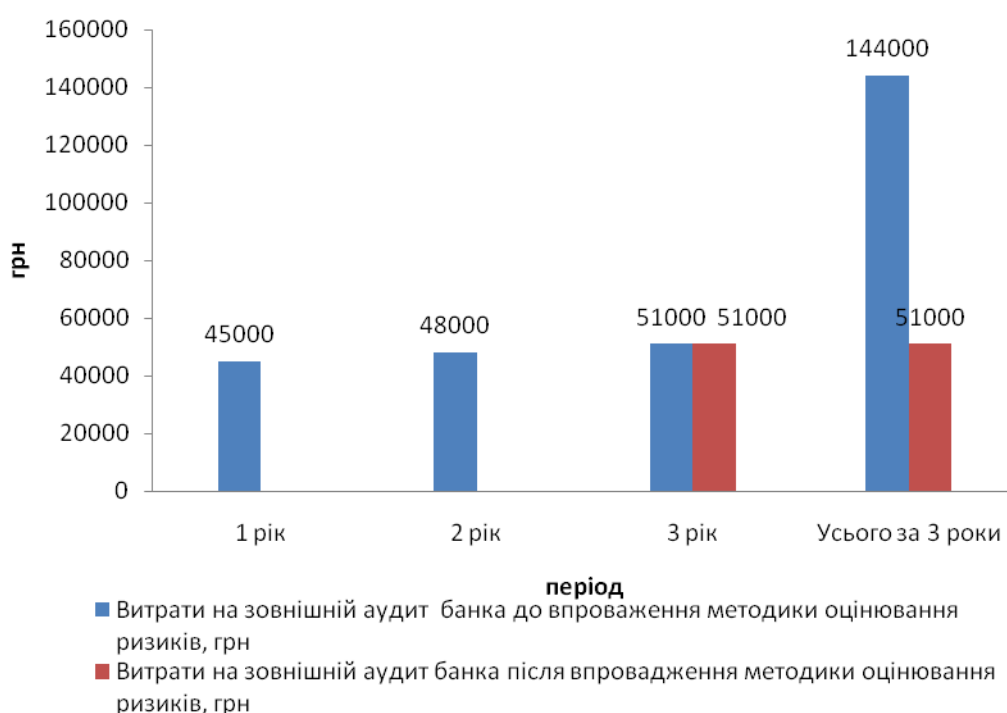

Рисунок 4.2 – Прогнозний ефект щодо скорочення витрат на зовнішній аудит у разі впровадження запропонованої методики оцінки ризиків для внутрішнього аудиту банку

Примітка. Рисунок 4.2 розроблено автором

Ефективність операційної діяльності комерційного банку зазвичай оцінюють за допомогою показника чистого спреду, який розраховується за такою формулою:

$$\text{Чистий спред} = \frac{\text{Проценти отримані}}{\text{Позики}} - \frac{\text{Проценти сплачені}}{\text{Підпроцентні депозити}} \quad (4.5)$$

Ефективність операційної діяльності банку за останні 5 років наведено на рис. 4.3 Як свідчать дані рисунку, банк мав негативний показник ефективності операційної діяльності, що було обумовлено перевищенням суми підпроцентних зобов'язань на позиками. Продовження такої політики у майбутньому може призвести до серйозних проблем у банку.

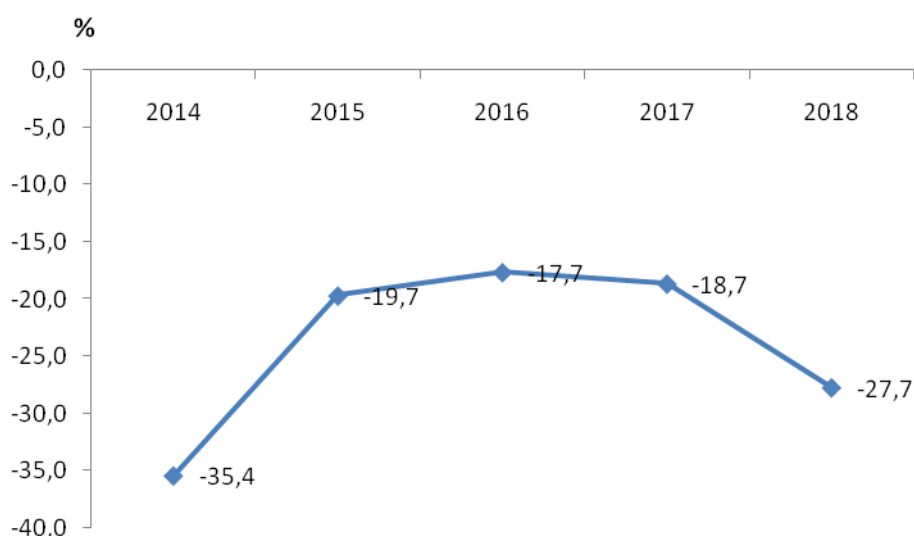

Рисунок 4.3 – Динаміка ефективності операційної діяльності банку

Примітка. Рисунок 4.3 розроблено автором за даними Додатка А

Прогноз ефективності операційної діяльності банку за допомогою математичного методу на 3 роки якщо банк буде й далі використовувати існуючу методику та у разі запровадження в банку запропонованої методики наведено на рисунку 4.4. Незважаючи на те, що банк не досягне позитивного спреду у разі запровадження запропонованого підходу щодо оцінки ризиків, але він усе одно поліпшеться.

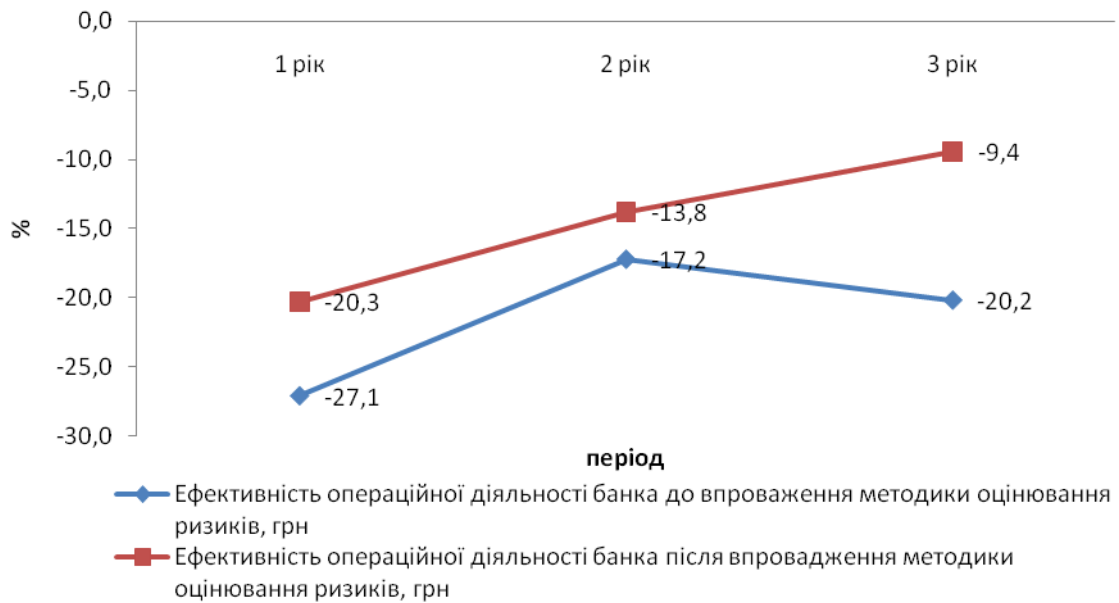

Рисунок 4.4 – Прогнозний ефект щодо підвищення рівня операційної ефективності банку у разі впровадження запропонованої методики оцінки ризиків для внутрішнього аудиту банку

Примітка. Рисунок 4.4 розроблено автором

Таким чином, робота внутрішнього аудиту банку потребує удосконалення. Для ефективності праці внутрішніх аудиторів необхідно:

- встановити стандарти ефективності та критерії її оцінки;
- зробити регламентація процедури оцінки ефективності у внутрішніх нормативних документах;
- визначити особу, яка може бути уповноважена оцінювати роботу підрозділу внутрішнього аудиту.

До заходів, які проводяться в межах програми підвищення якості роботи підрозділу внутрішнього аудиту, відносяться:

- моніторинг якості внутрішнього аудиту (керівник переконується, що підлеглі виконують аудиторські завдання);

– проведення внутрішніх оцінок (виявлення власними силами резервів для удосконалення діяльності окремого внутрішнього аудитора та підрозділу внутрішнього аудиту зокрема);

– проведення зовнішніх оцінок (отримати погляд на якість з боку. Проте необхідно пам'ятати про збереження комерційної таємниці

Якість та ефективність діяльності підрозділів внутрішнього аудиту повинні забезпечуватися стандартизацією їхньої діяльності, яка на поточний момент на рівні держави відсутня, а розроблені ІВА Стандарти професійної практики внутрішнього аудиту мають тільки англomовну та, частково, російськомовну редакцію. Довіра ж до результатів діяльності внутрішніх аудиторів, перш за все, повинна підкріплюватися дотриманням етичних норм і принципів організації роботи підрозділу внутрішнього аудиту, суттєвим з яких є принцип незалежності внутрішнього аудитора та його організаційної відокремленості й підпорядкованості тільки найвищому управлінському персоналу і власникам [62].

Висновки до розділу. Сучасний банківський сектор існує в умовах зростаючої конкуренції та жорсткої боротьби за довіру клієнтів, що зумовлює підвищення якості бізнес-процесів, корпоративного управління, управління ризиками та ін. Виявлено, що правильно організована робота підрозділу внутрішнього аудиту банку, а також її ефективне функціонування має прямий та опосередкований вплив на рівень довіри населення. Тому, від наявності усіх необхідних елементів внутрішнього аудиту банку, залежить його ефективність та результативність.

У розділі 4 розглянуто організаційні засади діяльності підрозділу внутрішнього аудиту АТ «УкрСиббанк» та запропоновано удосконалення методики внутрішнього аудиту як вагової складової системи внутрішнього контролю банку, що дозволить знизити ризики банківської діяльності. Оцінку ризиків запропоновано проводити на підставі аналізу факторів ефективності системи внутрішнього контролю та банківських ризиків: фінансових, операційних, комплаєнс-ризиків за такими напрямками:

методологія, технології, персонал, фінанси, адекватність діяльності та дисципліни у дотриманні вимог контролю та внутрішній контроль. Розрахунок-оцінка ризику за факторами здійснюється у бальній шкалі від 1 до 5. Встановлений метод розрахунку рейтингу напрямів дає змогу оцінити рівень ризику банку та ефективніше управляти ними.

ВИСНОВКИ

Сучасний банківський сектор існує в умовах зростаючої конкуренції та жорсткої боротьби за довіру клієнтів, що зумовлює підвищення якості бізнес-процесів, корпоративного управління, управління ризиками та ін.

За результатами проведеного дослідження виявлено, що «банківський ризик» це ймовірність відхилення від запланованих показників діяльності банку через здійснення активно-пасивних операцій, їх організація, стан корпоративного управління та вплив факторів зовнішнього середовища, наслідки якого можуть бути негативними, нульовими або позитивними.

Банківські ризики класифікують за різними критеріями: можливість кількісної оцінки ризику, місце та фактори його виникнення та інш.

У світовій практиці найбільше поширення одержали такі методи оцінки та аналізу ризиків: статистичний; експертних оцінок; аналітичний; оцінки доцільності витрат; метод аналогій; комбінований метод.

Також виявлено, що внутрішній аудит грає суттєву роль в системі ризик-менеджменту банку. За допомогою внутрішнього аудиту банку своєчасно виявляються помилки бізнеспроцесів, які підлягають негайному усуненню. Виконання рекомендацій підрозділу внутрішнього аудиту банку дасть змогу прийняти правильні управлінські рішення, які впливатимуть на ефективність діяльності банку.

Регулювання банківської діяльності має правовий, економічний та організаційний прояв. Так, пряме регулювання виражається в створенні нормативно-правових актів, які безпосередньо регламентують відносини банківської діяльності. Економічне державне регулювання банківської діяльності є індикативним регулюванням, а організаційне – полягає в адміністративному регулюванні з боку НБУ.

Об'єктом дослідження є процес організації та функціонування системи ризик-менеджменту та внутрішнього аудиту УКРСИББАНКа, який працює на ринку України з 1990 року. Банк є частиною Групи BNP Paribas та

пропонує своїм клієнтам весь перелік банківських послуг. Аналіз фінансового стану банку показав, що він у 2017-2018 рр. покращив результати своєї діяльності, що позитивно відобразилось на збільшенні його активів, власного капіталу та отриманні прибутків. За результатами аналізу рівня ризикованості діяльності банку за допомогою комплексних методик, які містять показники фінансової стійкості було виявлено, що отримані результати мають відмінності та охоплюють не усі аспекти діяльності банку (а лише тільки фінансову сторону), що не дозволяє точно оцінити рівень ризику у банку.

З метою ефективного управління ризиками у АТ «Укрсиббанк» створена та діє система управління ризиками, що передбачає розподіл прав, обов'язків, відповідальності між органами управління, структурними підрозділами банку, оцінки ефективності функціонування системи управління ризиками від процесу прийняття ризиків.

В умовах фінансової нестабільності, що спричинені кризою банківської системи у 2014- 2019 роках, банки продемонстрували неефективність діючої системи управління ризиками, системи внутрішнього контролю та недостатній рівень корпоративного управління банків. Одним із пріоритетів банківської діяльності є розвиток ефективної системи ризик-менеджменту, що полягає у підтриманні оптимального співвідношення доходності окремих бізнес-напрямів та рівнем ризиків, що приймає на себе банк. Основними напрямками уваги внутрішніх аудиторів банку є ті види банківської діяльності, яким притаманний найбільший ризик за обсягами та де рівень ризику збільшується через неадекватність систем внутрішнього контролю.

В роботі запропоновано удосконалення методики внутрішнього аудиту як вагомий складової системи внутрішнього контролю банку, що дозволить знизити ризики банківської діяльності. Оцінку ризиків запропоновано проводити на підставі аналізу факторів ефективності системи внутрішнього контролю та банківських ризиків: фінансових, операційних, комплаєнс-ризиків за такими напрямками: методологія, технології, персонал, фінанси,

адекватність діяльності та дисципліни у дотриманні вимог контролю та внутрішній контроль. Розрахунок-оцінка ризику за факторами здійснюється у бальній шкалі від 1 до 5. Встановлений метод розрахунку рейтингу напрямів дає змогу оцінити рівень ризику банку та ефективніше управляти ними.

Отримані результати свідчать про те, що банк має підвищений ризик. Тобто ефективність системи внутрішнього контролю та корпоративне управління – не достатні. Є операції, які не відображені у балансі та є несанкціоновані дії стосовно них. Тому у банку існує ймовірність критичних наслідків для банківської діяльності, а саме недоотримання доходів, ризик фінансових втрат банку, ризик не відповідних і не вчасних рішень.

Перш за все банку необхідно удосконалити організацію робочих процесів банку за ІТ напрямом та скоротити ризик сучасних технологій та інформаційного забезпечення. Також в банку високий рівень плинності кадрів, операційних витрат, низька періодичність внутрішнього аудиту банку та велика кількість зовнішніх та внутрішніх скарг. Усе це негативно впливає на прибутковість банку, та збільшує кількість зовнішніх перевірок.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Бондаренко Л.А. Ризик–менеджмент кредитної діяльності комерційного банку [Текст]: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Л. А. Бондаренко. – К.: КНЕУ, 2012. – 23 с.
2. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А.О. Єпіфанов, Т.А. Васильєва, С.М. Козьменко та ін.] – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 283 с.
3. Парасій–Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності: [навч.–метод. посібник для самост. вивч. дисц.]. / І.М. Парасій–Вергуненко. – К.: КНЕУ, 2013. – 347 с.
48. Примостка Л.О. Банківські ризики: теорія та практика управління: монографія / Л.О. Примостка, О.В. Лисенюк, О.О. Чуб; Мін–во освіти і науки України, ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2012. – 456 с.
5. Севрук В.Т. Банковские риски / В.Т. Севрук. – М.: Дело, 2010. – 72 с.
6. Методичні вказівки з інспектування банків: Постанова правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104 [Електронний ресурс] / Офіційна інтернет-сторінка Національного банку України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>.
7. Про затвердження інструкцій про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368. [Електронний ресурс]/ Офіційна інтернет-сторінка Національного банку України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841> – 01. 180.
8. Коновалов С. Об оптимизации состава показателей, характеризующих банковские риски / С. Коновалов // Деньги и кредит. – 2013. – № 8. –С. 47–50.
9. Потійко Ю. Теорія та практика управління різними видами ризиків у комерційних банках / Ю. Потійко // Вісник НБУ. – 2014. – № 4.– С. 58–60.
10. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: підруч. / Л.О. Примостка. – К.: КНЕУ, 2014. – 468 с.

11. Суворов А. В. Управление банковскими рисками /А. В. Суворов // Финансы и кредит. – 2012. – № 13. – С. 53–57.
12. Осипенко Т. В. О системе рисков банковской деятельности / Т. В. Осипенко // Деньги и кредит. – 2011. – № 4. – С. 28-30.
13. Пернарівський О. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків / О.Пернарівський // Вісник НБУ. – 2014. – № 4. – С. 44–48.
14. Тодоренко Т. Теоретичні основи класифікації банківських ризиків // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2015/223/pdf/172-181.pdf>.
15. Коваленко А. А. Публічно-правове регулювання банківської діяльності в Україні в умовах євроінтеграції : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / А. А. Коваленко. – Київ, 2015. – 208 с.
16. Коваленко В. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : монографія / В. В. Коваленко, О. В. Крухмаль. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
17. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. // ВВР України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.
18. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14 жовтня 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 90. – Ст. 2576.
19. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Правління НБУ від 28 серпня 2001 р. № 368 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 40. – Ст. 1813.
20. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства: Постанова Правління НБУ від 17 серпня 2012 р. № 346 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 72. – Ст. 2906.

21. Про затвердження Положення про планування та порядок проведення інспекційних перевірок: Постанова Національного банку України від 17 липня 2001 р. № 276 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 34. – Ст. 1602.
22. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. // ВВР України. – 1999. – № 29. – Ст. 238.
23. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 р. // ВВР України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.
24. Про судову практику в цивільних справах про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 вересня 2011 р. № 10 // БізнесБухгалтерія-Право. Податки. Консультації. – 2011. – № 45. – С. 28.
25. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12 липня 2001 р. // ВВР України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.
26. Про затвердження нормативно-правових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] : Постанова ПНБУ від 11.09.2017 р. № 89 – Електронні текстові дані. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17/page#n26>, вільний. – (дата звернення: 14.03.2018). – Назва з екрана.
27. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України [Електронний ресурс] : Постанова Правління НБУ від 30.12.2008 р. № 566. – Електронні текстові дані. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0056-99>, вільний. – (дата звернення: 14.03.2018). – Назва з екрана.
28. Правила організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України [Електронний ресурс]: Постанова Правління НБУ від 19.03.2003 р. № 124. – Електронні текстові дані. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0129500-16>, вільний. – (дата звернення: 14.03.2018). – Назва з екрана.

29. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затверджені Постановою Правління НБУ 15.03.2004 р. №104. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04> (дата звернення 16.09.2016)
30. Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрестестування в банках України, затверджені Постановою Правління НБУ 06.08.2009 р. № 460. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0460500-09> 219
31. Міщенко В. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору // Вісник Національного банку України. 2011. Вип. № 1. С. 4–9
32. Міщенко В. Капіталізація банківської системи України: сьогодення та перспективи // Вісник Національного банку України. 2013. Вип. №7 (209). С. 11–17.
33. Бас М. А. Антикризове управління банківськими установами: теоретичний аспект [Текст] / М. А. Бас // Економіка. Фінанси. Право. – 2016. – № 5. – С. 18–21.
34. Бобиль В. В. Антикризове управління банківськими ризиками [Текст] : монографія / В. В. Бобиль – Дніпропетровськ : вид-во «Свідлер А. Л.», 2012. – 270 с.
35. Бобиль В. В. Банківський нагляд на підставі оцінки ризиків [Текст] / В. В. Бобиль // Регіональна економіка. – 2012. – № 2. – С. 147–154.
36. Волков С. Н. Современный риск-менеджмент с использованием методологии Value-at-risk [Текст] / С. Н. Волков // Риск-менеджмент. – 2012. – № 6. – С. 5–7.
37. Волошин І. Побудова системи комплексного управління ризиками в банку: порівняння банківського та корпоративного підходу [Текст] / І. Волошин // Банківська справа. – 2013. – № 3. – С. 68 – 76.
38. Офіційний сайт АТ «УкрСиббанк» [Електронний ресурс]. Режим доступа: <https://my.ukrsibbank.com/ru/personal/>. – Название с экрана.
39. Гаврилин А. В. Стресс-тестирование кредитного риска: применение в банковской практике [Электронный ресурс] / А. В. Гаврилин // Scientific

- world. – Режим доступа: <http://www.sworld.com.ua/index.php/uk/economy/financial-cashflow-and-credit/2145-gavrilin-av>. – Название с экрана.
40. Лесик В.О. Удосконалення процедури експрес-оцінки фінансової стабільності банків / В.О. Лесик // Економіка та держава. – 2017. – № 11. – С. 99 – 103.
41. Адамець А. В., Аверкина М.Ф. Оцінювання фінансового стану комерційного банку за допомогою таксономічного показника. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://naub.oa.edu.ua/2019/%>.
42. Рейтинг устойчивости банков от портала «Минфин». Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://minfin.com.ua/banks/rating>.
43. Бобиль В. В. Становлення сучасної системи ризик-менеджменту в банківських установах [Текст] / В. В. Бобиль // Банківська справа. – 2007. – № (75). – С. 65–76.
44. Бобиль В. В. Становлення та розвиток сучасного управлінського обліку у банківській діяльності [Текст] / В. В. Бобиль // Банківська справа. – 2008. – № 5 (83). – С. 20–28.
45. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту. Київ: Ін-т внутрішніх аудиторів України, 2017. 40 с. URL: https://www.iaa.org.ua/?page_id=189.
46. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, видання 2016–2017 рр. у 3 ч. Київ: Аудиторська Палата України, 2018. Ч. I.1141 с. URL: <https://www.apu.net.ua/component/content/article/2-uncategorised/1151-miznarodni-standarti-kontrolyu-yakosti2016-2017>.
47. Кудирко О. М. Внутрішній аудит в Україні: сутність, проблеми розвитку та шляхи їх усунення. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2011. № 5. Т. 1. С. 186–189.
48. Каменська Т. О. Внутрішній аудит. Сучасний погляд: монографія. Київ: Інформ.-аналіт. агентство, 2010. 499 с.

49. Белоусова І. М., Макаренко С. П. Сутність та складові аудиторського ризику, методичні підходи до його розрахунку// Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2010. № 3 (53). Ч. 2. С. 43–45.
50. Білокінь Г. М. Методичні інструменти внутрішньобанківського аудиту// Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2013. № 2 (5). С. 194.
51. Дорош Н. І. Сутність та призначення внутрішнього аудиту//Вісник Житомирського державного технологічного університету. 2014. № 1 (35). С. 41– 46.
52. Драгун Л., Вініченко О. Основні напрями розвитку функцій аудиту //Бухгалтерський облік і аудит. 2013. № 3. С. 59–62.
53. Загородній А. Г., Пилипенко Л. М. Управління ризиками аудиторської діяльності. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2014. 128 с.
54. Заднепровська С. П., Примак Ю. Р. Ризик-орієнтований підхід у забезпеченні фінансової стійкості банків//Фінанси України.2019. Вип. 3. С. 22–36.
- 55 . Назарова К. Сучасні тенденції трансформації внутрішнього аудиту. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2015. № 6. С. 94–101. URL:http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vknteu_2015_6_11.pdf.
56. Назарова К. О. Проблеми, сучасний стан та взаємовплив внутрішнього та зовнішнього аудиту. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2012. № 2(60). С. 73–75. <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/45599/42120>.
57. Настанови Європейського органу банківського нагляду про корпоративне управління (EBA/GL/2017/11, 26 вересня 2017 року). URL: [174 https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=98399865&cat_id=80928](https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=98399865&cat_id=80928)
58. Григорук П.М. Методи побудови інтегрального показника / П. М. Григорук, С. І. Ткаченко // Бізнес Інформ. – 2012. – № 4. – С. 34–38.

59. Петренко С. М. Оценка риска как составляющая процедуры планирования аудита // Научно-технический сборник. 2016. № 87. С. 284–290.
60. Письменна М. С. Аналітичні процедури внутрішнього аудиту у запобіганні ризикам банківської діяльності. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2015. Вип. 20. Ч. I. С. 330–336.
61. Коблянська Г.Ю. Оцінка ефективності функціонування служби внутрішнього аудиту // Облік і фінанси АПК. – 2011. – Вип.2. – С. 77 – 81.
62. Жуков А.В. Сучасні теоретичні засади формування ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства // Бізнесінформ. – 2013. – №1. – С. 228 – 231.
63. Олійник С.О. Внутрішній аудит в системі економічної безпеки підприємства // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://nubip.edu.ua/node/8596>
64. Колос І.В. Концептуальна модель внутрішнього аудиту на підприємстві [Електронний ресурс] // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси . - 2013. - Вип. 10(1). - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/jpdf/ecnof_2013_10\(1\)__33.pdf](http://nbuv.gov.ua/jpdf/ecnof_2013_10(1)__33.pdf).
65. Шульга А. В. Організація служби внутрішнього аудиту і методика його проведення / А.В. Шульга, О.А. Топоркова // Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. - Д., 2012. - Вип. 42. - С. 341-345.
66. Немченко В.В., Хомутенко В.П., Хомутенко А.В. Практичний курс внутрішнього аудиту / За редакцією Немченко В.В. Підручник. - К.: Центр навчальної літератури, 2008. - 240 с.
67. Перепелиця О.Л. Основні напрями діяльності внутрішнього аудиту та проблеми його розвитку в сучасних умовах господарювання // Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону: Збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції. - Красноармійськ: КП ДонНТУ, 2010. - 408 с.
68. Савченко В. Я. Аудит: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2002. - 322 с.

69. Ільїна С.Б. Основи аудиту: Навч.-практ. посіб. - К.: Кондор, 2006. – 378 с.
70. Кулаковська, Л.П. Організація і методика аудиту [Текст] : підручник / Л. П. Кулаковська, Ю. В. Піча. – К.: Каравела, 2009. – 544с.
71. Утенкова К. О. Аудит: навч. посібн. / К. О. Утенкова. – К.: Алерта, 2011. – 408 с.
72. Кеворкова Ж.А. Внутрішній аудит // Електронний ресурс. Режим доступу: http://nebook.net/book_vnutrshnjudit_606/.